

Mladika

1-95

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

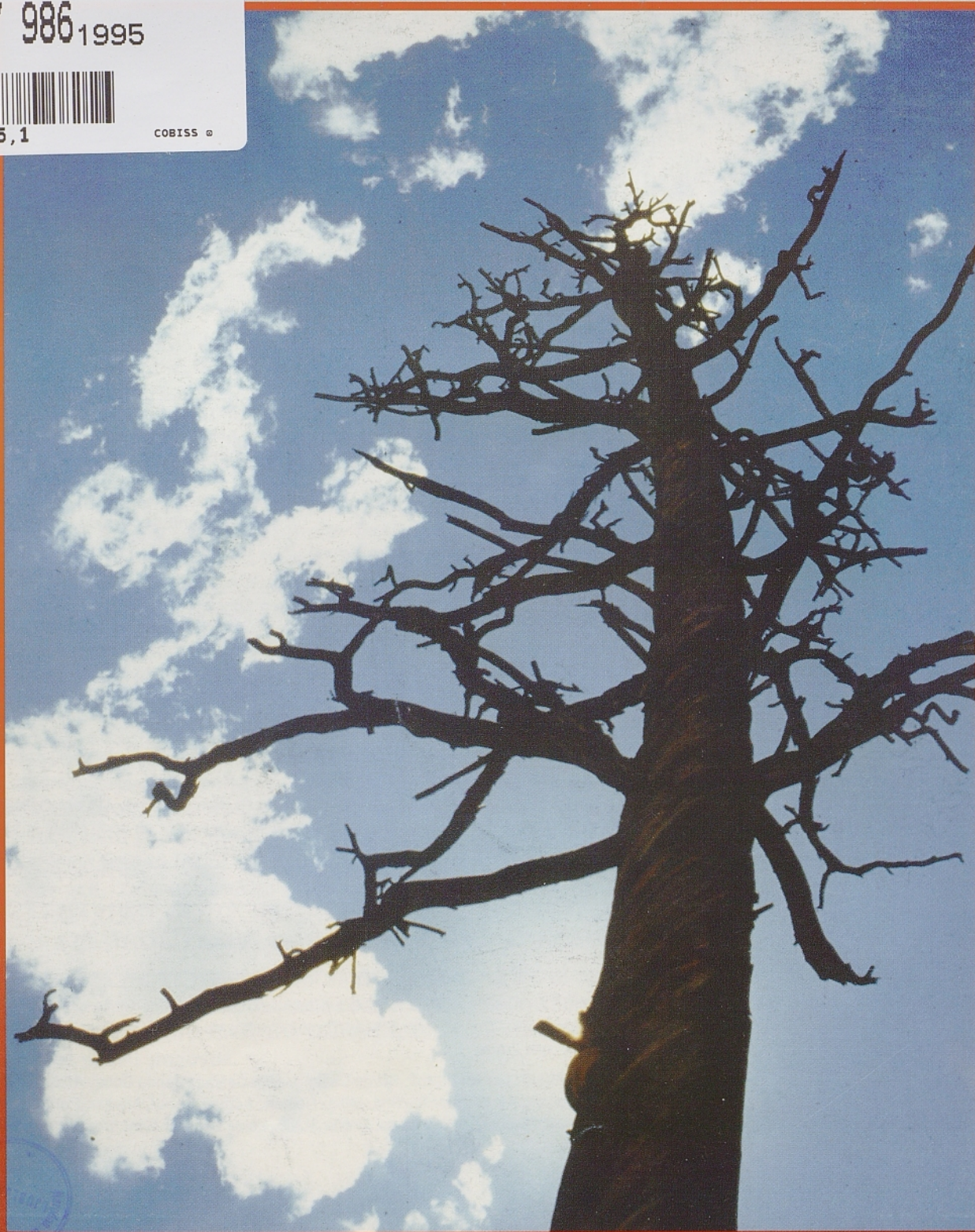
67

117 986 1995

504585,1

COBISS ©

MLADIKA 1

IZHAJA DESETKRAT V LETU
LETO XXXIX. 1995

KAZALO

Marija Štekar: Nasvet za igro in pogovor v družini	1
Knjiga leta	2
Zdenka Mlinarič: Popoldne s teboj	3
Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da	4
Ivo Jevnikar: Spomenik za padalce.	7
Saša Martelanc: V prazničnem letu veselja dom	11
Mila Kačič: Pesmi.	13
Antena	14
Janko Jež: Jernej Kopitar (1780-1844)	20
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska literatura (Alojz Re- bula; Zorko Simčič; Marko Kravos).	23
Na robu	25
Ocene: Knjige: Slovenska trža- ška publikacija leta (A.R.); Ob knjigi »Svitanja« S. Hribar (A.R.); Razstave: Spominski razstavi ob 10-letnici smrti Ru- dolf Saksida; Franko Žerjal v DSI (Magda Jevnikar)	26
Domoznanstvo: Peter Štih: Go- riški grofje... (Branko Maru- šič); Domoznanska knjiga Pa- vleta Merkúja (A.R.)	29
Prešernov praznik: Bruna Per- tot: Govor na Prešernovi pro- slavi	31
Na platnicah: Pisma; Čuk na Obelisku; Listnica uprave; Za smeh	
Priloga: RAST 93-95	

Zunanja oprema:
Edi Žerjal

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307

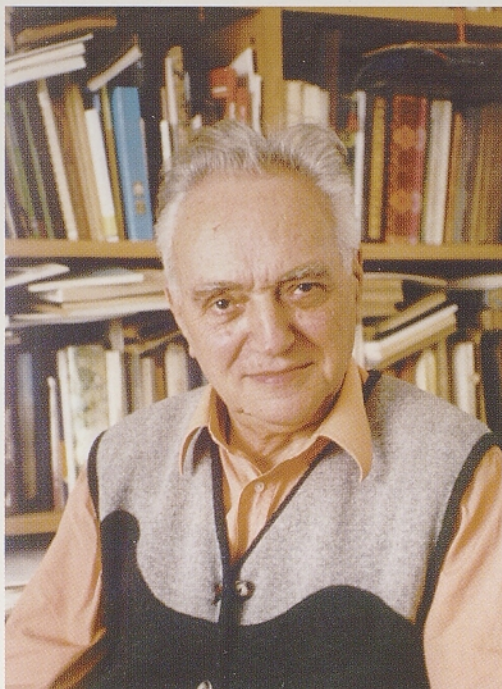
Lastnik: SLOVENSKA PROSVETA
Reg. na sodišču v Trstu št. 193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane
4.000 lir. Celoletna naročnina za Ita-
lijo 35.000 lir; nakazati na poštni te-
koči račun 14470348 — Mladika -
Trst. Letna naročnina za Sloveni-
jo 35.000 lir ali enakovreden zne-
sek v drugih valutah. Druge države
40.000 lir (ali enakovreden znesek v
tuji valuti), po letalski pošti 50.000 lir.

Tisk in fotostavek:
»graphart«, Trst, Drevored D'Annunzio 27/E
tel. 040/772151

*Jaz sem globokih korenin,
vem, da sem svoje zemlje sin,
zato se ne bojim daljin.*

Oton Župančič

S tem Župančičevim epigramom Mladika čestita pisatelju Alojzu
Rebula za Prešernovo nagrado, ki jo je prejel za življenjsko delo.

POZDRAVI

Prilagam denarno nakazilo za letalsko
podporno naročnino Mladike za leto 1995.

Hvala za redno pošiljanje. Oba z ženo
jo z veseljem bereva. Brez dvoma »Mla-
dika« spada med najlepše in najboljše ure-
jevane slovenske revije.

Obilo uspeha pri Vašem delu in vse
dobro v novem letu!

Lojze Burješ, ZDA

* * *

Zahvaljujem se Vam za »Mladiko«, ki
jo redno dobivam in z veseljem prebiram.
Revija je res »na višini«; uredniški odbor
in vsi sodelavci pri reviji zaslužijo čestitke.

p. France Okoren, Chile

* * *

Dragi prijatelji,
prisrčna voščila vsem, ki tako skrbno
in iznajdljivo negujete vedno mlado Mla-

diko: naj rojstvo Večnega prinese vsake-
mu sodelavcu in sodelavki nekaj tistih
božjih zvezd, ki jih vsi tako pogrešamo,
si jih tako toplo želimo, a jih od tega sve-
ta ne moremo pričakovati!...

Pa srečno novo leto!

Mitja Bregant

* * *

Čestitam Vam, ker že 40 let rastete in

Vas spodbujam, da vztrajate.

Nekateri izmed Vas še pomnite, kdo
nam je metal največja polena, ko smo »za-
sajali« Mladiko. Bili smo »izdajalci«, a smo
se z vsemi močmi trudili in garali za — slo-
vensko reč; oni pa so grabili denar, usta-
navljali podjetja in vpili fratelanco... Vi pa
ste še danes pokončni in zvesti istim ide-
alom, za katere so padli Uršič in bazovi-
ški junaki.

Martin Globočnik, ZDA

SLIKA NA PLATNICI: Drevo (foto Silvan Pipan).

UREDNIŠKI ODBOR: Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša
Martelanc, Sergij Pahor, Ester Sferco, Tomaž Simčič, Marko Tavčar, Zora Tavčar, Edvard
Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češčut, Danilo Čotar, Albert Miklaveč,
Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Marijan Pertot, Ivan Pe-
terlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Breda Susič, Lojze Škerl in člani uredniškega odbora.

Tokrat malo drugače

Nasvet za igro in pogovor v družini

Ali ste že kdaj igrali tombolo ali »človek ne jezi se«? No, rada bi vam predlagala novo zanimivo družinsko igrico, pri kateri lahko sodelujejo člani družine, sorodniki ali prijatelji.

Pravila so zelo preprosta, vsebina pa kar zahtevna. Vsak igralec dobi papir, v sredini katerega je navpično natisnjena beseda DRUŽINA. Na desno in levo stran lista mora vsak napisati besede, ki se začnejo s črkami D, R, U, Ž, I, N in A. Na desni strani naj bodo besede, ki nas spominjajo na nekaj pozitivnega, na levi strani besede, ki označujejo nekaj negativnega v družini, npr. če bi bila začetna črka L, bi lahko bila pozitivna beseda LJUBEZEN, negativna beseda pa LAŽ. Ko bodo vsi napisali ustrezne besede, naj vsak razloži, zakaj je le-te izbral.

To igrico smo spoznali na četrtkovem srečanju mladinske skupine, ki jo vodi g. župnik Zvone Štrubelj. Rada bi vam podala vsaj del rezultatov šestih igralcev. Čeprav so se odgovori zelo razlikovali, so se nekateri večkrat ponavljali, npr. besede: DOBROTA (2×), RAZUMEVANJE (2×), UPANJE (3×), ŽIVLJENJE (5×), ISKRENOST (3×), NARAŠČAJ (2×) in AMEN (3×). Besedo amen so več ali manj vsi upravičili kot pojem »tako bodi«, oziroma tudi družina vsakega je del božjega načrta.

Na strani negativnih besed pa so trije izbrali besedo DELO, v smislu zaposlitve ali kariere. Marsikdaj namreč mož ali žena zanemarjata družino zaradi prevelikega števila nadur ali pa jih kariera popolnoma zasvoji. Pri črki R smo nekateri izbrali besede, ki imajo nekaj sorodnega, kot npr.: ROBATOST, RAZBORITOST, REZKOST v smislu hudega trenja v družini, ki včasih preide v fizično ali psihično obračunavanje. Beseda UTRUJENOST se je pojavila kar trikrat. Nekateri so to razumeli kot posledico delovne preobremenjenosti in torej nerazpoloženja v družini, drugi pa kot občasno posledico aktivne skrbi za družino, otroke. Besedo ŽALOST sta zapisali dve osebi: najprej v smislu žalosti zaradi smrti ali druge nesreče, nato pa kot kronično žalost oziroma pesimizem, ki pokvari vzdušje v družini. Dvakrat je bila zapisana beseda IMETJE, in res je večkrat grabežljivost in stremljenje po bogastvu povzročilo goro v družinah. Že sam pretiran materializem ni dober za zakon. Pri črki N je bilo več odgovorov, in sicer: NERAZUMEVANJE, NEISKRENOST, NEZAUPANJE ipd. Ob koncu pa še ANTAGONIZEM (2×) in ALKOHOLIZEM (3×), za kar ni potrebno posebne obrazložitve.

Kot lahko opazite, so rezultati zelo zanimivi. Tako igrico bi priporočala vsaki družini v zamenjavo s kakim neumnim večernim filmom ali ob vigiliji ali pa ob družinskih praznikih. Lahko si izberemo tudi drugo besedo, kot npr.: ZAKON, OTROCI, PRIJATELJSTVO itn. Morda bi tako v družino spet stopil na dnevni red pogovor.

Marija Štekar Košuta

ZVON, župnijski list sv. Jerneja apostola, št. 44 - Opčine

Il Piccolo

3

LINGUISTICA: TRADUZIONE Quei «Monumenti» di mille anni fa, famosi anzi ignoti

«Dite dopo di noi queste poche parole: o Dio, Signore misericordioso, Padre Iddio, confesso a Te tutti i miei peccati ed alla Santa Croce, a Santa Maria, ecc. ecc.». Un'umile formula di confessione, nelle umili parole della fede. Ma di singolare, straordinario peso specifico: sia storico sia linguistico. E' questo infatti (tradotto in italia-

attestano piuttosto di una lingua in laboriosa fase di formazione.

Con ciò, è ovvio, non si vuol affermare alcuna «supremazia» di una lingua (o di una cultura) sull'altra. Un simile discorso è insensato: e proprio la «scoperta» dei «Monumenti» da parte della cultura italiana, pur tardiva, è un'occasione preziosa per riaffermarlo.

IL VESCOVO DI TRIESTE

Trieste, 2 dicembre 1994

Ai carissimi Laureati Cattolici di lingua slovena

Grazie del bel volume "Monumenta Frisingensia" che in anteprima mi avete fatto conoscere e mi avete donato.

Mi ha recato particolare gioia il constatare che si tratta di testi religiosi; ma anche il parallelo cronologico tra la nascita delle due lingue slovena e italiana. Ed ho apprezzato i cenni di storia contenuti nell'ultima parte del libro.

Approfitto per salutarvi ed augurarvi ogni bene.

mon + Lovrenc vinko

Predragi slovenski katoliški izobraženci, zahvaljujem se vam za lepo knjigo »Monumenta Frisingensia«, ki ste mi jo, še preden je uradno izšla, poslali v dar.

Posebno me je razveselila ugotovitev, da gre za verska besedila; pa tudi dejstvo, da je tukaj kronološka vzporednost rojstva dveh jezikov, slovenskega in italijanskega. Cenim tudi zgodovinski oris v sklepnem delu knjige.

Naj vas ob tej priložnosti pozdravim in vam zaželim vse dobro.

Vaš
+ Lovrenc, škof

»Brižinski spomeniki — Monumenta Frisingensia« — knjiga leta. Tako je to predstavitev slovenskega pismenstva italijanskemu svetu označil Jože Hudeček v večernem televizijskem dnevniku na zadnji dan lanskega leta.

Na tej strani objavljamo kratek izbor odmevov na knjigo, ki jo je izdala Mladika v sodelovanju z znano italijansko založbo Vallecchi. Iz državnega tajništva v Vatikanu smo prejeli zahvalno pismo za izvod, ki jim ga je posredoval tajnik papeškega tajništva za neverne dr. Franc Rode. Za knjigo se je zahvalil tudi tržaški škof Lovrenc Bellomi. Tržaški dnevnik Il Piccolo pa je 10. januarja 1995 objavil izredno pohvalno poročilo o izidu knjige pod naslovom »Tisti "spomeniki" izpred tisoč let, znani, pa vendar neznani«.

SEGRETERIA DI STATO

PRIMA SEZIONE - AFFARI GENERALI

Dal Vaticano, 10 Gennaio 1995

N. 364.033

Preg.mo Signore,

per il cortese tramite di Mons. Franc Rodé, Ella ha recentemente fatto pervenire al Santo Padre il volume "Monumenta Frisingensia", prima presentazione in Italia dei monumenti letterari sloveni del X-XI secolo, provenienti dalla biblioteca del Vescovo Abraham di Freising.

Sua Santità, Che ha molto apprezzato l'interessante omaggio, accurata edizione di testi di grande valore storico e religioso, La ringrazia sentitamente e, mentre auspica che l'approfondimento delle radici culturali slovene costituisca un valido contributo per la crescita di una rinnovata civiltà europea, capace di esprimere in modo armonico la sua multiforme anima cristiana, volentieri Le invia la Benedizione Apostolica, pegno di ogni desiderato bene per Lei e per quanti Le sono cari.

Profitto della circostanza per confermarvi con sensi di distinta stima

dev.mo nel Signore

G.B. Re
(+ G. B. Re, Sostituto)

Velecenjeni gospod,

Po ljubeznivem posredovanju mons. Franca Rodeta ste pred nedavnim poslali Svetemu očetu knjigo »Monumenta Frisingensia«, prvič v Italiji predstavljene slovenske literarne spomenike iz desetega-enajstega stoletja, izvirajoče iz biblioteke škofa Abrahama iz Freisinga.

Njegova svetost zelo ceni interesantno darilo, skrbno izdajo besedil velike vrednosti v zgodovinskem in verskem oziru. Iskreno se Vam zahvaljuje in izreka željo, da bi utrjevanje slovenskih kulturnih prvin plodno prispevalo k rasti poživiljene evropske omike, ki naj bi skladno odražala mnogostranost svoje krščanske podobe; blage volje Vam pošilja apostolski blagoslov, ki naj se naveže na dobre želje za Vas in za vse, ki so Vam dragi.

Izrabljam priložnost za izraze ponovnega spoštovanja. V Gospodu vdani

(G.B. RE, namestnik)

Dopoldne s teboj

Zdenka Mlinarič

»Auč!«

Očitno imaš spet neroden dan! Ta ovinek ti sicer tudi pri najboljši volji dela težave — ampak danes si se že tretjič treščila v laket prav na istem mestu! Mislim, da imaš dovolj! Mama bi rekla:

»Ni čudno, ko pa letaš sem ter tja kot zmešana!« Naslednji trenutek bi vsa nesrečna izjecljala:

»Oprosti, saj več... še vedno...«

»Se nisi navadila...« bi dokončala njene besede in ji oprostila.

Dejstvo je namreč, da ne »letaš« sem ter tja, temveč se »vozariš« na invalidskem vozičku — in ta prehod iz predsobe v dnevno sobo zahteva vso vozniško spretnost, kar si si jo uspela pridobiti. No, mame sedaj ni doma, po stanovanju se sliši samo tvoj lastni glas, če ne upoštevamo vala 202 in Kukija. Dopoldne je namreč čas, ko preizkusaš svojo samostojnost.

Še niso tako daleč meseci, ko si večino budnosti preždel v brezvoljnem stanju, strmeč nekam v praznino, z najbolj otožno glasbo na gramofonu in najbolj tubobnim izrazom na obrazu. Tudi danes ti pogled na lastne hrome noge ne vzbuja posebnega veselja, a vsaj trudiš se misliti na tisto, kar še zmoreš, namesto da bi nenehno tarnala za tistim, česar ne moreš več...

O! Telefon! Nekdo preverja, če se ti je uspelo zveči iz postelje živa in v enem kosu...

»Prosim?«

»Živijo, Jen, kako gre?« Sestra je.

»Odlično! Razen lakta, ki se s to oceno ne strinja...«

»A! Podboj dnevne sobe!«

»Jaaa! Nič novega pod soncem...«

»Ti, pozabila sem ti napisati, da je korenček za juho še v zmrzovalniku! Ga boš vzela ven?«

»Veš da! Si sploh predstavljaš juho brez korenja? Jaz si je ne...«

Zezaj se! Očitno ti nič ne manjka! Bodi v cvetju! Čao!«

»Čao! Hvala, ker si poklicala!«

Odložiš slušalko in se nasmehaš sama sebi. Veš, da je bilo korenje samo izgovor za klic in prijetno ti je ob takšni majhni pozornosti, s katero ti skuša povedati, da misli nate in jo skrbi. Za mnoge ljudi iz tvojege prejšnjega življenja tega žal ne moreš reči. Ob spominu na to te včasih še zaskeli, čeprav skušaš razumeti in jih opravičiti. Nekdanji prijatelji, s katerimi ste skupaj preživeli neko srečnejše obdobje tvojega življenja... Poročili so se, se obložili s skrbmi in se zabarikadirali v vsakdanjost. Ti nekako ne spadaš več v tisti lepi svet — zabarikadirana na svojem vozičku...

Dosti črnih misli! Kuki se dere, da gre skozi ušesa! Moraš mu zamenjati vodo, spihati hrano, dati solato, pa nov papir, da ga bo lahko z užitkom razcefral... koliko dela!... in predvsem, prevažanja. Še dobro, da v stanovanju praktično skorajda ni kotic, v katerem se z vozičkom ne bi mogla obrniti ali nevarnosti, da bi se kam zataknila in si sesula kaj na glavo. Veliko so morali spremeniti v svojem življenju zaradi tebe — a dolgo je trajalo, preden si se iz svoje apatije pretolkla do njih in začela ceniti ta trud.

»Ajs, Kuki! Pacek mali! Kako ti kljune!« Običajno je čisto prijazen papagajček, toda očitno je danes nekaj v zraku, da ga je minila dobročudnost ob tvojem počasnem urejanju »njegovih zadev!« Odkar si ga dobila, se trudiš, da bi ga naučila govoriti, pa ne deluje zainteresirano; mogoče se mu bo pa lepega dne kar odprlo?

Ura je pol osmih! Zaostajaš za načrtom!

Tokrat se previdneje »splaziš« okoli ovinka v dnevno sobo, ki ji še zmeraj pravite tako, čeprav je to sedaj tvoja soba, opremljena tako, da se lahko nemoteno giblješ po njej. V vogalu levo ti je oče uredil mini telovadnico, kjer skušaš rokam dati dovolj moči za vse, kar je treba z njimi opraviti. Zdravniki ti niso pustili veliko upanja, da bi lahko kdaj shodila, tako je, za sedaj, vsa tvoja gibljivost odvisna od vzdržljivosti rok in vratu, od vsake mišice, ki jo še lahko prisiliš k poslušnosti. Visiš na njih. Dobesedno. Dve minuti dvajset, na drogu, z brado nad cevjo. Ni slabo. Začela si pod minuto, da bi nato vsak dan za nekaj sekund izboljšala svoj rekord.

»Kmalu boš pravi body-builder!« te večkrat zbada sestra, ko se prepotena vlečeš v kopalnico.

»Bom, ja...« ji odgovarjaš: »Miss Universe od pasu navzgor!«

Torej, od pasu navzgor! Dvigovanje uteži, raztezanje vzmeti, odbojka in balinanje s paraplegiki, glava levo, glava desno, odročiti, priročiti... Stalna skrb s hrano, da ne bi postala pretežka za samo sebe in bila potem zaradi tega prisiljena sprejemati pomoč za vsako malenkost.

So trenutki, ko pomisliš, kako srečna si lahko, ker nisi trda čisto do vratu! Kaj bi počela, ko bi bila popolnoma nepokretna — kot Jožica s sklerozo multipleksa, katere edini premakljivi del so bile nazadnje samo še oči? Vendar se lahko tudi sama zahvališ le čudežu, da sploh živiš. Grozljivo malo je manjkalo...

Že spet! Pa kaj ti je danes? Vsega tega že nekaj tednov nisi premelevala, danes pa se ti je spet vsulo v glavo kot iz strganega žaklja! Koliko če-jev in koliko ču-

Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da...

- da je časnikarka Mojca Drčar-Murko, ki jo je dr. Drnovšek kot prvo — kot »nadstrankarsko« — kandidiral za zunanjo ministrico, bila v prejšnjem režimu članica Centralnega Komiteta Zveze komunistov Slovenije...
- da je v kitajskem socializmu 200 milijonov brezposelnih, delovni urnik pa sega do 16 ur na dan...
- da v Škofijski klasični gimnaziji v Ljubljani od 300 dijakov kar polovica — 150 — poje v enem od zborov...
- da ima Francija 115 gotskih katedral, od katerih je polovica posvečenih Materi božji...
- da je župan v Žalcu v Savinjski dolini Milan Dobnik priredil počastitev 5. obletnice ustanovitve Demosa, a da so proti temu sprožili silovito kampanjo krajevni predstavniki LDS, ZLSD in DeSUS...
- da se je papeški nuncij v kraljevi Jugoslaviji mons. — in poznejši kardinal — Ermenegildo Pellegrinetti ne samo naučil slovenščine, ampak tudi predelal Breznikovo slovnico...
- da bo predvojni hotel Miklič, ki je potem postal dom Jugoslovanske armade (velika stavba stoji nasproti ljubljanskemu kolodvoru) verjetno postal sedež okrožnega in okrajnega sodišča...
- da je na svetu vsako leto pet milijonov potresov različnih jakosti in tretjina od njih zatrese kitajska tla...
- da bo v Ljubljani izšla v kratkem knjiga dr. Franca Rodeta, podtajnika vatikanske kongregacije za kulturo, o slovenski Cerkvi glede na njeno preteklost, sedanost in prihodnost...
- da Katoliška cerkev upravlja po svetu več kot 21.000 zdravstvenih ustanov...
- da je prejšnja ljubljanska občina posebno po prizadevanju g. Vidmarja finansirala novo izdajo znamenitega Aristotelovega dela »Nikomahova etika«...
- da so v vzhodni Skalnatih gora v državi Kolorado v ZDA zgradili nov supermoderen zapor, ki ima 1.400 vrat na elektronsko upravljanje ter 180 telekamer...
- da letos poteka 900 let od proglasa prve križarske vojne, 450 let od tridentinskega cerkvenega zbora ter 1900 let, odkar je apostol Janez pristal na otoku Patmosu, kjer je napisal *Skrivno razodetje*...

dežev! Lahko bi bilo mnogo slabše, saj poznaš Murphya, ne? Torej se imaš, ne navsezadnje, vendarle še za kaj smejati!

Dovolj telovadbe! Čaka te delo!

Oh, ne! Lulat! Je v telesu še kaj bolj groznega, kot ta zapiralka mehurja, ki gnjavi, gnjavi in gnjavi?! Res, da je kopalnica preprežena z oprijemali a je vendar zate nekaj najtežjega na svetu spraviti se na školjko stranišča brez pomoči. In tudi s pomočjo ni prav nič lahko. Ko ti je prvič uspelo sami, je bil to zate večji dosežek, kakor če bi preplezala najtežjo smer v smrtonosni steni!

Prozaično a resnično: v stranišču se je začela vsa tvoja samostojnost, ki vam je omogočila prihraniti denar za negovalko in kolikor toliko normalno življenje...

Odprava na MtWC je torej za teboj in na delovni mizi te čaka kup papirjev. Domači so se sprva upirali tvojemu delu, govoreč, da bodo že zmogli poskrbeti zate — vendar ni lepšega občutka, kot imeti svoj denar, ki ga lahko potrošiš brez slabe vesti, brez občutka, da si tudi tu odvisen od dobre volje drugih! Študirala si jezike in tako se ti je delo ponudilo kar samo: prevajanje. Tvoja miza je podobna mnogoroki pošasti, sestavljeni iz gibljivih držal za telefon, ki drže slovarje in druge knjige, ki jih potrebuješ. Pa telefon, seveda. Tako imaš vse pri roki...

Prva stranka je bila mama, ki si ji prevedla nekaj tekstov za službo. Pohvalila se je pred sodelavci, da ima prevajalko kar doma in s tem sprožila plaz zahtevnih tehničnih besedil, ki so te zasuli z njimi. Štiri ure dopoldne in tri popoldne, če se držiš običajnega urnika — in včasih tudi mnogo več, kadar se mudi...

Kako hitro mineva čas! Ura pravi, da bo za dopoldne dovolj, pa tudi Kuki že razgraja, ker mu je dovolj tišine.

Izključiš računalnik in se odpelješ v kuhinjo.

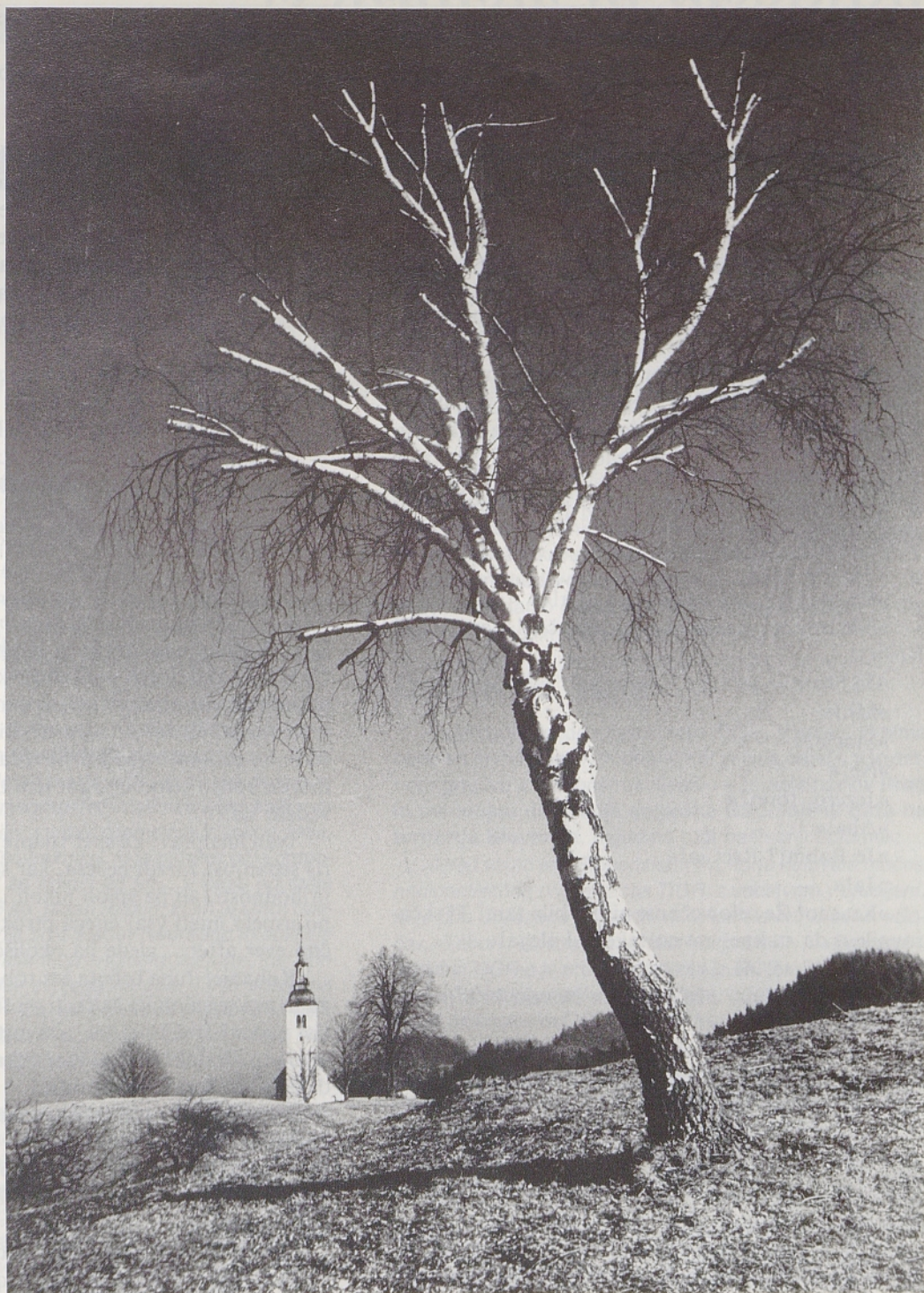
Kuhanje je eno izmed redkih opravil, ki se zate niso zelo spremenile, nasprotno — namesto, da bi se sklanjala nad vedno neprimerno visoke pulte, sedaj brez občutka, da lenariš, lepo sediš zraven. No, pred tem se moraš še premestiti v prirejen pisarniški stol na kolesčkah, na katerem potem »dirkaš« ob kuhinjskem pultu... zelo razburljivo!

»Auuu! Presneta neroda!«

Zmanjkalo nama bo medmetov! Je potrebno povedati, da si skupaj s kolerabo veselo načela tudi svoj prst? Kadar dobiš navdih za nerodnost, res ne znaš nehati! Kje so že flajštri? Glavo bi morala imeti kot IBM PC: nič več ni tam, kjer je bilo včasih, temveč je tam, kjer lahko, po novem, dosežeš. A kje je — to? Omaričica v predsobi? Se mi zdi! Spustiš stol do najnižje točke in se okoli vogalov zvlečeš do omarice.

Tako si zatopljena v popravilo prsta, da malone otrpneš od šoka, ko zazvoni pri vratih. Nekaj trenutkov ne verjameš, da slišiš prav, saj nikogar ne pričakuješ. Kdo bi torej mogel biti? Najzoprnejši so vseh vrst akviziterji, ki se nadgovarjajo s teboj, da jim odpri, ne da bi se jim sanjalo, kakšna je situacija na tvo-

Janez Korošin:
»Breza«.

ji strani vrat. Ne moreš si privoščiti, da bi spuščala neznanke v stanovanje: lahko bi ti pred nosom odnesli prav vse, ne da bi mogla kaj drugega, kot vpiti. To bi zelo težko prenesla, se mi zdi.

Zvonec je že pri petem »cin«, ko končno dvigneš slušalko interfona in vprašaš:

»Kdo je?«

»Ivan!«

»Ivan? Kaj je pa tebe prineslo?«

»Ojoj! Ne začni filozofirati, sicer bom do sodnega dne stal pred temi vrati! Raje odpri!«

Pritisneš na gumb avtomata in vrata se odpro. Elegantno, ne.

»Kako je moje pol ljubice?!« udari Ivan naravnost vate in te potem poskuša še zadušiti s poljubom.

»Pravi morilec si!« zasopihaš.

»Prijazen kot vedno! Manjka mi samo še črna po-vezava čez oko, pa bom pravi pirat!«

Zasmejeta se, čeprav je v resnici to prej črn humor kakor pravi hec. Ivan je namreč oslepel na eno oko še preden si ti izvdela svoj spektakularni prehod čez cesto in skušala podreti tovornjak... Kadar imata črne ure, ti stokaš nad tem, kako te boli hrbet in on pogreva strahove, da bo oslepel še na drugo oko. Ne moreta se zediniti okoli tega, kateremu je huje. Najraje pa se temu kar smejeta in to je ena izmed stvari, zaradi katerih se ti je vrnila volja do življenja. Sprva si mislila, da tvoja hromost pomeni konec tudi za vaju, toda Ivan je kar vztrajal kljub temu, da se je vse skupaj zelo zapletlo in postalo težko. Ne veš, kaj bi počela brez njegove dobre volje, njegove iskrive zagnanosti, s katero se spopada z vsem, kar mu pride v doseg rok.

»Krasno novico imam, Jen! Kolega mi je obljubil ključke njegovega vikenda za ta konec tedna! Kaj praviš na dva dni v naravi, ha? Samo ti in jaz!« ti zavzeto pripoveduje, ko te potiska pred seboj v kuhinjo.

»Kaj pravim? Navdušena sem! In kje je ta misteriozni vikend?«

»Trikrat ugibaj!«

»Eh, daj no, veš da se mi ne da!«

»Nič lenobe! Razgibavaj možgančke! Kar ugibaj! No?«

»Je blizu vode?«

»Mh!«

»Morje?«

»Ne!«

»Jezero, torej?«

»Aha!«

»Je Bohinj? Reci ja!«

»Ja!«

»Krasno! Že celo večnost nisem bila tam! Ti si čarovnik... da stakneš ravno takega kolega!«

»Trudim se, ne...«

»Sicer pa... mar nisi zaposlen človek, ki bi moral ob tej uri garati?«

»Sitnica! Saj veš... službena pot... Hitreje sem opravil, pa se mi ni mudilo nazaj v pisarno... sem te prišel raje malo podražiti!«

»Kaj bi človek sploh pričakoval od tebe drugega, nagajivec! Ampak Bohinj! To je res bomba! Voda! Lahko se bom vozila s kanujem! Se že veselim! Samo... zate bo naporno...«

»Oh, nehaj že vendar stokat! Saj veš, da mi ni težko — ko bi mi bilo, bi že zdavnaj videla samo moj hrbet!«

Pogledaš ga v oči in postane ti toplo nekje znotraj. Če bo nekoč res oslepel popolnoma... ali ne bosta krasna kombinacija?!

»Spet črne misli?« takoj ugame s svojim radarjem, ki reagira na vsako gubo in mrščenje tvojega obraza.

»Veš kaj! Mogoče boš ti nekega dne shodila, moje oko pa bo ostalo zdravo — potem se bova končno lahko začela kregati tako, kot vsi ostali ljudje... Kaj, ko bi gledala na zadevo s te strani, ha?«

Moraš se nasmehniti. Nikoli mu ne boš mogla povedati, kako zelo ga imaš rada, zato samo rečeš:

»Nepoboljšljiv si! Upam, da boš vedno ostal tak!«

»Na uslugo!«

»Bom dobro izrabila!«

»Joj, ura je že pol dve! Moral bom iti. Službeni avto moram odpeljati nazaj! Se vidiva okoli sedmih — saj nisi pozabila, da greva na koncert?«

»Veš, da nisem! Že vnaprej sem živčna... Cankarjev dom je tako neverjetno prilagojen za invalide!«

»Nikoli ne odnehaš, ne... ti mala godrnjačka... mar nisem dovolj Supermen, da te bom nesel tiste piškave metre?!«

Primeš ga za roko in ga potegneš k sebi, da bi mu zašepetala v uho:

»Si najboljši moški, kar me je kdaj nosil na rokah!«

»Nehaj me hvaliti, se bom razpočil!« ti prav tako zašepeta nazaj, te še enkrat skuša diskretno zadušiti in preden ponovno prideš do sape, ga že ni več.

»Čao, malecka, bodi pridna!« obvisi za njim v zraku in dvakrat »zk-zk« avtomata na vratih.

Ivan, Ivan! Kaj bi brez njega, čeprav to hkrati pomeni tudi stalni strah: kaj, če se bo nekega dne naveličal prilagajanja in omejitev, ki jih pomeni tvoja hiba? Če si bo našel drugo — ki bo tekala z njim, ki ne bo tolikokrat odvisna od njegove moči, potrpežljivosti, žrtvovanja? Ki bo — zdrava? Bi mu smela zameriti, če se bo to kdaj zgodilo? Seveda ne! A veš, da te bo morda bolelo celo bolj, kot tisti trenutek, ko so ti povedali, da...

Ivan ima prav! Že spet vnaprej kompliciraš, si kvariš sedanost zaradi nečesa, kar se bo zgodilo nekje v prihodnosti, ali pa sploh nikoli... Raje verjemi, da ti bo uspelo imeti vsaj enega otroka in živeli boste srečno ever after... glede na okoliščine, pač...

Kuhanje! Juha brbota čez rob, Kuki divje zapomaga in ura te sploh ne čaka, ti pa filozofiraš! Na realna tla, punca! Dokler si živ, nisi mrtev, to je menda dejstvo? In, do takrat imaš vsaj nekaj možnosti, to je tudi dejstvo, torej, nehaj težiti!

Zapelješ se do kletke in se sugestivno zagledaš v papagajčka:

»Kuki! Reci: carpe diem! Ponovi: carpe diem!«

Tišina! nehal se je celo dreti! Kakšna lenoba! Kakšen sogovornik!

Človek komaj pride do besede ob njem!

No, pa ti je iz roke odrfčal krompir in se zvalil pod radiator. Tega si že vajena, zato stoično vzameš drugega in lupiš dalje.

»Tako nama vsaj dolgčas ni, a ne, Kuki!« rečeš svojemu zgovornemu ptičku, ki začne na vsem lepem čudno pogrkovati in nato hrešče izdavi:

»ku-ki... ku-ki... dolgčas... dolgčas...«

Sediš pretresena. Negibna. Nemogoče je torej mogoče? HA?!

In to je bila samo še ena veselih stvari tistega dne... A kje je bil šele večer!

Spomenik za padalce

Ivo Jevnikar

V lanski osmi številki je **Mladika v Anteni** poročala o odkritju spominske plošče z imeni 18 primorskih rodoljubov, ki so jih Angleži med II. svetovno vojno spustili s padali v Slovenijo kot radiotelegrafiste, diverzante in tolmače. Večinoma so se pridružili partizanom, da bi se borili za osvoboditev Primorske.

Cela vrsta jih je v prvem povojnem času izginila brez sledu, potem ko jih je aretirala Ozna.

Vrniti čast pomorjenim

Svojci umrlih padalcev, preživeli padalci in prekomorci — borci NOV iz Afrike so 19. oktobra lani poslali Svetu za človekove pravice Republike Slovenije vlogo za rehabilitacijo pomorjenih. Predsedniki (takratnih) primorskih občin Ajdovščina, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Nova Gorica, Piran, Postojna, Sežana in Tolmin so vlogo uradno podprli.

V svojem odprtem pismu so zapisali, da so padalci »kot dezertjerji italijanske vojske ali kot italijanski ujetniki prostovoljno prestopili na stran angleških zveznikov... K tej odločitvi jih niso vodile poznejše jugoslovanske razprtije: četništvo, ustaštvo, domobranstvo in partizanstvo, kajti vsega tega takrat še ni bilo, ampak predvsem in edina želja, boriti se proti tistemu sovražniku, ki je njihovo ožjo domovino Primorsko teptal že dolgih 25 let... V času od maja 1945 do pomladi 1946 so, razen redkih, ki jih je smrti rešilo golo naključje, izginili brez sledu. Neuradno in šušljaje se ve, da so bili proglašeni za angleške vohune, kar preprosto pomeni izdajalce svojega naroda. To je pošastna obsodba in strašna krivica, storjena slovenskim domoljubom, zavezniškim vojakom, slovenskim partizanom in borcem velike družine protihitlerjevske koalicije...« (**Delo**, 9. dec. 1994, str. 3)

Odstira se torej še ena tabu-tema, na katero so sicer že opozarjali v emigraciji (tudi z opisom četniškega umora enega izmed padalcev), zlasti pa jo je leta 1989 obdelal v knjigi **Angleški obveščevalci — vohuni ali vojaki** Jože Vidic (Mladinska knjiga, Ljubljana).

O »tigrovcih« so preživeli in nekateri zgodovinarji že pravili ideološke ocene povojnega režima. Na Nanosu so jim 4. septembra lani odkrili spominsko obeležje.

Tudi zanje je dolgo veljalo, da so bili »agenti«, in nekatere je med vojno doletela podobna usoda kot padalce. Dušan Jelinčič je v spremni besedi **Mit, človek in trpin** k posmrtni izdaji očetovih (Zorkovih) spominov **Pod svinčenim nebom** (Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1994) omenil v partizanih v nepojasnjenih okoliščinah umrle tigrovske voditelje.

Kdor se bo lotil iskanja po Arhivu Ministrstva za notranje zadeve v Ljubljani, ki je po demokratizaciji dostopen, bo verjetno našel precej gradiva o teh vprašanjih.

Brez znanstvenega aparata, le kot spodbudo k nadaljnjemu preučevanju, bi rad navedel in delno (verjeno prvič) objavil nekaj dokumentov, na katere sem naletel ob robu neke svoje raziskave v mapi **Angleška obveščevalna služba pred in med vojno v Sloveniji** (AMNZ, ZA-403-1), ki je dobila sedanjo obliko leta 1975, a so v njej starejši dokumenti različnih izvorov.

Odnos do Tigra

Najprej odnos do organizacije TIGR. V spisu, ki nima podpisa in datuma — podobno kot večina ostalih v tovrstnem gradivu z »rekonstrukcijami« — in nosi naslov **Pred in medvojno delovanje angleške OS in njene baze na teritoriju Slovenije**, najdemo tudi naslednji odlomek:

»Pred vojno je v Slovenskem Primorju delovala močna nacionalistična organizacija TIGR, z vodstvom v Ljubljani, ki je bilo povezano s športnimi in kulturnimi društvi: »Soča«, »Tabor«, »Zveza Primorskih emigrantov« in »Branibor«. Vodstvo TIGR-a je preko organizacije TIGR v Slov. Primorju najprej zbiral vojaške in politične podatke za JOS in pozneje za angleško OS. V zadnjih letih pred II. svetovno vojno se je vodstvo TIGR v Ljubljani povežalo z organi angleške OS na angleškem konzulatu v Zagrebu in angl. ambasadi v Beogradu. Preko vodstva TIGR-a je angleška OS, kot je izjavil njen organ, zbrala detaljne podatke o oborožitvi in dislokaciji italijanske vojske in o vsakem naboju, ki ga je imel italijanski vojak. Člani TIGR-a v Slov. Primorju so zbirali obveščevalne podatke iz nacionalne zavesti v prepričanju, da jih koristi JOS, in niso vedeli, da je vodstvo povežano z angleško OS. V vodstvu TIGR-a je angleška OS imela 9 agentov, ki so pošiljali svoje kurirje ilegalno preko meje v Slov. Primorje. Bivši TIGR-ovci, ki so zbirali obveščevalne podatke zgolj iz nacionalne zavesti, se ne morejo tretirati kot sodelavci angleške OS, vendar lahko predstavljajo v določeni meri njeno bazo. Z rekonstrukcijo smo ugotovili 470 TIGR-ovcev v Slov. Primorju. Večina bivših TIGR-ovcev je med vojno aktivno sodelovala v NOV.« (str. 3 omenjenega spisa in str. 285 v mapi)

Besedilo, ki je le tu pa tam pravopisno popravljeno (kratica OS pomeni obveščevalna služba, JOS pa jugoslovanska obveščevalna služba), je zanimivo, ker kaže za zna-

čaj dokumenta in službe kar naklonjeno stališče do tigrovcev in njihove narodne zavesti. Zanimiva je tudi ugotovitev o 470 pripadnikih organizacije na Primorskem.

»Enajst obsojenih«

Isti dokument opisuje domnevne vohune v misijah, ki so jih imeli Angleži pri partizanskih štabih. Tudi tu se kaže natančno »knjigovodstvo« o stikih, ki jih je kdo imel. Jasno pa je tudi priznanje o enajstih »aretiranih in obsojenih« primorskih in štajerskih padalcih.

»Drugi način delovanja angleške OS med vojno pa se je odvijal preko angleških misij pri Glavnem štabu NOV in v štabih IX. in VII. Korpusa in IV. Operativne zone. V obdelavi delovanja angleške misije pri Glavnem štabu in v poznejši rekonstrukciji smo ugotovili, da so se vsi člani teh misij bavili z obveščevalnim delom, zbirajoč podatke o NOG, NOV in o okupatorju. Značilno je, da so bile tudi te misije povezane z obveščevalnim centrom v Kairu in Londonu, s čimer so imeli možnost preverjanja podatkov, dobljenih preko ostalih obv. grup v Sloveniji.

Z medvojno obdelavo in rekonstrukcijo po vojni smo ugotovili: pri Glavnem štabu NOV in POJ in pri štabu VII. Korpusa, ki sta operirala na področju Dolenjske in Notranjske, je bilo 47 članov angleške misije, kateri so navezali stike s 67 osebami, ki so z ozirom na preteklost in poreklo bili tedaj obveščevalno zanimivi; pri IX. Korpusu, ki je operiral na področju Primorske in Gorenjske, je bilo 62 članov angleške misije in odkritih 30 interesantnih zvez; pri IV. Operativni coni je bilo 15 članov angleške misije in v rekonstrukciji odkritih 21 zanimivih zvez.

V zvezi z omenjenimi misijami je značilno, da so se pri njih nahajali oziroma bili v njihovem sestavu primorski in štajerski vojni ujetniki, ki so jih Angleži na Srednjem Vzhodu pobrali iz taborišč in jih poslali na obveščevalne, radiotelegrafske in diverzantske kurze in jih nato spustili s padalom na osvobojeno ozemlje. Na osnovi tedanjih in kasnejših obdelav jih je bilo vsled sodelovanja z angleško OS 11 aretiranih in obsojenih.« (str. 5 in 6 omenjenega dokumenta oz. str. 287 in 288 omenjene mape)

O kaki »obsodbi« pa doslej nihče ni našel kakega sledu. Šlo je za tajne umore, za katere, kot se kaže v naslednjem, daljšem dokumentu, še pri Ozni oz. kasnejši Udbi vsi niso vedeli ali pa niso »smeli« vedeti.

Kako je prof. Ivan Rudolf zbiral primorske vojne ujetnike in jih navduševal za boj proti nacifašistom in kako so jih Angleži vežbali, nekoliko zvemo iz spisa **Delo angleške obveščevalne službe preko Jugoslovancev v Afriki med vojno** (str. 328-330 že omenjene mape).

Oznovski seznam padalcev

V omenjeni mapi Arhiva Ministrstva za notranje zadeve je tudi 5 tipkanih strani dolg sad nekakšne notranje preiskave o tem, kateri so bili padalci in drugi morebitni angleški sodelavci. Datuma, podpisa in naslovnika spet ni, vendar je spis pomemben, saj izvira iz notranjega ministrstva. Usoda pogrešanih »ni znana«, obtožbe so ponekod žalostno smešne, slonijo pa na sumih in insinuacijah. Tako gradivo je treba seveda jemati zelo previdno, saj se že marsikateri

znani podatki, na primer življenjepisni, ne skladajo, nekateri namigi pa so lahko žaljivi za že mrtve ali pa še žive »obdelane« ljudi.

Objava tega dokumenta je torej zgolj vzorec in spodbuda za raziskave. Popravljene so le nekatere pravopisne napake in pa priimka Simčič in Križmančič (v izvirniku »Simč« in »Križmanič«).

Zanimivo bo ugotoviti usodo vseh opisanih, saj se seznam razlikuje (z dodatki in opustitvami) tako od seznama žrtev na spominski plošči kot od opisov v Vidičevi knjigi. Znani primer Toneta Božnarja (»likvidiran« že 1943) ni omenjen.

Na plošči, ki so jo odkrili 30. oktobra na hiši ene izmed žrtev, Miloša Adamiča v Škrbini št. 75 na Krasu, je namreč 18 imen, ki jih **Primorske novice** (4. nov. 1994, str. 4) opremljajo z rojstnim krajem in krivcem za smrt. Naj jih povzamem!

Po nalogu Ozne so bili po vojni pobiti:

Miloš Adamič (Škrbina)
Milan Boštjančič (Harije)
Alojz Črnigoj (Štomaž)
Josip Dolenc (Opčine)
Marjan Fegec (Trst)
Milan Golob (Grahovo)
Franc Ilenič (Velika Lahinja)
Zdravko Lenščak (Ljubljana)
Radoslav Semolič (Miren)
Nikolaj Sever (Budanje)
Alojz Sivec (Libušnje)
Ivan Volarič (Idrsko)

Četniki so ustrelili naslednja padalca:

Bojan Koler (Idrija)
Ivan Paron (Gorica)

V partizanih so padli:

Valter Gorjanc (Trst)
Zvonimir Jelen (Slovenj Gradec)
Andrej Škerjanc (Postojna)
Radko Zuodar (Volče)

Zdaj pa dokument:

»Iz arhiva OZN-e za Slovenijo so v zvezi delovanja angleške obveščevalne službe razvidni tile podatki:

Angleži so sistematično zbirali skupaj ljudi, ki so bili Slovenci oz. Jugoslovani in ki so jih ujeli na raznih bojiščih v sovražnih vrstah. Tem ljudem so dali možnost, da se priključijo NOV in POJ. Med njimi je bilo največ primorskih Slovencev, kateri so se borili na strani Italije kot italijanski vojaki, in pa Štajercev, ki so bili ujeti kot nemški vojaki. Vse te ljudi, ki so se javili kot prostovoljci za jugoslovansko vojsko, so poslali v Aleksandrijo in druge kraje na Bližnjem vzhodu, kjer so obstajale šole za izvežbanje teh ljudi.

V teh šolah so se predvsem učili radiotelegrafije, obveščevalnega dela in pa minerstva. Več izmed njih pa je napravilo tudi padalski tečaj. Ti naj bi služili izključno njihovim vojaškim ciljem. Ena izmed teh šol je pripadala Inter Service Liaison Department ali I.S.L.D. Njihovi oficirji pa so nosili na kapi napisano »Intelligence corps«. Kasne-

je pa se je ta organizacija, in to v septembru 1943, preselila v Bari, kjer se je označevala z No 1 I/U/section.

Še prej ko je bila ustanovljena ta šola, pa je obstajala na gori Carmelo v Palestini še neka druga šola, ki so jo ravno tako sestavljali sami primorski fantje. To šolo so imenovali »Dawidsonova organizacija«. Po izjavah tovarišev, ki so to šolo obiskovali in ki so kasneje bili vsi partizani, so tamkaj imeli zelo dobre plače (50 angleških funtov mesečno) in zelo razkošno življenje, kakor moderen komfort in najboljšo postrežbo. Več izmed njih jih je v tem času napravilo zlate zobe pri civilnih zobozdravnikih, v uradu za fakture pa so imeli večje zneske naloženega denarja.

Iz vseh teh podatkov se lahko sklepa, da so Angleži te ljudi vežbali predvsem v svojo korist, ki naj bi prvotno služila njihovim vojaškim namenom, v poznejši dobi pa verjetno tudi špijonaži.

Iz arhiva je razvidno, da so skozi te šole šli sledeči:

Dolenc Josip, roj. 15.IV.1910 na Opčinah pri Trstu, mehanik, Slovenec. Bil je ob priliki napovedi vojne po Angležih Italiji ujet na italijanskem trgovskem brodu nekje v bližini Indije, kjer je bil potem interniran. Septembra meseca 1941 je bil pozvan na neki tamkajšnji angleški urad, kjer je bil vprašan, če hoče v jugoslovansko vojsko. Ker se je javil, je bil poslan v Aleksandrijo skupno še z nekaterimi drugimi primorskimi Slovenci, ki so se isto javili za v jugoslovansko vojsko. V tej vojski se je nahajal do 4.IV.1942, nakar je bil pozvan v Kairo na angleško komando, kjer mu je bilo ponujeno vežbanje radiotelegrafije in obveščevalne službe z namenom, da bo poslan v zaledje sovražnika, kar je tudi sprejel in tak tečaj tudi napravil. Poleg tega je kasneje napravil tudi padalski tečaj. Aprila 1943 pa je zaprosil za vstop v NOV, kar mu je bilo tudi odobreno. Iz Afrike je bil poslan v Bari septembra 1943, maja meseca 1944 pa je spuščen na sektorju IX. Korpusa na Primorskem. Tu je bil za tolmača šefu angleške misije majorju Watsonu ter kasneje vsled sumljivega obnašanja večkrat prekomandovan. Bil je od strani OZN-e stalno kontroliran in je proti nje-mu tekla tudi preiskava. Kje se sedaj nahaja, ni znano.

Teslić Rado, radiotelegrafist, ujet od Angležev in poslan v Afriko. Tamkaj je bil nekaj časa v »Jugoslovanski vojski«, kasneje pa poslan v radiotelegrafski in obveščevalni tečaj za 9 mesecev. Napravil je tudi padalski tečaj. Leta 1943 je bil poslan v Slovenijo kot padalec. Nahajal se je pri radiostanici v V. brigadi (?). Odkod je doma, ni navedeno.

Semolić Rado, roj. 30.11.1918 v Rečiči pri Mozirju. Kako je prišel k Angležem v Afriko, ni znano. V Afriki napravil radiotelegrafski in obveščevalni tečaj. Pripadal po izjavi Dolenc Josipa »Dawidsonovi organizaciji«. Prišel leta 1943 v NOV, kjer je dobil čin st. vodnika. Bil osumljen delovanja za IS. Kje se sedaj nahaja, ni znano. Od Angležev je bil tudi nekaj časa zaprt.

Simčič Stanislav je bil kot italijanski vojak ujet od Angležev, pri njih napravil diverzantski kurz in s padalom spuščen na naša tla. V NOV dobil čin pporočnika. Izjavil, da je bil spuščen zato, da se bo boril proti okupatorju, ne pa proti izdajalcem. Kje se sedaj nahaja, ni znano.

331 340
14
J.K.

Iz arhiva OZN-e na Slovenijo so v zvezi delovanja angleške obveščevalne službe razvidni tile podatki: Angleži so sistematično zbirali skupaj ljudi, ki so bili Slovenci oz. Jugoslovani in ki so jih ujeti na raznih bojiščih v sovražnih vrstah. Tem ljudem so dali možnost, da se priključijo NOV in POJ. Med njimi je bilo največ primorskih Slovencev, kateri so se borili na strani Italije kot italijanski vojaki in pa štajercev, ki so bili ujeti kot nemški vojaki. Vse te ljudi, ki so se javili kot prostovoljci za jugoslovansko vojsko, so poslali v Aleksandrijo in druge kraje na bližnjem vzhodu, kjer so obstojale šole za izveščanje teh ljudi.

V teh šolah so se predvsem učili radiotelegrafije, obveščevalnega dela in pa minerstva. Več iz med njih pa je napravilo tudi padalski tečaj. Ti naj bi služili izključno njihovim vojaškim ciljem. Ena iz med teh šol je pripadala Inter Service Liaison Department ali I.S.L.D. Njihovi oficirji pa so nosili na kapi napisano »Intelligence corps«. Kasneje pa se je ta organizacija in to v septembru 1943 preselila v Bari, kjer se je označevala z »No 1 I/U/section«.

Še prej ko je bila ustanovljena ta šola pa je obstajala na gori Carmelo v Palestini še neka druga šola, ki so jo ravno tako sestavljali sami primorski fantje. To šolo so imenovali »Dawidsonova organizacija«. Po izjavah tovarišev, ki so to šolo obiskovali in ki so kasneje bili vsi partizani, so tamkaj imeli zelo dobre plače (50 angleških funtov mesečno), in zelo razkošno življenje, kakor moderen komfort in najboljšo postrežbo. Več iz med njih jih je v tem času napravilo zlate zobe pri civilnih zobozdravnikih, v uradu za fakture pa so imeli večje zneske naloženega denarja.

Iz vseh teh podatkov se lahko sklepa, da so Angleži te ljudi vežbali predvsem v svojo korist, ki naj bi prvotno služila njihovim vojaškim namenom, v poznejši dobi pa verjetno tudi špijonaži.

Iz arhiva je razvidno, da so skozi te šole šli sledeči:

Dolenc Josip, roj. 15.IV.1910 na Opčinah pri Trstu, mehanik, Slovenec. Bil je ob priliki napovedi vojne po Angležih Italiji, ujet na italijanskem trgovskem brodu nekje v bližini Indije, kjer je bil potem interniran. Septembra meseca 1941 je bil pozvan na neki tamkajšnji angleški urad, kjer je bil vprašan, če hoče v jugoslovansko vojsko. Ker se je javil, je bil poslan v Aleksandrijo skupno še z nekaterimi drugimi primorskimi Slovenci, ki so se isto javili za v jugoslovansko vojsko. V tej vojski se je nahajal do 4.IV.1942, nakar je bil pozvan v Kairo na angleško komando, kjer mu je bilo ponujeno vežbanje radiotelegrafije in obveščevalne službe z namenom, da bo poslan v zaledje sovražnika, kar je tudi sprejel in tak tečaj tudi napravil. Poleg tega je kasneje napravil tudi padalski tečaj. Aprila 1943 pa je zaprosil za vstop v NOV, kar mu je bilo tudi odobreno. Iz Afrike je bil poslan v Bari septembra 1943, maja meseca 1944 pa je spuščen na sektorju IX. Korpusa na Primorskem. Tu je bil za tolmača šefu angleške misije majorju Watsonu ter kasneje vsled sumljivega obnašanja večkrat prekomandovan. Bil je od strani OZN-e stalno kontroliran in je proti nje-mu tekla tudi preiskava. Kje se sedaj nahaja, ni znano.

Križmančič Miro, roj. 17.8.1919 na Reki. Kot italijanski vojak ujet od Angležev, napravil radio-telegrafski in obveščevalni tečaj ter kot angleški padalec prispel na področje IX. Korpusa. Osumljen delovanja z IS. V NOV je dobil čin st. vodnika. Kje se sedaj nahaja, se ne ve.

Sever Niko, roj. 13.4.1913 v Budanjah pri Vipavi. Isto kakor Semolić in Križmančič.

Božič Ivo, roj. 8.9.1920 v Podmelcu, v NOV postal st. vodnik. Napravil isto pot kot Sever, Križmančič in Semolić.

Knez Alojz, roj. 18.VI.1918 v Mariji na Zilji pri Beljaku, oče Franc, mati Terezija, strojni tehnik.

V stari Jugoslaviji je bil član iredentističnega gibanja in kot tak izvrševal diverzantske akcije v Hitlerjevi Avstriji. Ob kapitulaciji Jugoslavije je šel v Egipt in tamkaj bil skupaj z vsemi mogočimi emigranti. Prišel je v stik tudi z IS. Obiskal razne tečaje in bil nato kot padalec spuščen skupno z Dolencem in Adamičem na Primorsko z nalogo vojaške špijonaže v prid zaveznikov.

Kasneje je prišel v stik z anglo-ameriško misijo in z njo vzdrževal zveze. Bil je zaradi tega od OZN-e aretiran, a je pobegnil. V času, ko se je nahajal na Primorskem, se je poročil z Marijo Mrak, katero so kasneje Nemci ubili.

Marija Mrak je doma iz Vrat in ima verjetno sorodnike, ki bi o Knezu morali kaj vedeti. Stike je imel tudi z Breme Otilijo iz Vrat, ki je bila ljubica Angleža Watsona.

Fegec Marjan, bil na tečaju v Afriki v tzv. »Dawidsonovi organizaciji«. Kot tak je bil kasneje, ko je prišel v NOV, VII. Korpus, kontroliran od OZN-e, ker je bil osumljen delovanja za Angleže.

Vremec Viktor, roj. 3.12.1919, Opčine 453 - Trst, mehanik. Član fašistične stranke od leta 1932. Po kapitulaciji Italije bil v Alžiru pri Francozih, kasneje pobegnil k Angležem. Od tam je prišel v Bari. Obvlada 4 jezike in radio-telegrafijo. Verjetno napravil pri Angležih kurz. Osumljen sodelovanja z I.S. Prišel je v JA preko Barija. Kje se sedaj nahaja, ni znano.

Počkaj Herman iz Gorice. Bil je v angleški vojski, napravil kurz v Afriki. Bil je verjetno v službi I.S. Preko Barija prišel v NOV.

Iz poročil pa je razvidno, da so bili osumljeni sodelovanja z Angleži tudi sledeči.

Volarič Stanko, roj. 21.8.1912 v Kobaridu 151, po poklicu agronom. Leta 1940 je bil od Italijanov vsled iredentističnega delovanja interniran. Po kapitulaciji Italije je bil za kuharja pri centru I.S. v Bariju.

Tavčar Franc, roj. 14.2.1926 v Poljanah nad Šk. Loko. Kot nemški vojak je bil od Angležev ujet. Pred vstopom v NOV leta 1945 je bil od Angležev zasliševan in bil zaradi tega osumljen, da je bil od njih verbovan, da dela za nje.

Frelih Stanko iz Podbrda v Selški dolini, pporočnik bivše jug. vojske. Bil je 1941 v NOV, nato ujet in interniran, po razpadu Italije pa je delal pri Angležih kot tolmač in električar. Govori 4 jezike in se je kasneje, ko je prišel preko Barija v NOV, smatral za sumljivega.

Rutar Maks, roj. 17.X.1911, Volče pri Tolminu-gozdar, kot ujet italijanski vojak je bil za tolmača pri treh raznih angleških oficirjih in to v času od 3.9.43 do 10.2.44. V partizane stopil 19.1.1945.

Volk Rado, poročilo pravi, da obvlada 4 jezike in je možno, da je v službi I.S. Bil je v JA 1945 tolmač angleškega jezika in se stalno družil z Angleži. Prisluškoval je telefonskim pogovorom.

Makole Herman, roj. 7.III.1921 na Opčinah pri Trstu, po poklicu šofer.

Bil je za natakarka pri oficirjih I.S., kasneje pa je preko Barija prišel v NOV. Možno, da je bil poslan.

Berne Ivan, kot italijanski vojak je bil v Angliji. Obvlada ruski, češki, poljski in angleški jezik. Ko je bil v Zadru v NOV kot telefonist v tiskarni, je imel zveze z Anglo-Amerikanci in jih stalno hvalil.

Bucker Slavko — Istok, prišel 1945. leta spomladi v NOV na Dolenjsko iz Trsta. Bil je nezanesljiv element in je imel po nekih poročilih v Trstu zveze s člani I.S.

Lukan dr. Mitja: med okupacijo in še prej delal v Ljubljani z I.S. Leta 1945 spomladi je prišel iz Barija na Dolenjsko k partizanom.

Anglo-ameriška misija pri IX. Korpusu — Primorska

Rogelj Draga, roj. 15.12.1921 v Ljubljani, gojenka sr. glasbene šole. Med okupacijo je bila v Cerknem oz. Novakih na Primorskem učiteljica pevovodske šole. Imela je stike s članom ameriške misije pri IX. Korpusu, Česnik Marjanom.

Šavli Danica iz Cerknega ali iz Dola na Primorskem je imela stike z anglo-ameriško misijo.

Bratuš Gizela, roj. 18.4.1914 v Dolu pri Čepovanu, samska. Bila je partizanka v IX. Korpusu na Primorskem in imela stalne stike s šefom misije majorjem Watsonom, katerega je baje bila ljubica, kakor tudi z ostalimi člani misije. Bila radi tega od OZN-e zaslišana in poslana na Dolenjsko.

Anglo-ameriška misija pri VII. Korpusu — Dolenjska

Kocjan Milan, roj. 26.9.1920 v Ljubljani, prometnik, vstopil v NOV 9.9.1943. Imel je zelo tesne stike z misijo pri VII. Korpusu, posebno pa z vodjem misije Desichem.

Jager Boris, radio-telegrafist, bil v edinici VII. Korp. Družil se je z Angleži na spuščališču v Črnomlju. Obvlada delno angleški jezik.

Kocjan Danilo, roj. 10.7.1907 v Ljubljani, arhitekt. V GŠS je bil šef minerske sekcije v organizacijskem odd. Iskal kontakt z Angleži in jih dvakrat obiskal. Stike z Angleži je navezal kljub temu, da mu je bilo znano, da se tega ne sme brez vednosti in dovoljenja GŠS.

Petelin Lojze, šef radio postaje A. Vzdrževal zveze z raznimi Anglo-Amerikanci na VII. Korpusu.

Petan Mici, Podturn, Grič št. 56, je imela stike z nekim Frankom, ki je bil član zavezniške misije in sicer kot šifrer pri njih. Verjetno so to bili ljubezenski stiki. Isto tudi **Danica Golobič** iz Sela 9 — Semič.

Menčak Franc iz Bukovice pri Celju. Bil je nemški vojak, ujet od Amerikancev in nato prišel v NOV kot padalec in šifrer. Bil je osumljen, da dela za zaveznike.

Šerlah Rudi, vodja letališča na Dolenjskem. Imel je stike z agentom I.S.

Blažič Drago, gradbeni vodja letališča na Dolenjskem, imel ravno tako stike z agentom I.S. (str. 331-335 omenjene mape)

Čudežna rešitev

Ploščo v Škrbini je odkril preživeli padalec Ivo Božič, ki je pred časom živahno nastopil tudi na razpravi o teh vprašanjih na slovenski televiziji.

Iz Vidičeve knjige je znano, da se je Božič s soborcem Miroslavom Križmančičem rešil, ker sta tik po koncu vojne odprla zapečaten pismo, ki naj bi ga iz štaba 9. korpusa odnesla glavnemu štabu. V njem je namreč pisalo nekako tako: »Pošiljamo vam dva angleška vohuna. Zaslišite ju, likvidirajte, vse to opravite v najstrožji tajnosti...« (Vidic, str. 167)

V prazničnem letu veselja dom

Dr. Niko Kuret se je preselil v večnost in v naš spomin

24. aprila letos bi čakal 89 let, »pa so bili božji načrti drugačni in je bil odpoklican že zdaj«, je v prvi februarški številki **Družine** toplo zapisala Zmaga Kumer in dodala: »Kaj pa če zato, da bi avtor knjige Jaslice na Slovenskem videl

in presodil jaslice, ki jih imajo v nebeših? Samo do svečnice je čas po stari šegi. In tako je odšel.«

Res, odšel je, ampak za njim ostaja toliko dragocenega, da ga kljub odhodu čutimo še kar med nami. In zelo možno je, da tudi zanamcem ne bo oddaljeno ime Nika Kureta, kot tudi še dolgo ne bo oddaljeno ime Maksima Gasparija, da omenimo vsaj še enega takih nepozabnih.

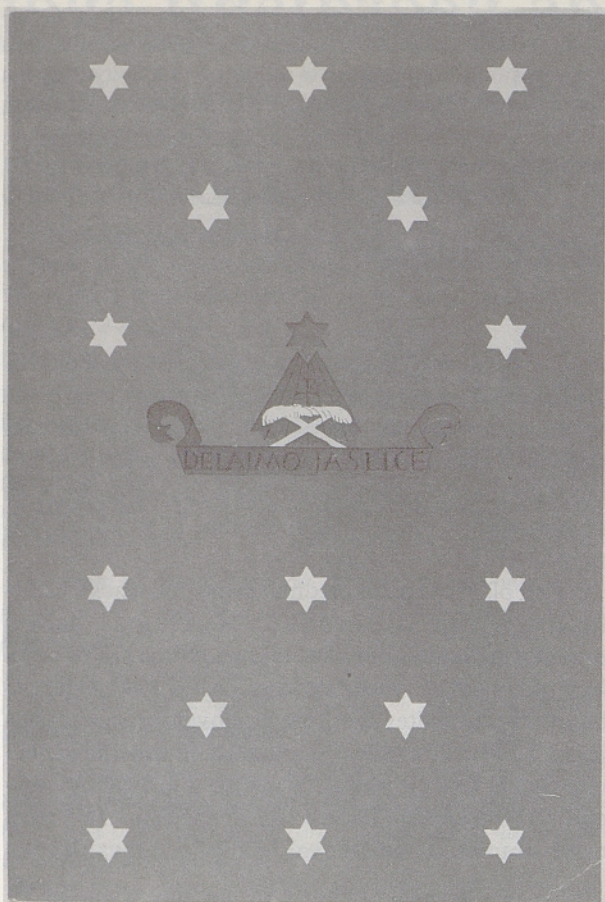
Praznično leto Slovencev je Kuretov spomenik, ki po nešteti slovenskih družinah doma in na tujem ohranja najpristržnejši del našega zgodovinskega spomina, starosvetne šege in navade — skratka tradicije in dušo naroda, ki je v dobrem in hudem prehodil poldrugo tisočletje in si ohranil identiteto. Ta ohranjena zavest je majhen čudež, ampak tudi čudeži ne bi zdržali brez ljudi, ki kdaj pa kdaj nastavijo zrcalo svoji skupnosti, da se ta spet prepozna in ji je nadaljevanje ožarjeno s spoznanjem, da ima svoje normalno mesto v redu stvarstva.

Praznično leto Slovencev je sprehod skozi običaje, izročila in življenjsko kulturo našega naroda od še prepoznavnih začetkov pa do sedanjosti, ki kljub divjemu ritmu še ni pregnala vseh dragocenih prič dojemanja življenja na prazničen način. V štirih knjigah, ki jih je celjska Mohorjeva družba izdala med letoma 1965 in 1970, je dr. Niko Kuret zbral in smotrno povezal vse tisto, o čemer bomo in bodo še dolgo pravili: to smo pa mi.

Pa naj bo vsaj za spomin — nam je nekoč dejal Niko Kuret. A iz njegovih besed je bilo jasno čutiti ne le željo marveč tudi prepričanje, da tak spomin tudi poživlja. Ne iz nostalgije, marveč iz hrepenenja se bomo vračali k dobrim starim izvirom, in kar čutimo, da se bomo tam srečali z blagim časom, ki ga podzvestno pogrešamo.

Tisti blagi čas je bil predmet srčne pozornosti in življenjskega poslanstva in dela dr. Nika Kureta, najprej profesorja francoščine, kasneje pa etnografa in etnologa tudi mednarodnega slovesa. Že leta 1947 je dal pobudo za ustanovitev Instituta za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, katere član je kasneje postal. V Institutu je ustanovil sekcijo za ljudske šege in igre. Bil je specialist za koledniško dramatiko, raziskoval je ziljsko štehanje, slo-

vel je kot velik poznavalec mask, uvedel je prve ročne lutke v Sloveniji, znameniti so njegovi spisi o jaslicah na Slovenskem. Bil je član kraljeve belgijske komisije za folkloro v Bruslju, dunajska univerza mu je podelila Herderjevo nagrado. Pitrèjevo nagrado pa so mu leta 1971 prisodili za Praznično leto Slovencev.

Naj mi bo oproščeno, da tako fragmentarno nava- jam samo delček tistega, kar je v svojem življenju ust- varil profesor Kuret. Kdor bo pogledal v Primorski slo- venski biografski leksikon, bo razumel, da je težko po- vzeti v kratek zapis vse tisto, kar obsega geslo »Niko Kuret«. Tam piše še, da je bil rojen v Trstu, kjer je preživel detinstvo; zaupal nam je da ima na tisti prvi čas zelo lepe spomine. Po drugi vojni se je v Trst »vra- čal« z zelo cenjenimi teksti za tukajšnjo slovensko ra- dijsko postajo; tu pa velja spomniti še to, da je bil po prvi vojni med ustanovitelji Radia Ljubljane.

»Kar moremo, pa smo.«

Ta presenetljivo kratek stavek sem slišal, ko sem se malo pred Božičem 1993 zglasil na domu dr. Nika Kureta in me je tam pričakal prijazen človek z zelo pro- fesorскими očali. V majhni sobici je bilo zbrano vse bist- veno, od knjig pa do jaslic — »že dolga leta postav- ljam jaslice s figuricami, ki jih je bila izdelala moja nek- danja sosedka, akademska slikarka Bara Remec, ki je umrla v daljni Argentini«.

Kar moremo, pa smo — te besede je bil nekoč iz- rekel Kuretov prijatelj Fran Saleški Finžgar, in ho- tel je s tem povedati, da se mora človek dati na raz- polago zahtevam in potrebam skupnosti. S tistim ci- tatom je dr. Kuret odgovoril na vprašanje, odkod nje- gova strast za ohranjanje slovenskih starožitnosti. Profesor francoščine, ki ga je skoraj slučajno zane- slo v narodopisje, je tako izpovedal, da je nekje pri samem izviru njegove dejavnosti spregovoril tudi ob- čutek dolžnosti. »Zakaj torej?« — se je glasilo malce preveč časninarsko vprašanje. Pa je prišel tale preprost odgovor:

»Iz ljubezni do ljudskega življenja, do vseh njego- vih pojavov in oblik.«

Prevzela me je podobnost z izjavo, ki sem jo bil sli- šal iz ust Maksima Gasparija četrto stoletja prej, ob prav- takem spoštljivem in pričakovanju polnem obisku. Po- stalo mi je jasno, zakaj je Praznično leto Slovencev ta- ko posejano z Gasparijevimi ilustracijami. Srečala sta se dva izjemna človeka, ki sta svoje korenine dojela na prazničen način.

Zdaj pa naj pride še globoka in prisrčna zahvala. Kdor je kdaj prebiral tri knjige z naslovom **Veselja dom**, me bo takoj razumel. Tistim, ki tega dragocene- ga darila niso doživeli, pa naj povem, kar sledi.

Pri Slovenčevi knjižnici v Ljubljani so leta 1942 izšle zapovrstjo tri knjige z omenjenim naslovom. »Igre in razvedrila v družini« je kar preveč skromno pojasnje- val podnaslov dela, ki nima precedensa in do danes tudi ne naslednika v tovrstni slovenski publicistiki. Niko Ku- ret je tedanji slovenski mladini — in njenim staršem — natrosil vrtoglavo bogat svet iger, ugank, ročnih del in družinskih zabav. Sredi vojnega časa se je neki oče domislil, da je treba reševati družine pred malodušjem in velikimi nevarnostmi že tik pred hišnimi vrati. Šel je in po ljubljanskih knjigarnah pokupil vse, kar je bi- lo ubranega na otroško in na igrivo, pa je iz tega se- stavil tri knjige veselja in domače vedrine.

Če greste danes po ljubljanskih antikvariatih, bo- ste lahko ugotovili, da je **Veselja dom** skoraj tako težko dobiti kot Valvasorjevo Slavo vojvodine Kranj- ske.

Avtor edinstvene slovenske mladinske trilogije se je tedaj podpisal z imenom Miklavž Kuret. Ne vem — lahko samo ugibljem, ali ni mogoče tisti Miklavž pod- zavestno čutil, da prinaša zelo dragoceno darilo, in je zato prav, da se malo orientira po nebeški nomenkla- turi otroških sanj...

Jaz vsaj sem razumel tako. Zato se Vam, gospod Miklavž Kuret, prisrčno zahvaljujem za tiste tri nepo- pisno lepe knjige. Zahvaljujem pa se seveda tudi sre- čnemu naključju, da sem Vas dolgo let kasneje tudi osebno spoznal in da lahko o tem zdaj poročam bral- cem naše revije, ki je bila tudi Vam ljuba.

Saša Martelanc

ČE TE POKLIČE

Če te pokliče Ljubezen
prisluhni ji

Morebiti
zadnjikrat slišiš
njen sirenski glas

Zbudil bo usnulo drhtenje
v tebi
davno pokopane
nežnosti
Nimaš jih komu dati
So le še spomin
in muka

Prisluhni ji

Prezgodaj te bo objela
dolga
prazna
tišina
Čakal boš
le še na klic
Smrti

Prisluhni
če te pokliče Ljubezen

GNEZDO II.

Poniknili spomini so
nekam med prst in prod
in kot s platane listje
so se naletela leta
V golih vejah krčevito se drže
opustela gnezda

Tudi ti ga znaš
vse življenje

So bile ljubezni vihre
ali obupa biblijski nalivi
ki so pustili ti le nekaj bilk
Ne moreš splesti
venca žalnega iz tega
kar skozi prste razočarane
uhaja

Vseh mrtvih dan
pa čaka že pred pragom

Še zmeraj
se me drži pod rôko
Ljubezen
Počasi me vodi
po samotnih večernih cestah
Vé

da mi je korak negotov
težji kot nekdaj
ko me je komaj dohajala
in hlastno šepetala
vrtoglave oblube

Zdaj gre ob meni
molče
Molče čakam na čisto majčkeno
laž
že kdaj nespodobno za moje
gube

Skozi življenje mnogih ljudi
greš
Kaj puščaš za sabo
Je brazda v rodovitni njivi
ali le izginula sled roke
ki je skušala zadržati
nemirno reko
Je plamen
izpuhteli v dim
Bela črta
ki za nekaj trenutkov
ukradenih večnosti
preseka nebo

Kaj daš
ko stopaš v njihova
življenja
Kaj vzameš

ZELENO

Zeleno
ki te hočem zeleno
Vetru zavetje
za pesem večerno
za prešerno
budnico v dan

Zeleno
ki te vidim zeleno
Očem odpočitek
balzam za dušo
zmeraj in povsod
zaželeno

Zeleno
ki te ljubim zeleno
Ne samo Lorca
Tudi jaz
In ti
In mi vsi

DOMOVINA

Kako redkokdaj slišiš
besedo DOMOVINA
Ko da je ni v slovarju
ko da je nad njo
anátéma izrečena
Slišiš le REPUBLIKA
Te besede se kri drži
pravično in krivično prelita
Skoraj kakor REVOLUCIJA
Vem
da ta mora biti
kadar mora biti
ko ljudstvo ne more več
jarma nositi
Lahko jo razumem
teže jo spoštujem
a je ne morem ljubiti
Preveč ran in strahu prinaša
tudi tistim
ki niso nič krivi
tudi tistim v njej življenje ugaša
ki so komaj še živi
DOMOVINA JE DOM
Je počitek in zavetje
za še takega zgubljenca
Je ena sama
Kakor MATI

VIZIJA

Navzkrižni ognji
sekajo svet
Lepe oblube so se znašle
na smetišču
Grožnje
nas kot aids
razžirajo
Verolomnost pleše
razuzdani ples
in strah
je odeja na zibelki

Usmiljenje
se je izgubilo na poti
k ljudem
tava med smrtonosnim
železjem
ne sliši več

na svoje ime
in zablodela zrna
ljubezni
zobljejo požrešne ptice
vzrejene v orožarnah

Kot bolna psica
se tihotapi smrt
v nas
počasi se bo zavrtela
okrog sebe
legla na majave tace
in nas napolnila
z gnilih zadahom

Za mnoge
danes
ne bo nikdar
jutri

Društvo slovenskih izobražencev v novem letu

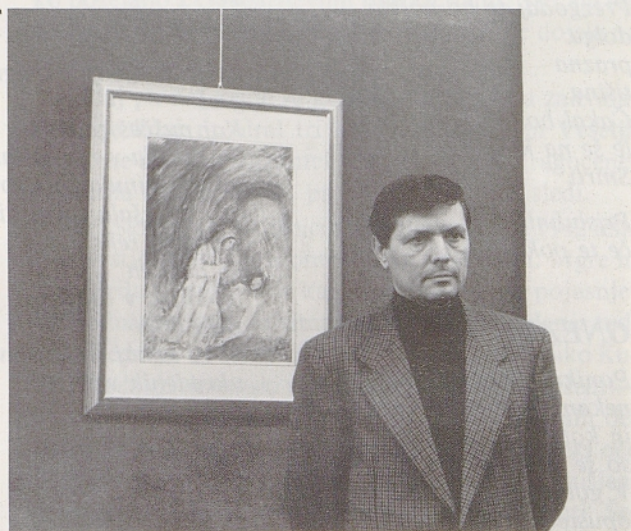
Društvo slovenskih izobražencev je z novim letom obnovilo svoje živahno kulturno delovanje. Pravzaprav med prazniki skoraj ni bilo prekinitve, ker je bila ves čas odprta razstava »Križevega pota« slikarja Franka Žerjala. Prvi redni ponedeljkov sestanek je bil v društvu 9. januarja, ko so svečano podelili Maroltovo in Linhartovo priznanje ZKO Slovenije gospe Marti Požar in prof. Lučki Susič. Naslednji ponedeljek, 16. januarja, je dr. Drago Ocvirk predaval na temo »Nova šola v Sloveniji za človeka ali proti njemu?« V ponedeljek, 23. januarja, je predaval dr. Drago Legiša na temo »Vrnimo se k politiki!« Zadnji ponedeljek v januarju pa je dr. Edi Kovač obravnaval temo »Rešimo razum!«

Dr. Drago Legiša v DSI.

Prof. Ivan Florjanc in Janko Ban med predstavitvijo laserske plošče »Gallusovo zvočno bogastvo« (levo); slikar Franko Žerjal ob eni svojih slik iz opusa »Križev pot« (desno).

DAN EMIGRANTA

V Čedadu je bil 6. januarja Dan emigranta. Na njem sta govorila Luigia Negro iz Rezijske in senator Darko Bratina iz Gorice. Nastopili so pevci iz Benečije in Rezijske, Beneško gledališče pa je v režiji Alda Klodiča izvedlo komedijo Berite Novi Matajur!

MUŠIČEV KRIŽEV POT

V Hiši umetnikov na Humu v Brdih so 6. januarja predstavili restavrirani Križev pot, ki ga je leta 1942 naslikal Zoran Mušič za cerkev v Gradnem. Obnovila ga je Mira Ličen Krmpotič iz Pirana. V cerkvi v Gradnem so iz istega obdobja tudi freske Lojzeta Spacala. Oba umetnika je tja povabil župnik Bernardin Godnič.

Umrla Dolores Terseglav

V bolnišnici na Reki, kjer je živela od leta 1947 in kjer si je ustvarila družino, je 5. januarja umrla pesnica in pisateljica Dolores Terseglav, por. Štrucelj. Rodila se je 1. julija 1921 v Ljubljani v družini znanega časnikarja in politika Franceta Terseglava. Pesnikovala je že od mladih nog, z objavami pa je stopila v javnost šele v zrelih letih. Pri tem je verjetno odigral pomembno vlogo slovenski Trst. Od leta 1986 dalje je namreč skoraj vsako leto sodelovala pri literarnih natečajih naše revije. Trikrat je na njih odnesla prvo nagrado za prozo. Obiskovala je tudi študijske dneve Draga. V knjižni obliki je izšla le njena zbirka 129 pesmi Ladijski dnevnik, in si-

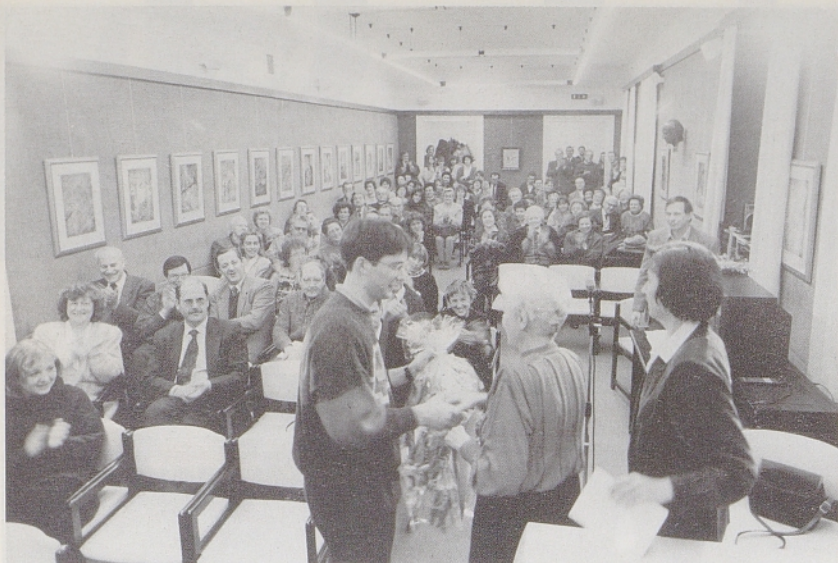
cer leta 1989 pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu. Nedodelan je ostal njen roman v treh delih Vihar, ki govori o vojnih letih v osrednji Sloveniji.

17. SREČANJE TAIZÉJSKE MLADINE

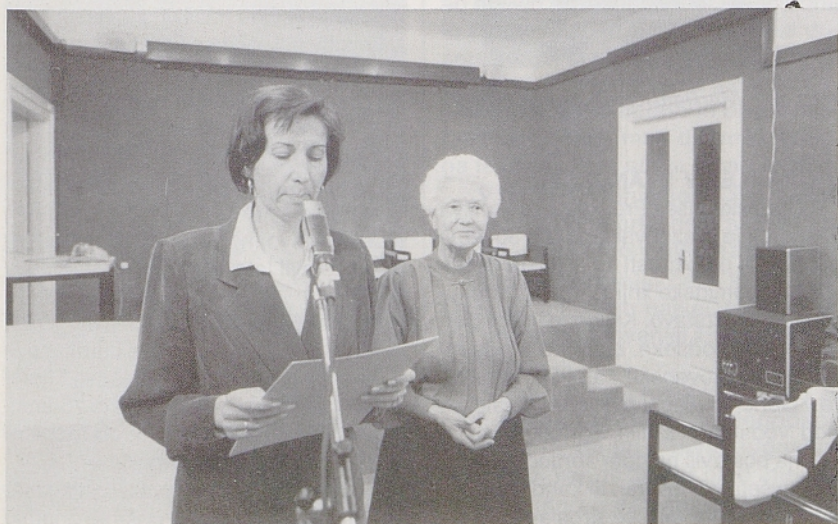
Med 100.000 udeleženci 17. taizéjskega novoletnega srečanja evropske mladine v Parizu je bilo tokrat 3.200 Slovencev. Na pot je šlo 65 avtobusov. Tudi iz Trsta je šlo 14 mladih Slovencev.

LEKTORJI SLOVENŠČINE

Po zadnjih podatkih je na različnih univerzah po svetu 28 lektorjev slovenskega jezika. Od tega jih je 16 rednih.

Na prvem večeru DSI v novem letu so na lepo obiskanem srečanju podelili Linhartovo listino prof. Lučki Susič za delo na gledališkem področju (zgoraj) in Maroltovo priznanje gospe Marti Požar za delo na etnografskem področju (spodaj).

UMRL TINE KOVAČIČ

V buenosaireškem predmestju Capapachay v Argentini je 17. decembra umrl javni delavec Tine Kovačič. Rodil se je 13. oktobra 1929 v Ljubljani. Veliko je delal kot režiser, pisal je tudi črtice.

UMRL UPOKOJENI KOPRSKI ŠKOF DR. JANEZ JENKO

V bolnišnici v Izoli je 24. decembra umrl upokojeni koprski škof dr. Janez Jenko. Uspešno je prestal operacijo žolčnih kamnov, a mu je potem odpovedalo srce.

Zadnjih 30 let je bil nedvomno med najbolj markantnimi predstavniki Cerkve na Slovenskem. Rodil se je 5. maja 1910 na Jami v župniji Mavčiče na Gorenjskem, gimnazijo je obiskoval v Škofovih zavodih, v duhovnika je bil posvečen v Ljubljani leta 1934. Skoraj šest let je bil vzgojitelj v Škofovih zavodih, doktoriral je iz teologije, v letih 1940-64 pa je delal v Beogradu kot katehet, urednik Blagovesti in generalni vikar. Leta 1946 je bil tri mesece v zaporu. V letu 1964 je dr. Jenko postal apostolski administrator delov goriške nadškofije, tržaško-koprske škofije in reške nadškofije, ki so spadali v državne meje Slovenije. Posvečen je bil v škofa in začel oblikovati enotno primorsko škofijo. Ko je po Osimu tudi Sv. Sedež uredil cerkvene meje in ustanovil koprsko škofijo, je bil 17. julija 1977 imenovan za njenega škofa. Upokojen je bil leta 1987, a je še naprej pomagal svojemu nasledniku. Kot škof se je udeležil II. Vatikanskega koncila in treh škofovih sinod. Veliko pozornost je izkazoval tudi zamejstvu, kjer je bil velikokrat na obisku.

NADŠKOF BATTISTI V BENEČIJI

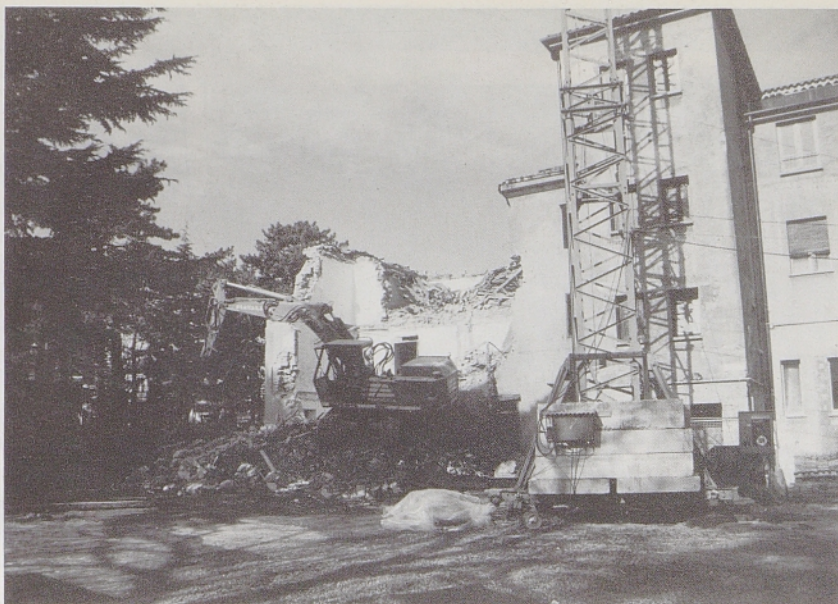
Videmski nadškof msgr. Alfredo Battisti je božično polnočnico daroval v cerkvi vasice Matajur v Benečiji. Ob njem je bil 84-letni župnik Paskval Gujon. Nadškof je govoril tudi v slovenščini, saj je sam povedal, da je želel izkazati solidarnost ljudem in krajem, ki umirajo zaradi gospodarske, narodnostne, socialne zapostavljenosti.

OPENSKE ŽRTVE BOMBARDIRANJ

Na pročelju župnijske cerkve na Opčinah pri Trstu so 28. decembra odkrili ploščo z imeni 45 žrtev zavezniškega letalskega napada 20. aprila 1944. Spomin nanje so obudili še pri maši in s kulturnim sporedom.

Prenova Marijanišča

V nedeljo, 29. januarja, je bil v Marijanišču na Opčinah Dan odprtih vrat. Ljudje so si lahko ogledali doslej obnovljene in povečane prostore ter dvorano Finžgarjevega doma, kjer ima tudi sedež društvo Finžgarjev dom z raznimi skupinami, ki v njem delujejo: zbori Vesela pomlad, ansambli, igralna skupina Tamara Petaros itd. Na sporedu je bila tudi kulturna prireditev, škofov vikar msgr. Franc Vončina pa je blagoslovil prostore. O prenovi je s podrobnimi podatki spregovoril g. Tone Bedenčič, ki jo vodi in ki se je zahvalil za finančno pomoč deželne uprave, Slovenije, Sveta slovenskih organizacij in številnih darovalcev. Nekaj dni zatem je s polno paro stekla druga faza del, ki za deva stari del zgradbe.

Nekaj dni po blagoslovitvi obnovljenega dela Marijanišča so porušili stari del zgradbe, ki ga bodo čez poletje na novo postavili.

Otvoritev Finžgarjevega doma in obnovljenega dela Marijanišča ob dnevu odprtih vrat.

PREŠERNOVE NAGRADE

Na predvečer dneva slovenske kulture so v Ljubljani podelili letošnje Prešernove nagrade. Za življenjsko delo sta prejela Prešernovo nagrado tržaški pisatelj Alojz Rebula in filmski režiser Matjaž Klopčič. Nagrade iz Prešernovega sklada so prejeli režiser Sergej Verč iz Trsta za vseslovensko radijsko izvedbo Dantejeve Božanske komedije, pisatelja Mate Dolenc in Feri Lainšček, arhitekt Jurij Kobe, igralec Srečo Špič in glasbena skupina Trio Lorenz.

JUBILEJ V ŠTANDREŽU

Dramski odsek Prosvetnega društva Štandrež je praznoval januarja 30-letnico. Ob tej priložnosti so predstavili posebno spominsko knjigo in odprli dokumentarno razstavo. Knjigo je uredil član dramskega odseka, sicer pa predsednik Zveze slovenske katoliške prosvete v Gorici dr. Damjan Paulin. Igralci so pod vodstvom Emila Aberška 14. januarja postavili na oder komedijo Janeza Povšeta Kandidiraj, le kandidiraj! 22. januarja pa je bila še proslava.

UMRL BRANKO BABIČ

V Ljubljani je 5. januarja umrl eden izmed protagonistov tržaške povojne politike, partizanski borec in komunistični politik Branko Babič — Vlado. Rodil se je 18. oktobra 1912 v Dolini, emigriral v Jugoslavijo in postal leta 1935 član KPJ. Leta 1940 se je z družino preselil v Banjo Luko. Med vojno se je udeležil bojev na Kozari (o tem je leta 1980 izdal spomine Ljudje in boji na Kozari), od leta 1942 pa je bil med slovenskimi partizani. Postal je sekretar mladine pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko Primorje in vršil druge naloge, o čemer je leta 1982 izdal spomine Primorska ni klonila. Po vojni je bil v vrhu KP STO, SIAU, OF in drugih organizacij v Trstu, dokler ni prišlo do znanega spora ob Kominformu, ko je večina tržaških slovenskih komunistov potegnila s Stalinom in novim tržaškim voditeljem Vidalijem. Dokler ga niso še pred Memorandumom poklicali v Ljubljano, je Babič vodil »titovski« del tržaške levice. Za Trst se je zanimal do konca. Udeleževal se je tudi zgodovinskih posvetov o tržaškem vprašanju in nekaj svojih kritičnih posegov ter ocen objavil leta 1985 v knjigi Odmevi.

FILATELISTIČNI ZBORNİK

Filatelistično društvo iz Ljubljane je konec lanskega leta izdalo šesti Filatelistični zbornik. Posvetilo ga je 75-letnici prvih slovenskih znamk ob razpadu Avstro-Ogrske — »verigarjev«.

Medtem pa je v pripravi tretja izdaja kataloga slovenskih poštних znamk.

50-LETNICA SMRTI DR. J. KRALJA

27. decembra je minilo 50 let, kar je v Rimu zaradi pljučnice umrl eden izmed vodilnih predvojnih primorskih politikov, dr. Janko Kralj. Imel je le 46 let, a za sabo bogato pot narodnoobrambnega politika, krščansko-socialnega misleca, časnikarja in urednika, ki še ni zgodovinsko ovrednotena.

OPCIJE V KANALSKI DOLINI

V Beneški palači v Naborjetu v Kanalski dolini so 29. decembra predstavili novo knjigo župnika iz Ukev Maria Gariupa o opcijah za Nemčijo v Kanalski dolini na podlagi italijansko-nemških sporazumov iz leta 1939 (Le opzioni per il III Reich, Val Canale 1939). Gre za deveto avtorjevo knjigo. Izdala jo je zadruga Dom. V njej so dragoceni, dokaj žalostni podatki o vprašanju, ki se ga je malokdo doslej dotikal.

Božični koncert

Letošnji božični koncert Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta sta 8. januarja oblikovala združena moški in ženski zbor pod vodstvom Aleksandre Pertot. Kot je že običaj, je bil koncert v tržaški stolnici sv. Justa, 15. januarja pa so ga ponovili v ljubljanski stolnici. Pevce je spremljal na orglah Vinko Škerlavaj.

Na tržaškem koncertu je imel božični nagovor tržaški škofov vikar za Slovence msgr. Franc Vončina.

Slovenska Evrošola 95

Ob 50-letnici obnovitve slovenskega šolstva v Italiji bo od 19. do 23. aprila v Trstu in Gorici mednarodna mladinska manjšinska prireditev Slovenska Evrošola 95. Gre za četrto izvedbo srečanja srednješolcev različnih manjšin in držav Evropske zveze, ki se ga bodo udeležili zastopniki 14 narodnih skupin, Furlani iz Furlanije Julijske krajine in Italijani iz Slovenije pa bodo sodelovali kot opazovalci.

PROF. VINKO LIPOVEC 80-LETNIK

V Clevelandu je 22. januarja obhajal 80-letnico javni delavec in časnikar prof. Vinko Lipovec. Rodil se je v Sp. Jaršah pri Domžalah, v Ljubljani pa je diplomiral iz zgodovine. Bil je dejaven v katoliških društvih, med vojno pa je delal v protikupatorski in protikomunistični ilegali v okviru Slovenske legije. Kot takega so ga gestapovci zaprli 2. decembra 1944 in poslali v Dachau. Po vojni je ostal v Münchnu, kjer je urejeval Slovenijo, leta 1950 pa se je izselil v ZDA. V Clevelandu je bil od leta 1950 do 1979 urednik Ameriške domovine, ki je bila takrat še dnevnik, podobno kot Enakopravnost, Prosveta in Glas naroda. Danes je Ameriška domovina tednik, Prosveta je postala 14-dnevnik, ostalih dveh listov pa ni... Prof. Lipovec, ki se živo zanima za dogajanje v domovini in zamejstvu, je podpredsednik Slovensko-ameriškega sveta.

TRPKA PRIČEVANJA O GRAHOVEM

Decembra je izšla 15. številka revije Nove slovenske zaveze (Resljeva 14/V, Ljubljana) Zaveza, ki jo ureja prof. Justin Stanovnik s sodelavci. Poleg idejnih člankov je tudi v tej številki vrsta srhljivih, a plemenito zapisanih pričevanj o trpljenju protikomunističnih ljudi v revolucijskih dneh. Po zdomskih pričevanjih iz preteklih desetletij so to pričevanja ljudi, ki so do danes morali doma molčati in živeti ob nasilnikih. V omenjeni številki je, recimo, veliko novega o koncu Franceta Balantiča in prijateljev v Grahovem. Podoba tragičnih dni je zdaj še mračnejša.

OBLETNA MAŠA 25. JUNIJA

Obletna maša za protikomuniste, ki so bili po vojni pobiti v kočevskih gozdovih, bo 25. junija ob 11. uri Pod Krenom v Kočevskem Rogu. Pričakujejo zlasti velik obisk zdomcev ob 50-letnici pokolov in življenja na tujem. V Teharjah bo slovesnost naslednjo nedeljo.

SSK NA PLEŠIVEM

Slovenska skupnost je 20. januarja priredila v Gradnikovi kleti na Plešivem že 5. novoletno srečanje za svoje predstavnike, zastopnike zamejskega javnega življenja in vidne predstavnike oblasti iz Slovenije in Furlanije Julijske krajine. Zbranim so spregovorili deželni predsednik SSk Marjan Terpin, tajnik Martin Breclj, slovenski minister za kulturo Sergij Pelhan, državni sekretar za Slovence po svetu Peter Vencelj in deželni odbornik za kulturo Alberto Tomat. Za kulturno točko je poskrbel komorni ansambel Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel iz Gorice pod vodstvom Igorja Kureta.

KORAKI SKOZI MEGLO — SPRTA BRATA

Primarij iz Šempetra pri Novi Gorici dr. Vasja Klavora je v Celovcu izdal že drugo dokumentarno knjigo o grozotah I. svetovne vojne na soški fronti. Po Plavem križu je izdal Korake skozi meglo, ki opisujejo boje na Kobariškem in Tolminskem.

Bogato dokumentirana knjiga je izšla v sklopu knjižnega daru celovške Mohorjeve za leto 1995. V zbirki je kot izvirno leposlovno delo povest dekana iz Šmihela pri Pliberku Krista Srienca Sprta brata. To je druga knjiga zdaj 84-letnega avtorja. Prva, Pastir Ciril, je izšla leta 1956, ponatisnili pa so jo leta 1993.

Božični koncert v stolnici sv. Justa.

OBISKI V KANADI

Tudi v zadnjih mesecih se je zvrstilo med Slovenci v Kanadi veliko obiskov iz Slovenije. 35. Slovenski dan, ki je bil 26. junija, je bil posvečen družini in tretji obletnici slovenske samostojnosti. Maševal je torontski nadškof Lojze Ambrožič, slavnostni govornik pa je bil slovenski kmetijski minister Jože Osterc.

11. septembra je bilo tradicionalno romanje v Midland, povezano s spominom na žrtve revolucije. Maševal je koprski škof Metod Pirih. Sledila sta ločena obiska predsednikov Slovenske ljudske stranke Marjana Podobnika in Socialdemokratske stranke Slovenije Janeza Janše.

VURNIKOVA RAZSTAVA

V Cankarjevem domu v Ljubljani so 11. januarja ob 110-letnici rojstva odprli veliko razstavo o arhitektu Ivanu Vurniku. Izdali so tudi obsežen zbornik in katalog. Predsednik strokovnega odbora razstave je bil ljubljanski pomožni škof Alojzij Uran.

Vurnik je z ženo Heleno, ki je bila Dunajčanka, med drugim v letih 1913-15 na željo škofa Karlina uredil škofijsko kapelo v Trstu.

DUŠAN JAKOMIN 70-LETNIK

Tržaški duhovnik Dušan Jakomin je 11. januarja praznoval 70-letnico. Ob dušnem pastirstvu v Škednju, ljubezni za glasbo in etnografskem delu ga najbolj zaposluje Katoliški glas, odkar je postal njegov odgovorni urednik in je pri listu pomnožil število strani in sodelavcev.

KRŠČANSKO TKIVO

V Gorici je izšel zbornik predavanj 26. Srednjeevropskega srečanja, ki je bilo leta 1992 posvečeno krščanskemu tkivu srednje Evrope v letih 1919-1989. Na srečanju so sodelovali tudi naškofo Šuštar in Perko ter zgodovinar France Dolinar.

JOŽE ŠKERBEC — DELEGAT V ARGENTINI

Koprski škof msgr. Metod Pirih, ki je novembra obiskal Slovence v Argentini, saj je v slovenski škofovski konferenci odgovoren za izseljence, je za novega narodnega delegata za slovensko dušno pastirstvo v Argentini tamkajšnjim škofom predlagal dušnega pastirja in urednika Jožeta Škerbca. Nasledil je rajnega dr. Alojzija Starca. Pomagal mu bo p. dr. Lojze Kukovica.

IZ SPOMINA V SPOMIN

Slovenska župnija v Berlinu je dobila bogato kroniko. Ob 25-letnici župnijske skupnosti v nekdanji nemški prestolnici so 20. januarja na Teološki fakulteti v Ljubljani predstavili 260 strani debel zbornik Iz spomina v spomin, ki ga je uredila Katarina Lavš. O župniji, ki ima zdaj sedež na Kolonnenstrasse 38, v njem največ piše župnik Martin Horvat.

KRISTJAN PRED LEPOTO

To je bil naslov letošnjega »novoletnega srečanja«, ki ga na drugi in tretji dan v letu tradicionalno prirejajo v Tinjnih Katoliška prosveta, Referat za izobražence in združenje koroških duhovnikov Sodalitas.

V prenovljenem Domu katoliške prosvete so predavali dr. Marko Dvorák, dr. Ivan Rebernik, prof. Veselka Šorli Puc, mag. Klaus Einspieler in p. dr. Marko Rupnik.

Novost srečanja je bila diskusija o štirih novih knjigah (Alojz Rebula, Aleš Debeljak, Lojze Kovačič in Václav Havel), ki so jo imeli pod naslovom Knjižne presoje dr. Feliks Bister, dr. Denis Poniž, Horst Ogris in mag. Silvija Borovnik. Razgovor je vodil Vinko Ošlak.

25. SREČANJE V KOBARIDU

V Kobaridu je bilo 21. januarja že 25. srečanje Slovencev iz Soške doline in iz videmske pokrajine. Prisotna sta bila tudi predsednik vlade Janez Drnovšek in Državnega zbora Jožef Školč.

KRAVOS V ITALIJANŠČINI

Založba Campanotto iz Vidma je izdala izbor pesmi tržaškega pesnika Marka Kravosa v italijanskem prevodu pod naslovom Il richiamo del cuculo (Kukavičji klic). Pesmi iz let 1966-91 je prevedlo več besednih umetnikov. Spremno besedo je prispeval profesor italijanske književnosti na tržaški leposlovni fakulteti Elvio Guagnini.

NOVA MERKÛJEVA KNJIGA

Pri založbi Devin (naslednici ZTT) v Trstu je izšla v italijanščini nova študija prof. Pavleta Merkùja Il »Libro di per-ticationi« del Notaro Giusto Ravizza (1525) z dragocenimi pričevanji o slovenski prisotnosti na Tržaškem.

DRUŠTVO PISATELJEV

Društvo slovenskih pisateljev je na občnem zboru 25. januarja izvolilo za novega predsednika pisatelja in dramatika Evalda Flisarja. Dosedanji predsednik Dane Zajc pa je postal predsednik nove Komisije za etična vprašanja.

MARIJIN DOM V ROJANU

Po daljšem zatišju, ki je sledilo obnovi dvorane Marijinega doma v Rojanu, so 29. januarja priredili prvega od serije koncertov, ki si bodo sledili v naslednjih mesecih. Predstavila se je skupina »An die Musik« s koncertom, na katerem so nastopili Štefan Bembi (klavir), Vasja Legiša (violončelo), Giuliano Pelizon (bas-bariton) in Adam Selj (harmonika). Naslednja dva koncerta bosta 4. in 25. marca.

Baritonist Giuliano Pelizon v Marijinem domu v Rojanu.

Dr. Drago Ocvirk je v DSI predaval o novi šoli v Sloveniji.

TEOLOG DR. ANTON STRLE 80-LETNIK

V Ljubljani je 21. januarja praznoval 80-letnico upokojeni profesor dogmatike na Teološki fakulteti prelat dr. Anton Strle. Rodil se je v Osredku pri Cerknici, študiral v Škofovih zavodih in ljubljanskem bogoslovju. V Ljubljani je bil 1941 posvečen v duhovnika, 1944 pa proglašen za doktorja teologije. V letih 1947-52 je bil po komunističnih ječah. Z letom 1957-58 je začel predavati dogmatiko. V pokoj je stopil z akademskim letom 1985-86. Prej, vseh 30 let fakultete in še danes je tudi v dušnem pastirstvu. Izdal je 44 knjig in skript, 80 razprav, nad 200 člankov in še veliko drugega. Izšla sta tudi dva zvezka njegovih izbranih spisov. V letih 1974-79 je bil član 30-glave Mednarodne teološke komisije pri Sv. Sedežu.

UMRL PROF. S. KODRIČ

V Trstu so 24. januarja pokopali prof. Stanislava Kodriča. Rodil se je leta 1902, med obema vojnama živel v Jugoslaviji, po vojni pa je bil do upokojitve profesor na slovenskih šolah na Tržaškem. Napisal je več učbenikov. Veliko je pomagal tudi v Narodni in študijski knjižnici.

TUMOVA PISMA

V Narodni in študijski knjižnici v Trstu so 27. januarja predstavili monumentalno delo Henrik Tuma — Pisma — Osebnosti in dogodki (1893-1935), ki ga je uredil dr. Branko Marušič. Korespondenco družbenega delavca Henrika Tume sta izdala SAZU in založba Devin.

RADIO OGNJIŠČE

Med slovenskimi ljudmi se močno uveljavlja prvi verski radio — Radio Ognjišče. Poleti je začel oddajati lokalni program v Kopru, decembra pa je dobil osrednje uredništvo v Škofovih zavodih v Ljubljani. Zdaj se pripravlja lokalni studio še v Mariboru. Radijski ravnatelj je urednik Ognjišča g. Franc Bole.

ŠTAJERSKI SLOVENC

V Mariboru so predstavili zbornik Štajerski Slovenci — Dvojezičnost med Gradcem in Mariborom. Gre za referate z lanskega posveta v Gradcu, medtem ko je že prej izšel zbornik s posveta leta 1993 v Mariboru, ki je bil ravno tako posvečen že skoraj pozabljeni slovenski manjšini na avstrijskem Štajerskem, ki šteje kakih 5.000 ljudi.

UMRL VELEPOSŁANIK A. NOVAK

27. januarja je v Ljubljani podlegel hudi bolezni 54-letni slovenski veleposlanik pri Svetu Evrope v Strassburgu Andrej Novak. V diplomacijo je stopil v času priprav na osamosvojitve Slovenije. Opravil je zelo dobro delo. Pred tem je bil v zunanjepolitičnem uredništvu Dela, tudi dopisnik iz Rima in Pariza. Bil je tudi odlični prevajalec.

PLANINSKA DRUŽINA BENEČIJE

Planinska družina Benečije je imela januarja v Podbonescu svoj 2. občni zbor. Predsednik Ezio Gosgnach je poročal, da ima društvo že 150 članov in da se želi razširiti še na Terske doline in Rezijsko. Postaviti želi tudi svojo planinsko kočjo.

BLAŽ POTOČNIK NAGRAJEN

Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza sta 23. januarja podelila v Celovcu 16. Tischlerjevo nagrado kulturnemu delavcu iz Toronta Blažu Potočniku. Hotela sta tako dati priznanje rojakom, ki se v svetu borijo za slovenske kulturne vrednote, za ohranjanje našega jezika, a tudi za tkanje trdnih vezi med zamejstvom in zdomstvom.

UMRL AKADEMIK NIKO KURET

V Ljubljani je 25. januarja umrl nestor slovenskih narodopiscev, akademik Niko Kuret. Rodil se je 24. aprila 1906 v Trstu, študiral pa je v Ljubljani, kjer je diplomiral iz romanistike in primerjalne književnosti. Bil je šolnik in urednik, v letih 1954-79 pa je delal na Inštitutu za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, kjer so se razmahnile njegove sposobnosti, znanje in ljubezen do slovenskega ljudskega blaga. Sodeloval pa je tudi v mednarodnih strokovnih krogih in bil v njih deležen visokih priznanj. Znamenito je njegovo Praznično leto Slovencev v 4 knjigah, znane so nadalje knjige Jaslice na Slovenskem, Maske na Slovenskem, Ziljsko štehanje in njegov evropski okvir in številne študije. Do zadnjega je sodeloval pri še nedokončanem slovenskem etnološkem slovarju in zanj napisal 800 gesel.

UMRL DR. CENE LOGAR

V Ljubljani so 19. januarja pokopali filozofa dr. Cene Logarja. Imel je 82 let in bil upokojeni profesor Filozofske fakultete v Ljubljani. Na njej je diplomiral leta 1936 kot Vebrov učenec, vendar se je potem oklenil dialektičnega materializma. Udeležil se je NOB in bil urednik Slovenskega poročevalca, kar osem let pa je nato prebil na Golem otoku.

UMRLA PROF. NEVA GODNIČ

Na izletu v Španiji je na novega leta dan umrla dr. Neva Godnič, ki je bila na univerzi v Vidmu docentka slovenske filologije. Rodila se je 17. julija 1944 v Nabrežini. Po končanem jezikoslovju v Benetkah je poučevala na slovenskih šolah v Trstu. Leta 1972 pa je kot asistentka začela predavateljsko pot na videmski univerzi. Izdala je več študij, prevajala, v mlajših letih pa se posvečala tudi leposlovju.

Jernej Kopitar (1780-1844)

Janko Jež

Jernej Kopitar se je rodil leta 1780 v Repnjah za Šmarno goro na Gorenjskem v ugledni kmečki družini. Osnovno šolo je z odliko končal v Ljubljani. Prav tako je bilo na gimnaziji, kjer je za svojo pridnost prejemal štipendijo. Med šolanjem sta mu umrla oba starša, zato si je moral pomagati z inštrukcijami. Po končani filozofiji je bil domači učitelj nečaka barona Žige Zoisa. Zois je Kopitarja cenil, zato ga je obdržal pri sebi kot tajnika, knjižničarja in varuha svojih mineraloških zbirk. Mladi Kopitar je ves ta čas študiral poleg nemščine francoščino, italijanščino, angleščino, latinščino in grščino. Ker je dobro poznal slovenske jezike, se je odločil, da bo na Dunaju poleg prava študiral tudi slavistiko.

Ko je Kopitar neko francosko grofico učil slovenščine, je sklenil, da zapiske za svoje poučevanje slovenskega jezika razširi v pravo in znanstveno utemeljeno slovnico. Leta 1808 se je ponudil deželnim stanovom, da bi ga sprejeli na licej kot profesorja grščine, italijanščine, francoščine in slovenščine. Njegova prošnja je bila odbita. Zato je takoj odšel na Dunaj. Njegova slovnica je bila medtem že v tisku. Korekture je Kopitar prepustil Žigu Zoisu in Valentinu Vodniku.

Kopitar je na Dunaju pridno študiral pravo. Obenem se je poglobil v študij slovanskih jezikov in slovstev. Žiga Zois mu je pri odhodu iz Ljubljane naročil, naj bi pri svojem slavističnem prizadevanju dognal, ali spadajo kajkavci h Karantancem, prvotnim prebivalcem teh krajev. Zanimivo je, da se je Kopitar pri preučevanju zgodovine slovanskih narodov navzel protiruskega duha. Ruskemu carizmu je očital nekulturno ravnanje s kmečkim življem in sovražno razpoloženje do sosednjih Poljakov in Ukrajincev. To je svojski izraz Kopitarjevega avstroslavizma, ki je pri njem zavzel značilno slovensko patriotično obliko.

Kot nekdanji Zoisov tajnik je imel Kopitar odprto pot do raznih uglednih oseb in učenjakov. S številnimi si je tudi dopisoval. Naj navedem le nekaj imen njegovih okrog petsto dopisnikov: Dobrovský, Palacký, Šafařík, Kollár, Appendini, Mušicki, Vuk Karadžić, zagrebški škof Vrhovac, ruska filologa Köppenin Vostokov, pruski državnik in jezikoslovec Humboldt, Fr. Schlegel, J. Grimm.

Kmalu je začel Kopitar sodelovati pri številnih časopisih, med katerimi je bil najpomembnejši **Wiener Allgemeine Literaturzeitung**. Postal je celo urednik znanstvene letopisne zbirke **Jahrbücher**. V stiku z raznimi trgovskimi krogi se je naučil tudi romunščine, grščine, albanščine in srbščine. Zato je leta 1810 lahko prevzel mesto cenzorja za slovanske in novogrške in pozneje še za romunske knjige. Istega leta je postal dvorni knjižničar kot skriptor in napredoval do mesta prvega kustosa. Ob upokojitvi so ga imenovali za dvornega svetnika.

Kopitar je iz znanstvenih razlogov mnogo potoval po Nemčiji. Leta 1814 so ga poslali v Pariz, da je rešil vse dra-

gocene knjige, ki so jih Francozi odnesli iz dunajske knjižnice. Bil je tudi v Londonu in Oxfordu, kjer se je seznanil z gradivom obeh knjižnic, posebno s področja orientalistike. Bil je dvakrat tudi v Italiji. Drugič so ga tja poslali z namenom, da bi z ustanovitvijo nove stolice za staro cerkveno slovanščino na kakšni vatikanski univerzi pomagal zaježiti prestopanje avstrijskih Ukrajincev — Rusinov v pravoslavje. Kaže, da stvar ni uspela, ker za njim niso poslali uniatskih ukrajinskih bogoslovcev, ki jim je bil ta študij namenjen. Pravijo, da je Kopitar resno računal, da mu bo ob tej priložnosti uspelo postati vatikanski knjižničar. Njegova skrita želja pa se ni uresničila.

Ko je še mlad potoval po Nemčiji, se je ustavil tudi v Münchenu, kjer si je hotel ogledati latinski kodeks z **Brižinskimi spomeniki**. To mu ni uspelo, ker so kodeks varovali v dobro zavarovani skrinji. To je bilo vsekakor po letu 1807, ko je anonimni dopisnik v **Neuer literarischer Anzeiger** v Tübingenu objavil vest, da so v arhivu stolnice v Freisingenu — Brižinju naleteli na rokopis, ki ga je ta anonimni dopisnik označil brez vsakega obotavljanja za **karantanski-ilirski** zapis. Ali je ta anonimni dopisnik bil zares Joseph Docen, kot izhaja iz Bibliografije, ki jo je Marko Kranjec dodal znanstveno kritični izdaji BS, ki jo je lani izdala v Ljubljani Slovenska akademija znanosti in umetnosti? Joseph Docen je bil namreč knjižničar münchenske državne knjižnice in kot tak je bil pooblaščen, da zbira razne stare tekste, ki naj bi jih našel po raznih jezuitskih in drugih samostanskih knjižnicah, ki so bile razpuščene oziroma podržavljene. On naj bi bil torej avtor anonimnega članka, s katerim je revija **Neuer literarischer Anzeiger** poročala znanstveni javnosti o odkritju tega karantanskega ali ilirskega zapisa? Prvotno so sumili, da je anonimni pisec članka Johann Christoph Freiherr von Aretin, medtem ko se je izkazalo, da je on le izdajatelj revije, ki je članek objavila.

V Rim sem med vojno prišel iz internacije v Arezzu in zasedel mesto lektorja slovenščine na rimski univerzi, čeprav sem bil po univerzitetni pripravi romanist oziroma italijanist. Šele v Rimu sem se začel ukvarjati s slavistiko. Šele v Rimu sem se začel vbadati s problematiko v zvezi z odkritjem BS. Pri svojem raziskovalnem delu sem naletel na ime znanega slovničarja in jezikoslovca, profesorja in rektorja protestanske univerze v Tübingenu Christiana Friedricha Schnurrerja. Šele lani, to je 50 let kasneje sem se v Trstu spet začel ukvarjati z BS in tedaj z velikim presečenjem naletel na drugačno ime njihovega odkritelja, to je Josepha Docena. Ne spominjam se več, iz katerega vira sem črpal podatek o Schnurrerju kot odkritelju BS in njihovem prvem razlagalcu, češ da so karantanski ali ilirski zapisi. Tega podatka si res nisem mogel izmisliti. Schnurrerjevo ime sem navedel prvič leta 1945 v poročilu o BS

za revijo **La Cultura nel Mondo** v Rimu, drugič pa dve leti kasneje, to je leta 1947 za vatikansko glasilo **Osservatore Romano**.

Lotil sem se iskanja novih podatkov glede Schnurrerja. V tržaški občinski knjižnici sploh nimajo nobenega bibliografskega podatka o BS. Dobil pa sem njegov obširen življenjepis v velikem nemškem **Biografskem leksikonu** založbe Humboldt izpred dvesto let. V življenjepis ni bilo nobenega podatka, da bi Schnurrer kdajkoli v svojem življenju imel opraviti z BS. Naletel sem le na podatek, da se je Schnurrer ukvarjal tudi s slovensko in hrvaško protestantiko. Zato sem vzel takoj v roke **Slovenski biografski leksikon** in naletel na geslo **Schnurrer**, ki ga je napisal Miro Rupel, in na geslo **Kopitar**, čigar avtorica je prof. Eleonora Kernc. Iz obeh sicer ne izhaja, da je bil Schnurrer direktno povezan z najdbo BS, vendar so bili zame že dovolj podatki:

- 1) da je bil Schnurrer Kopitarjev dopisnik,
- 2) da si je Kopitar v Münchenu hotel ogledati latinski kodeks z BS, da pa mu tega niso dovolili,
- 3) da je Schnurrer avtor 14 knjig o slovenski in hrvaški protestantiki;
- 4) da je to protestantiko od Schnurrerja odkupil Kopitar,
- 5) da je ta Schnurrerjeva protestantika prešla po Kopitarjevi smrti v Licejsko knjižnico in iz nje v Narodno univerzitetno knjižnico v Ljubljani.

Na osnovi teh dejstev izključujem, da ta dva eminentna evropska filologa in slovničarja nista nikdar v svojih razgovorih ali spisih razpravljala o BS in njihovem pomenu za Slovence in sploh za Slovane. V tem smislu sem tudi posegel v razpravljanje na letošnjem simpoziju, od 15. do 17. aprila v Ljubljani, posvečenem tisočletnici BS in izidu znanstvene kritične izdaje BS na pobudo SAZU. Ponavljam še enkrat, da so okolnosti, do katerih sem v Rimu prišel do podatka, da je Schnurrer odkritelj BS takšne narave, kar me sili, da pri tej trditvi vztrajam. Dodal pa sem, da se glede svoje italijanske izdaje in prevoda BS v italijanščino v založbi MLADIKE pokoravam neki nujni disciplini in da sem v uvodu kot odkritelja naših najstarejših književnih listin navedel Docena in ne Schnurrerja samo zato, ker Italijane pri tej stvari kaj malo zanimata Schnurrer in Docen, napovedal pa sem, da bom v skorajšnji slovenski izdaji vztrajal pri Schnurrerju kot odkritelju BS.

Leta 1945 sem odšel najprej v vatikansko knjižnico z namenom, da se prepričam, ali imajo tam kaj zanimivega zame. Tedaj sem iskal podatke o BS in o kakšni morebitni papeški buli, ki naj bi po mnenju univerzitetnega prof. Janka Polca iz Ljubljane dajala ljubljanskemu jezuitskemu kolegiju pravico do podeljevanja doktorskih diplom. Knjižničar Viani mi je takoj povedal, da nimajo nič takšnega, kar bi me lahko zanimalo, dodal pa je, da bi lahko kaj takega dobil v knjižnici jezuitskega reda. Tako sem napravil. Knjižničar je bil francoski pater Lamalle. Prijazno me je sprejel in ko sem mu povedal, kaj me zanima, me je odvedel v knjižnico in mi takoj dal na razpolago ogromno delo belgijskega jezuita patra Sommervogla z zgodovino jezuitskega reda. Ne spominjam se več, kako je bilo z BS. Glede ljubljanskega jezuitskega kolegija sem dobil pod geslom **Laybach** res temeljite podatke, katerim je pater Lamalle še marsikaj zanimivega dodal. Napisal sem daljšo razpravo, ki sem jo po povratku v Trst objavil v reviji *Stvarnost*. Razpravo sem letos poslal mag. Igorju Grdini, ki mi

je na simpoziju o BS povedal, da so moji podatki o ljubljanskem jezuitskem kolegiju zanimivi in važni kot dokaz, da slovensko višješolsko izročilo sega daleč nazaj v prejšnja stoletja. Čeprav se tudi zdaj zelo napenjam, da bi se mi zabliskalo v možganih, se nikakor ne morem spomniti, kako je bilo z BS. Vem samo to, da sem prišel do podatka, da je Christian Friedrich Schnurrer njihov odkritelj. Zato se temu očetovstvu ne morem kar tako odreči. Kaže, da se moram vrniti »in loco delicti«, da spet dobim v roke knjigo, ki jo tako dolgo zaman iščem. Začel sem novo fazo raziskovanj. Stopil sem v stik z M.A. Elisabeth Seitz s slaviističnega seminarja univerze v Tübingenu, ki sem jo spoznal letos aprila v Ljubljani, in ki mi je svojo pomoč že tedaj obljubila. Kaže, da se bom moral tudi jaz še enkrat vrniti v Rim in se v čitalnici jezuitske knjižnice temeljito zamisliti.

Z drugega potovanja v Rim se je Kopitar vrnil hudo bolan na pljučih. Potrla ga je tudi izguba večjega dela prihrankov, ki jih je brez potrdila zaupal rojaku. Po rojakovi smrti je namreč te prihranke dokončno izgubil. Umrl je na Dunaju leta 1844. Leta 1897 so njegove zemske ostanke prepeljali v Ljubljano na današnje Navje.

Kopitar je skoraj vsa svoja dela napisal v nemškem jeziku. Za nas Slovence je najpomembnejša njegova nemško pisana **Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark - Slovnica slovenskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem**, ki je izšla leta 1809. Najbolj pa je Kopitar zaslovel s knjigo **Glagolita Clozianus** iz leta 1836, v kateri je objavil starocerkvenoslovenski glagolski rokopis, last tirolskega grofa Cloza, in Brižinske spomenike z njihovo razlago in več v latinščini pisanih obravnav. Leta 1939 je objavil knjigo filoloških razprav in polemik z nasprotniki **Anti — Tartar in Hesychii glossographi discipulus — Učenec razlagalca Hesyhija**. Mnogo je pisal v dunajske in druge nemške revije. Poročal je v glavnem o Slovanih, o jeziku in slovstvu slovenskih narodov. Zelo važna so njegova pisma številnim dopisnikom doma in v tujini. S temi dopisniki si je redno izmenjeval misli in dognanja o jezikoslovju, narodopisju, zgodovini in slovstvu. Teh znanstveno pomembnih pisem imamo več knjig.

Kopitarjeva slovnica je prva znanstvena opisna slovnica slovenskega jezika. Kopitar obravnava v njej razvoj slovenskega jezika od Trubarja dalje. Dobro je obdelano oblikoslovje. Glagoli so prvič razdeljeni na dovršne in nedovršne. Njegovo načelo je, da je slovnica poročilo o stanju jezika in o njegovi splošni rabi pri najboljših pisateljih. Lino Legiša glede tega sodi, da je Kopitar pravilno ravnal po načelu, da »slovnica ni zakonodajalec, ampak statistik, ki zapisuje pravila, kakor jih odkriva pri razčlembi jezika«.

Kopitar je s svojo slovnico potrdil veljavnost jezikovnega izročila naših protestantskih pisateljev, vendar z gorenjskimi oblikami, ki so se začele uveljavljati z Vodnikom. Zanj se je zavzel ne samo zato, ker je on sam bil Gorenjec, ampak tudi zato, ker so bile bolj pripravne za zbliževanje slovenskih in slovanskih narečij, kakor je imenoval posamezne slovanske jezike. Uvajanje gorenjskih oblik je razširilo osnove slovenskega knjižnega jezika. Kopitar je zavestno pobijal fevdalno pokrajinsko razcepljenost in se trudil za doseglo slovenske književne skupnosti s tem, da je govoril in pisal v slovenskem jeziku, ki ga govorijo na Kranj-

skem, Koroškem in Štajerskem, najbližji kajkavci onstran Sotle ter tudi Rezijani in Prekmurci.

Važno je dejstvo, da je Jernej Kopitar začel kmalu uporabljati besedo Slovenec za skupno imenovanje članov našega naroda. Moramo pa vedeti, da je bil prvi, ki je začel uporabljati besedo Slovenec, pisatelj Jurij Japelj.

Mislim, da pri presojanju dela Jerneja Kopitarja ne sme mo prezreti pobude, da je Janez Bleiweis leta 1844 začel izdajati **Veliko pratiko**, ki je že pri prvem letniku dosegla naklado 32.000 izvodov. Kopitar je s tem povzročil velik preokret v pisateljskem delu. Prisluhnil je torej Prešernu, ki trdi, da je bilo dotlej vse slovensko pisanje za preproste ljudi prenarajanje brez živosti, »**saj naše življenje ni med njimi**«. S tem je potreba po poljudnem tisku postajala vedno bolj občutena.

Prav z namenom, da bi se takšna vrzel v ljudski pismenosti izpolnila, je na osnovi prizadevanja A.M. Slomška nastalo leta 1852 v Celovcu **Društvo sv. Mohorja**. Slomšek je glede tega zapisal:

»In če skrbimo za to, da se število bralcev zaradi razmaha nedeljskih šol množi, moramo skrbeti tudi za to, da jim damo dobre knjige v roke.«

J. Pogačnik, ki tedanje prelomno stanje temeljito analizira, ugotavlja, da je bila usmerjenost tedanjega osrednjega slovenskega slovstva namenjena bralcem, ki so bili že pripravljeni za branje lepih knjig. Ta usmerjenost je pač računala na kulturno elito, to pa je ob polovici 19. stoletja postajalo že tvegano početje.

Stanko Vraz pa je o tem leta 1835 tako pisal:

»Nam je treba, da se narodnost med srednjim stanom zbudi, zakaj dokler se duh takih ljudi ne predrami, je naše pisanje, pa naj bo Bog ve kako izvrstno, zastonj, bo mlačev prazne slame, zakaj kmet je preveč preprost, da bi se k našim mislim povzdignil povrh tega pa še tako urejeno, da ne moremo z dušo in telesom nikakor stopiti v njegovo življenje. Naše mišljenje je k šegi, ki po mestih kraljuje, priklenjeno. Če tudi se preprosto oblečemo — za območje preprostega duha pišemo — se moramo močno truditi, bi lahko rekel, sami sebe za norca imeti; in če sami sebe pregledamo, vidimo, da smo si le debelo sukno oblekli, duša in obraz pa sta še ista ostala.«

Jernej Kopitar je bil kljub odločilnim zaslugam za dosEGO zedinjevalnega procesa slovenskega slovničarstva deležen tudi pekočih porazov zlasti v pomembni razvojni

fazi, ki je zadevala črkarsko pravdo. Oglejmo si natančneje, zakaj in kako je naš največji slovničar podlegel v borbi proti Prešernu in Čopu.

Kopitar si je dopisoval tudi s Františkom Ladislavom Čelakovskim. Svojemu češkemu dopisniku je poročal o prvih treh zvezkih **Čbelice**, ni pa »**mu vedel nič povedati v njeno hvalo**«, zato se je Čelakovský odločil almanah preučiti. O tem pomembnem dogodku prepričljivo poroča Anton Slodnjak. Pregled **Čbelice** je Čelakovskega navdušil. Prav posebno so mu ugajale Prešernove pesmi, ki jih je ocenil v praškem **Časopisu Českého Museuma**. Sodil je, da je Prešeren nadarjen pesnik. Njegove pesmi je objavil v izvirniku in češkem prevodu. Pri obravnavanju znanega satiričnega soneta »**Al prav se piše kaŠha ali kaya**« je odločilno posegel v spor slovenskih slovničarjev, ki je slovensko javnost vznemirjal že od Bohoričevih časov dalje. Čeh Čelakovský je Slovencem svetoval, naj sprejmejo češki pravopis. Gre za pisavo glasov, č, š, ž, s strešico nad sičniki, ki smo z njimi nadomestili Bohoričeve sestavljene in Metelkove ter Danjkove cirilske znake. Gre za črke naše srednje pisave, ki smo jih dejansko sprejeli od Čehov s posredovanjem hrvaške gajice med leti 1839 in 1844.

Kopitar je hotel prikriti poraz svojih zaveznikov metelkovcev. Napisal je odgovor v **Ilirskem listu** z naslovom »**Ein Wort über den Laibacher ABC Streit — Beseda o ljubljanskem besednem prepiru**«, ki je bil zelo krivičen in sramotilen za Prešerna in Čopa. Slednjega je posebno pomiloval, češ da se je dal v vprašanju slovenskega fonetskega pravopisa kljub svojemu boljšemu znanju zapeljati od Prešerna. Posledica je bila, da vladna oblast ni več poslušala Kopitarja in da je prepovedala nadaljnjo uporabo metelčice v šolah in šolskih knjigah. S tem je bilo potrjeno, da pri tem abecednem sporu na Slovenskem ni šlo samo za prepir o novem pravopisu, ampak za spopad dveh različnih svetovnih in slovstvenih nazorov, ki je globoko razdvojil posvetne in celo cerkvene izobražence.

Ob zaključku lahko trdimo, da se je Jernej Kopitar uveljavil kot najmočnejša in najvidnejša osebnost prvega slovenskega romantičnega rodu. Doma in v tujini so o njem pisali z velikim spoštovanjem. Čeprav je veljal doma za velikega domoljuba in učenjaka, je bil nekajkrat deležen tudi ostrega nasprotovanja, tako da je sodba o njegovi osebnosti in njegovem delu malokrat ravnodušna in nepristranska.

Izid fotografskega natečaja Mladike

Komisija za fotografski natečaj (Edi Žerjal, Marijan Jevnikar in Sergij Pahor) je pregledala dela vseh 35 udeležencev natečaja — skupno nekaj več kot 100 fotografskih posnetkov in diapozitivov — in je soglasno razglasila naslednji izid:

Prvo nagrado prejme črnobela fotografija z naslovom **Opuščene soline**, katere avtor je **Janez Korošin** iz Ljubljane. Slika zasluži nagrado zaradi odlične kompozicije in skoraj grafične obdelave, ki dobro poudarita izbrano temo ter ovrednotita enega izmed redkih spomenikov naše materialne kulture ob morju.

Drugo nagrado prejme slika **Učna ura**; avtor je **Ivan Strmole** iz Celja. Nagrado si je avtor zaslužil ne toliko

zaradi grafičnih vrlin, kolikor zaradi bogate vsebine, ki ob spoznavanju narave povezuje dve generaciji.

Komisija je sklenila predlagati še odkup slike **Magde Šturman** Istrski motiv in **Tomaža Susiča** Nebotičnik.

Povprečna raven poslanih del se je, v primerjavi s preteklostjo, močno izboljšala, kljub temu pa je še vse preveč domačijskih slik, ki spadajo bolj v družinski album, kot pa na natečaj. Tehnična raven se je dvignila, nekateri pa so se izkazali z naravnost profesionalnimi izdelki, ki pa vsebinsko in estetsko niso povedali nič novega. Letos je bila prvič opazna prisotnost članov nekaterih slovenskih fotoklubov.

Velika večina sodelujočih je iz Slovenije, prednjačita Ljubljana in Primorska, ena pošiljka pa je prišla tudi iz ZDA.

Alojz Rebula: Vinograd rimske cesarice in zgodnje novele

Rebulovih novel, ki so izšle leta 1956 pri Založbi Obzorja v Mariboru v knjigi **Vinograd rimske cesarice**, že davno ni bilo mogoče dobiti, ponatis v Sloveniji pa ni bil mogoč, čeprav so knjigo iskali študentje in ljubitelji primorske stvarnosti. Goriška Mohorjeva družba je izkoristila to potrebo po Rebulovi prvi knjigi, počastila pa je še pisateljevo 70-letnico življenja. Torej več vzrokov za ponatis, ki pa ni samo ponatis, ampak so dodane še štiri novele, ki spadajo v prvo dobo, a niso izšle v knjigi. To so: **Vedež ob Jadranu** (Koledar Gregorčičeve založbe za leto 1947), **Mali John** (revija Novi svet 1948), **September na vasi** (v knjigi Narod se je uprl, Ljubljana 1951) in **Zemlja brez blagoslova** (tržaški Razgledi 1951).

Tako je v novi Rebulovi knjigi **Vinograd rimske cesarice** 13 novel, s katerimi je pisatelj vstopil v slovensko literaturo in že nakazal probleme, ki jih je pozneje razvil v širino in globino. Manjkajo samo klasični motivi iz starega Rima in Aten in judovski svet, motivi, v katerih je Rebula mojster virtuoza, poustvarjalec nekdanjega življenja, po umetniški moči in veličini enakovreden kakemu Sienkiewiczu v romanu **Quo vadis?** in še kje.

Knjigo je zbrala in uredila pisateljeva žena Zora Tavčar, uvod pa je napisala prof. Diomira Fabjan Bajc. Po treh uvodnih lirskih črticah: **Vedež ob Jadranu**, **Skrivnost severne stene** in **Sreči**, sledijo novele s kraško in narodnostno tematiko: **Mali John**, **Deček od Misisipija**, **Votel je Kras**, **September na vasi**, **Zemlja brez blagoslova**, **Vrnitev**, **Vinograd rimske cesarice**. V njih je Rebula poustvaril življenje slovenskih ljudi na Krasu, po slovenskih vaseh, ki so bile tedaj še popolnoma slovenske, preproste in skromne, narodno zavedne in samozavestne, odvisne od zemlje in redkih podrejenih dejavnosti.

V teh novelah se odvijajo usode skromnih ljudi, ki pa so živi in plastični, podani s toplo ljubeznijo in realistično nazornostjo, z zdravim humorjem in jedko ironijo. Več teh likov je Rebula pozneje vdela v povesti in romane.

Najdaljša novela, povest ali kratek roman predstavlja **Vrnitev**, v kateri je naslikal razpoloženje na vasi ob italijanskem premirju septembra 1943. Ljudi je prevzelo splošno navdušenje, zmagoslavje, praznovanje, saj je bilo konec fašizma, ki jih je stiskal in dušil toliko let. Nemci, ki so se pripravljali na zasedbo teh krajev, so se jim zdeli daleč, nanje skoraj niso mislili, zato tudi niso pripravljali obrambnih načrtov. Veselili so se, jedli in pili, kot da je vsega konec.

V delu je veliko avtobiografskih podatkov iz mladosti in dijaških let. Kot glavni junak Milan je tudi Rebula obiskoval šolo v Malem semenišču v Gorici, kjer je občutil zaradi oddaljenosti od doma in tujega okolja veliko domotožja. Mati, ki je odločala v družini, ker je bil oče železničar, ga je poslala v Gorico nalašč, da bi se ne izpridil. To mu je jasno povedala pred slovesom: »Nočem študirane barabe!« Besed si ni samo zapomnil, ampak so mu bile vodilo v živ-

ljenju. Ni se razpisal ne o sebi ne o materi, vendar je z nekaj potezami naslikal mater v njeni materinski in ženski postavi, ki »zna biti tudi gospa«. O Vrnitvi pravi prof. Katarina Šalamun Bjedrzycka, da je Rebula v njej dosegel »nekaj, kar lahko imenujemo novo stopnjo v razvoju proze, značilno v svetovnem merilu prav za dvajseto stoletje«. To je sposobnost, da avtor pozabi nase in se poistoveti z vsem, o čemer piše, da se skoraj magično vživlja v druge. Prav tako je njihov govor resnično njihov.

Mali John je primer slovenskega fanta, ki je iz italijanske internacije ušel k Američanom, pri njih delal in se mu je dobro godilo, neke noči pa je pobegnil k partizanom in padel.

V noveli **Deček od Misisipija** je Rebula prikazal, kako propada stara patriarhalna morala v stiku s tujim svetom. Gizela se je odtrgala od kraške vasi in v Trstu propadla, nazadnje jo je ameriški vojak pokopal pod kup kraškega kamna. Pisatelj je tako plastično in nazorno naslikal kraško vas, da jo gledamo in čutimo.

V noveli **Votel je Kras** se je slovenska učiteljica izneverila narodu, se odpovedala asketsko čistemu in narodno trdnemu slovenskemu učitelju ter se poročila z uživaškim Italijanom. Kaznovana je s težavami življenjske praznine, saj je moževi domači in okolje kljub zatajitvi slovenske identitete niso sprejeli.

Vinograd rimske cesarice je duhovita satira o dvojezičnih napisih, s katerimi se mora ukvarjati že angloameriška vojaška uprava, pa še danes niso rešeni.

Novela **September na vasi** je nekaka prva zasnova Vrnitve, v **Zemlji brez blagoslova** pa je vzel za osnovo svojega deda in ga pozneje v romanu **Klic v Sredozemlje** opisal v junaku Mohorju.

V zadnjih dveh črticah — **Ura poklica** in **Lovorov grm** — se je spomnil Srečka Kosovela in Ketteja, Murna in Župančiča, slovenske moderne v stari cukrarni v Ljubljani.

Rebulova knjiga **Vinograd rimske cesarice** in zgodnje novele (366 strani) je umetniško zanimivo in pomembno delo, v katerem je Rebula že na samem začetku dokazal izredno pisateljsko nadarjenost in neomajno zvestobo narodu in veri. O jeziku je zapisal: »Moja mladost je bila oropana nečesa neprecenljivega: šole v materinem jeziku. Osnovna šola in gimnazija sta bili italijanski. Fond domačega narečja je bil skrajno obubožan, bil je do kosti razjeden od železničarske nemščine in tovarniške italijanščine, zato je bilo treba začeti slovenščino praktično iz nič.«

Začel je torej »iz nič« in v nekaj letih tako napredoval, da je lahko nastopil v osrednjih slovenskih revijah, pozneje pa se dvignil v vrh slovenskih besednih umetnikov, do Prešernove nagrade.

Prof. Diomira Fabjan Bajc je v Spremni besedi razčlenila posamezne novele in jih postavila na mesto, ki jim pritiče. Knjiga je napisana s tako umetniško silo, da njena vrednost stalno raste.

Zorko Simčič:

Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide

Pri Založbi Obzorja v Mariboru je izšel ponatis mladinske povesti Zorka Simčiča **Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide**, ki je izšla prvič v založbi revije Duhovno življenje v Buenos Airesu v Argentini proti koncu leta 1989. Namenil jo je »starejšim otrokom, morda tudi mladostnim starcem«, doživela pa je lep sprejem med slovensko izseljensko skupnostjo v Argentini. Ko se je pisatelj za stalno preselil v Slovenijo, so začeli tukaj ponatiskovati njegova dela, tudi Lepo Vido.

Preden začne Simčič pripovedovati o Lepi Vidi, spregovori otrokom o odhajanju, da bodo razumeli ljudi, ki so od najstarejših časov do sodobnosti odhajali v svet. Eni so odšli »za kruhom ali pa za 'boljšim kruhom'«. Drugi so odšli, ker so morali, ker so jim stregli po življenju, ali so hoteli živeti v svobodi. Tretji pa so zbežali, ker jih je gnalo hrepenenje, ki je večno, nepremagljivo, o njih pojejo ljudske pesmi, pisali so Jurčič, Cankar, Gradnik, Tine Debeljak in drugi. Tisti, ki so se morali umakniti v tujino, pa se bojijo še za svoje otroke, ki so se rodili v tujini, ker čutijo tujino kot domovino, zato je nevarnost, da ne bodo domovine staršev tako ljubili, da jim ne bo enako sveta.

Simčič pripoveduje o Lepi Vidi, ki jo opeva ljudska pesem v Prešernovi priredbi, o Lepi Vidi, ki odide s črnim zamorcem na španski dvor v Cádiz, kjer doji kraljeviča Rodriga. Sedem let je že na dvoru, vsega ima v izobilju, toda živi v stolpu, toži se ji po domu, pogovarja se s Soncem in Luno. Prestolonaslednik je žalosten, brez volje do življenja, ne je in ne govori. Obupani oče je pobegnil po svetu odkrivat nove zemlje, kraljica je pretresena, ministri ji ne znajo pomagati z nasveti, poskusili so z modernimi zdravili in zelišči, z afriško muziko, tedaj ji pove Vida, da so v Ljubljani trije čudodelni muzikanti, ki znajo s svojo muziko pregnati vse skrbi in bolezni.

Kraljica pošlje takoj sla v Ljubljano, muzikantje sedejo v svoj rdeči balon in se odpeljejo proti Španiji. Pred prihodom padeta Trobenta in Bas iz gondole v Pirenejih, nato nastopi pred kraljevičem samo Klarinet. Gode in gode in kraljevič odpre oči. Ko pripeljejo vojaki še ostala muzikanta, zaigrajo tako, da se kraljevič dokončno prebudi, vstane, začne plesati — ozdravel je. Kraljica ponudi muzikantom gradove, toda ti so skromni, želijo si le zlatnik s kraljičino podobo in srebrnik s kraljevo.

Lepa Vida hoče z muzikanti domov, toda kraljica se težko loči od nje, ministri pa se boje, da bi kaj ne škodila Španiji, ker je toliko časa živela pri njih. Končno odloči kraljevič in Vida se odpelje z godci. V Devinu je popravila očetovo hišo in se poročila s Klarinetom. Dobila sta tri sinove in dve hčeri in že prvo leto sta ju obiskala španski kralj in kraljica s sinkom in se potem še večkrat vrnila.

Simčič je torej zaključil Prešernovo ljudsko pesem, ki se je začela na obali Devina pri Trstu in se nadaljevala na španskem dvoru. Napisal jo je kot Vidin sovrstnik, ki je moral zapustiti domovino, v tujini pa ga je mučilo domotožje kakor Vido, skrbela pa ga je tudi usoda otrok, ki so se rodili v tujini. Ob pisanju povesti še ni vedel, da se bo kdaj vrnil domov, vedel pa je, da »ni večjega blagra na svetu kakor živeti in umreti ob ognjišču, ki so ga skozi stoletja

netili očetje in dedje«. Ko je v duhu gledal Vidino družino, je ugotovil, da je lepa in vedra, »kakor je to vedno, kjer se ata in mama rada imata in kjer je dosti otrok«.

Povest je napisana z veliko umetniško silo, v njej se spretno prepletavajo pravljичni in realistični motivi, umišljeni in resnični svet, vse pa podano v resnem in šaljivem ključu. V obrisih spoznajo bralci pol Evrope, saj se peljejo muzikantje od Ljubljane do konca Španije, opazujejo pokrajine, mesta in vasi, obujajo znanje in ga dopolnjujejo. Španski dvor je blesteč, bogat in živahen, kakršnega si navadno predstavljamo. Najbolj življenjsko polna je kraljica, ki mora skrbeti za državo in se tresti za bolnega sina. Prava mati je, ki poskuša vse, da bi rešila sina, Vidi je kot rodna sestra, izpolnila bi ji vsako željo, da bi ostala na dvoru, ko pa spozna njeno hrepenenje po domu, pristane na odhod. Prestolonaslednik je sprva na pol mrtev, ko pa ozdravi, se veseli in pleše, na Vido pa je tako navezan, da ji kar sam dovoli vrnitev v domovino. Vendar pa jo bo vedno nosil v srcu, kakor tudi Vida ne bo pozabila nanj.

Nekega posebnega so španski ministri, starejši gospodje, vsi zaskrbljeni za usodo Španije. Nikoli ničesar sami ne odločijo, ko jih sprašuje kraljica za nasvet, znajo vedno tako postavljati besede, da so odgovori tako zapleteni in previdni, da ne povedo nič oprijemljivega, prepričani pa so, da so dali pameten in koristen nasvet. Bojijo se, da bi Vida ne pripovedovala doma o španskih napakah, ki jih je spoznala v dolgih letih življenja v Španiji, da bi se jim tujci ne posmehovali.

Lepa Vida je vedno žalostna, želi si samo domov in v tem je odločna in nepopustljiva. Po vrnitvi si s Klarinetom ustvari lepo družino, obiskujejo pa jo tudi španski kralj, kraljica in prestolonaslednik. Godci so veseljaki, živi in nazorni, dobri, ob plačilu pa slovensko skromni in zadovoljni, da so pomagali kraljici.

Povest je vsebinsko razgibana in zanimiva, učinkovit je tudi konec v Španiji, ko zaigrajo muzikantje znano sodobno pesem Slovenija, odkod lepote tvoje?, pridružijo pa se jim še španski godbeniki, da kaj takega španski dvor še nikoli ni slišal. In slavospev Sloveniji je pravzaprav vsa Simčičeva povest, hrepenenja po domu pa ne izraža samo Lepa Vida, ampak tudi pisatelj Simčič.

Mariborski izdaji je dodal Simčič dva sestavka o sebi, **Za mladino** in **Za odrasle**. Za mladino je opisal svoje življenje, ki se je začelo v Mariboru, se nadaljevalo med vojno v Ljubljani, po vojni pa v koroških taboriščih, v Rimu, Trstu in Argentini. Povsod je pisal in dobil za roman iz dijaškega življenja **Prebujenje** Prešernovo nagrado mesta Ljubljane, za **Tri muzikante** pa tržaško literarno nagrado Vstajenje.

Za odrasle pa je enourni pogovor, ki ga je zgradil na osnovi zares postavljenih vprašanj v Buenos Airesu maja 1990, a ga tedaj ni objavil. V pogovoru je pojasnil vrsto vprašanj in ugovorov, ki so se pojavili v zvezi s povestjo.

Knjigo je bogato ilustriral Viktor Šest s celostranskimi barvnimi risbami, ki poudarjajo postave in značaje nastopajočih. Na notranjih platnicah in prvi in zadnji strani je zemljevid potovanja muzikantov.

Male zgodbe iz velikega življenja Bineta Brvvinca

Pri Državni založbi Slovenije je izšla v zbirki Vrtavka pravljična knjiga tržaškega pesnika Marka Kravosa **Male zgodbe iz velikega življenja Bineta Brvvinca**. Na 52 straneh večje oblike je 13 zgodbic, ki jih je mojstrsko ilustriral Bori Župančič.

Junak knjige je mravljinček Bine, ki je majhen, želel pa bi postati velik in hud, da bi se ga vsi bali. Ker pa ni mogel postati velik kakor deček Drejček ali maček Muri, je sprejel ime Bine Brvvinca, z dvema »rr«, ki je skoraj Brrdavsu podoben. Nič več ga niso sošolci posmehljivo klicali: »Bine, mamin mili sine, / ima na ritki tri kocine.« Zapustil je dom in se naselil v gobi mušnici, v kateri je že prebivala muha Žuža, vsa v pisano svilo odeta. Stanovanje mu je ponujal tudi deževnik v podzemlju, a Binetu podzemski tema in vlaga nista ugajali, rad pa bi bil stanoval v polževi hišici, toda polž ni maral sstanovalec.

Bine je hodil po svetu in ga občudoval. Nekega dne ni našel več muhe Žuže. Ves žalosten jo je iskal in jo končno našel v hrastovi duplini, zapredeno v pajkove mreže. Ni je mogel rešiti.

Žalosten je odšel v morje in občudoval živali, ki so tam živele, motilo pa ga je, da so vse molčale. Tudi sam ni mogel trobiti na trobento, ki jo je nosil s seboj. Končno ga je zaprla v usta školjka, ki je imela čudovit biser. Vzel je biser in ga dal v nahrbtnik, požgečkal školjko, da je odprla usta, in zbežal na morskem konjičku spet na suho. Potem je z zvijačo premagal slona v teku, dviganju uteži in prenašanju bolečine.

Lepega dne se je zavedel, da nima repa in da je zaradi tega grd. Na nasvet prijateljev je šel na semenj, kjer je bilo polno repov, od volovskega in konjskega in pavjega. Nobeden mu ni ugajal, pavji rep je poskusil, pa ga je zanašalo sem in tja, da se je spotaknil in padel na nos, da mu je tekla kri iz nosa.

Po še nekaterih dogodivščinah je premagal Bine Brvvinca kačo zmaja in postal kralj. Za vladanje je razglasil nekaj pravil: čez vse Brvvinčevo kraljestvo mora zavladati sloga in sreča. Potem pa je na primer odločil: zdaj je vroče in bomo jedli sladole. Zdaj bomo nabirali rožice. Zdaj se bomo igrali. Ko je postalo mraz — dajmo, zakuriti ogenj! Ko je bilo jutro, je ukazal vstati, ko je bila noč, pa da se je treba pod plahtico skriti in sladko spati. Vsi so mu bili poslušni in so hvalili njegovo kraljevanje.

Vila Polonica pa je ugotovila in v zlato knjigo zapisala: »Ni težko biti poslušen podložnik, služabnik ali tlačan, če imaš za vladarja Bineta Brvvinca, ki ima glavo in srce na pravem mestu.«

Knjiga Male zgodbe iz velikega življenja Bineta Brvvinca je vsebinsko zelo razgibana, polna življenja, ki si ga otrok lahko predstavlja ali ga pozna, zato mu je knjiga blizu in ga privlači. Bine Brvvinca je podoben kateremukoli dečku, ki bi rad postal hitro velik in močan, da bi se ga drugi bali. Kakor je Bine zlezel v nos spečemu medvedu, da je ta kihnil in je zletel Bine po zraku, tako se tudi otroci spuščajo v pustolovščine, ne da bi pomislili na posledice.

Zgodbice so podane realistično nazorno, privlačno in lahko dostopno otrokovemu dojemanju. Posamezne zgodbe so zaokrožene, da si jih otrok lahko zapomni. Jezik je izbran in dostopen mlademu bralcu.

na robu

Slovenija, kdo te razume!

Si na repu svetovne lestvice po demografskem [prirastku, si med vodilnimi na lestvici smrtnosti zaradi [alkoholizma,

si med prvimi po številu smrti na cestah, si na vrhu svetovne lestvice samomorov, toda zavračaš podaljšani porodniški dopust, onemogočaš alternativno zdravljenje alkoholizma, polemiziraš za vsak tolar, ki ga izdaš za ceste in še naprej kot noj vtikaš glavo pod pesek, da le ne bi spoznala globokih vzrokov nezadovoljstva in življenjske stiske, ki tvoje sinove vodijo v prazen in brezizhoden obup.

Bencin

Bencin po nižani ceni, oziroma razrešen davkov, je še eden zadnjih privilegijev italijanskih državljanov ob vzhodni meji in jim lajša vsak dan težje življenje v državi, ki je vse bolj pod udarom korupcije, mafije in državnega, uradnega grabeža. Ta prednost je doslej veljala za strogo obmejno področje in je seveda vzbujala zavist lastnikov avtomobilov v ostalih predelih dežele, ki je niso bili deležni, zaradi česar si je marsikdo, ki je bil priloženostno pri nas, privoščil še skok preko meje, da je natankal poceni slovenski bencin. Temu so zdaj odpomogli tako, da so uvedli nekakšne teritorialne pasove po vsej deželi z boni, ki so vse bolj poceni, čim bliže meje živijo njih uporabniki.

Vsaka država pač dela, kar hoče, toda ta gesta in načrt, po katerem bi cena goriv ob meji vsekakor bila nižja od tiste v Sloveniji, dokaj močno diši po protekcionizmu na škodo sosedu. To pozdravljajo tisti ljudje, ki so se — ko so jim zmanjkali boni — z odporom vozili iz tedna v teden po slovenski bencin. In ki zahtevajo, naj Slovenija zapre free shope na meji, in ki vsak dan odpirajo svoje trgovine kupcem z druge strani meje.

Prešernove nagrade

Letošnja podelitev Prešernovih nagrad je izzvala pravo ploho polemik, ki so se začele že pred njo po zaslugi igralcev in radovednih časnikaarjev, ki so brskali zakaj in kako... Po njej pa se je vsul pravi plaz kritik na ceremonijo, ki bi morala dati pečat svečanosti najpomembnejši slovenski nagradi. Kljub upravičenosti pa so očitki šli vendarle predaleč, saj se v svoji obrednosti prireditelj ni bistveno oddaljila od klišejev, znanih iz preteklosti, ko se nihče, prav nihče ni obregnil vanje (partija je očitno tudi svoj protokol branila na vse kriplje, kaj šele oblast). Manj zgražanja in več hihitanja pa je vzbudil škandalček na sprejemu, ko sta se sporekla ihtava petelinčka z ene in druge strani meje. Eden je celo preizkušal kravato kot dialektično sredstvo, v veliko veselje fotoreporterjev. Ali so jima na sprejemu preveč vneta polnili kozarce? Ne, saj si je vsak postregel, kolikor je hotel... (Upajmo, da v prihodnje ne bosta več dobila vabila).

Slovenska tržaška publikacija leta: Monumenta Frisingensia

Redke so v zamejstvu publikacije, ki jih človek vzame v roke z veseljem, z zadoščenostjo in ponosom. To je vsekakor mogoče reči o krasotni izdaji **Brižinskih spomenikov**, ki jo je v predbožičnem času, skoraj uglašeno z adventnim razpoloženjem, izdala naša **Mladika**. Poleg **Mladike** je na platnici zapisana tudi znana florentinska založba **Vallecchi**, kar je menda prvi primer takšne kooperacije med slovensko in italijansko založbo. Publikacija je izšla v celoti v italijanščini in pomeni prvo predstavitev teh prvih spomenikov slovenskega jezika Italijanom. A še preden preidemo k predstavitvi vsebine te knjige, naj navedemo člane kulturne ekipe, ki jim gre zasluga za ta prvovrstni kulturni podvig: založnika Marija Maverja, ki se ni bal naložiti to breme na šibko **Mladiko**, profesorja Janka Ježa, pisca spremnega besedila, italijanskega kulturnika Paola Parovela, avtorja uvoda ter informativno zgodovinskega dodatka o Slovencih, grafično sodelavko Ariello Tasso-Jasbitz ter končno tržaško tiskarno Graphart, ki je dala publikaciji gosposko lice. Publikacija je bila namreč tudi tehnično zahtevna, saj v njej najdemo tudi anastatično reprodukcijo treh besedil brižinskega kodeksa.

Če pristopimo k razčlenitvi knjige, je treba najprej omeniti predstavitev, kjer bralec najde potrebno informacijo ne samo o zgodovinskem okviru nastanka spomenikov, ampak tudi zgodovino njihovih izdaj ter njihovo znanstveno obdelavo v teku zadnjih dveh stoletij. Znano je namreč, da pripisovanje brižinskih spomenikov slovenskemu jezikovnemu območju ni bilo nesporno vse do danes. Italijanskega bralca bo utegnil presenetiti, če ne celo šokirati sestavek, kjer brižinski spomeniki stopajo v polni časovni enakopravnosti ob bok listinam, kot so Carta di Capua, Carta di Teano, Carta di Sessa Aurunca, se pravi prvim spomenikom italijanskega jezika. Če gre za vsebinsko kva-

liteto obojnih spomenikov, je treba celo ugotoviti, da se nekateri nepomembni notarski zapisi v italijanskih besedilih ne dajo primerjati z versko visoko vsebino slovenskih spomenikov.

Kot znano, gre pri tej prvič zapisani slovenski besedi za tri tekste religiozne vsebine. Prvi vsebuje skupinsko spoved, podobno tisti, ki jo danes kristjani molijo na začetku maše. Drugo besedilo je daljše in vsebinsko med tremi najzanimivejše: gre namreč za močno občuteno pridigo. Tretji spet vsebuje obrazec spovedi, ki pa je za razliko od prve individualna.

Predstavitvi publikacije sledi že omenjeni faksimile spomenikov. Nato se v knjigi zvrstijo tri verzije besedila, posnete po izdaji Slovenske akademije znanosti in umetnosti (l. 1994 je bil v Ljubljani mednarodni simpozij o brižinskih spomenikih): najprej diplomatska verzija, ki jo je priredil Igor Grdina, nato kritična verzija, ki je prav tako delo istega filologa, končno fonetična verzija, ki so jo pripravili slavisti Logar, Jakopin in Zor. Dodana sta še dva prevoda, in sicer v moderno slovenščino, ki ga je opravila skupina slavistov, ter v italijanščino, ki ga je opravil Janko Jež.

Zadnji razdelek knjige je s fino kulturno roko prispeval Paolo Parovel, ki je avtor dveh informativnih sestavkov: **Obrisa zgodovine slovenskega naroda do časa Brižinskih spomenikov** ter zapisa **Slovenci v Italiji**, kar je posebna prijateljska kretnja, izkazana naši narodnostni skupini. Besedno informacijo dopolnjujejo številni zgodovinski zemljevidi pa tudi reprodukcije arheoloških najdenin. Publikacijo zaključuje ne ravno preobsežna, a vendar zadovoljiva bibliografija.

Če sklenemo to poročilo: publikacija, ki je lahko vzor visoko kvalitetnega kulturnega sodelovanja med tukajšnjo in narodom.

A.R.

Ob knjigi »Svitanja« Spomenke Hribar

»V spomin na jutra, ko sem do jutranjih svitov pisala ali hodila v obupu sem in tja po hiši, dajem tej knjigi ta naslov,« je zapisala Spomenka Hribar v uvodu v svojo zadnjo knjigo **»Svitanja«**.

V istem uvodu izraža svojo hvaležnost pesniku Edvardu Kocbeku, ki ji je, kot je zapisala, »največ povedal o človeku, o nedoumljivem sprepletu nedolžnosti in krivde, o resnici in skrivnosti«. K temu dodaja tudi tri navedke Kocbekovih verzov, tako da je knjiga videti nekako posvečena Kocbekovemu spominu.

Če pa se človek začita v knjigo, dobi vtis, da je Kocbek sploh nekakšen numen avtoričinega duhovnega sveta, kar je ne samo zanimivo, ampak tudi presenetljivo glede na njeno nazorsko, najprej marksistično in potem heideggerjansko miselno platformo.

Sicer pa to ni edino, kar v tej knjigi preseneča. Naj omenim na primer polemiko z Vinkom Ošlakom, kjer je videti, ko da odklanja njegovo krščansko delitev med dobrim in zlim, se pravi moralno kot tako. Istočasno je vsa knjiga en sam strasten krik po pravici in ljubezni. Avtorica torej v isti sapi, ko se zdi, da govori iz nihilistične atmosfere učenec dr. Pirjevca, ta nihilizem s svojim življenjskim in kulturnim angažmanom zanika. Človek spontano pomisli na njene generacijskega vrstnika Tarasa Kermaunerja, v istem času prav tako domnevnega uničevalca vrednot, a dejansko njihovega strastnega iskalca, kar je potem tudi dokazal s svojim pristopom h krščanstvu.

Knjiga »Svitanja« ni izvirno delo, ampak, če izvezamo en sam prispevek, ponatis dosedanjih avtoričinih publicističnih nastopov po raznih časopisih in revijah, tako v **Teleksu**, **Tribuni**, **Delu**, **Dnevniku**, **Slovcu**, **Naši ženi**, **Mladini**. Kot je razvidno že iz naslovov časopisov, gre za vreliščni čas polpretekle slovenske zgodovine, za desetletje 1980-1990. Prvi sestavek, že omenjena polemika z Ošlakom, **Boj za vrednote**, je datiran 23.11.1979, zadnji, **Strah pred svobodo**, pa 31. decembra 1993. Zanimivo je, da tako prvi kot zad-

nji sestavek polemizirata s krščansko stranjo, kar je pri avtorici, ki se je razglasila predvsem kot bojevnica proti partijski diktaturi, simptomatično. Tako se utegne bralec vprašati, ali ni morda krščanstvo neka njena zatajena razočarana ljubezen. Čudno pa je, kako je bil oboževani Kocbek, ta nedvoumni kristjan, v tem pogledu nanjo, na neko temeljno alergijo, brez vpliva. Saj bi iz nekaterih mest v knjigi človek lahko sklepal, da se avtorica globinsko ni prebila iz nekega generacijskega nihilizma. Naj omenim samo njeno polemično in večkrat sarkastično pisanje resnice z veliko začetnico. Ne priznati možnosti resnice namreč evidentno pomeni plavati v nihilizmu. A že sem opozoril, sklicujoč se tudi na avtoričinega generacijskega kolego Kermaunerja, kako je treba to domnevno zavračanje vrednot jemati cum grano salis. Saj je treba jemati cum grano salis celo očeta modernega nihilizma Sartra. Lahko bi protislovje ponazorili takole: kar možgani trdijo, srce zavrača.

Po že omenjeni polemiki z Ošlakom sledi vrsta člankov, kjer se Hribarjeva čedalje globlje zapleta v polemiko s partijskim sektaštvom, kakor ga imenuje, pri čemer daje vtis, da vidi samo sprevrženo obrobje Marx-Leninove ideologije, ne pa njenega bistva. Vsekakor jo neka etična doslednost, ki je vredna občudovanja, pripelje do ostre konfrontacije najprej s tako imenovanimi »mladimi komunisti«, nekakšnimi slovenskimi maotsetungovci, dalje z Josipom Vidmarjem, proti kateremu brani pisatelja Kocbeka in Zupana, in končno proti sami Partiji, ko pred njo spusti svojega znamenitega bojnega konja, namreč idejo sprave. Sprava je morda najbolj rabljena beseda v tej knjigi, kakor verjetno v vsem avtoričinem pisanju. Pri tem večkrat poudarja, da ji ne gre za politično rehabilitacijo protikomunistov, ampak za človeško spravo, ki jo zahteva smrt, pravzaprav svetost smrti, kakor se glasi njena heideggerjanska sintagma. Kot dokument velike konfrontacije s Partijo naj omenimo 30 strani dolg članek **Avantgardno sovraštvo in sprava**. V že nevarne vode — šlo je namreč za pripravo procesa proti četverici — pa je avtorico zapeljala polemika, ki sledi, namreč z admiralom Stanetom Brovetom, takrat podsekretarjem v zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo. V nadaljnjih sestavkih prihaja čedalje bolj do izraza avtoričina opre-

delitev za slovensko avtonomijo in končno državo. Tu mora dati bralec nedejlen priznanje njenemu pogumu in lucidnosti. Teme naslednjih člankov označujejo že naslovi kakor: **Nujnost razglasitve konca državljanske vojne**, ki je edini še neobjavljen članek v tej knjigi, dalje predavanje, ki ga je Hribarjeva imela v Dragi I. 1990 **Ob zlomu polstoletne diktature v nova slovenska obzorja**, dalje **Svobodnejši lastnega strahu in nezaupanja**. Naj dalje omenimo pozdravni govor na ustanovnem zboru Svetovnega slovenskega kongresa 27. junija 1991, in na članek, s katerim si je avtorica odtujila simpatije mno-

gih kristjanov, namreč **Zaustaviti desnico**. Ostali članki so iz novejšega časa in že globoko zaprejeni v današnjo strankarsko polemiko, torej zapisani v minljivejšem ključu. Iz zadnjega članka **Strah pred svobodo** se avtorica v svoji polemiki s klerikalizmom sklicuje na Kocbeka, ne da bi delila z njim tisti temeljni občutek veličine krščanstva, ki je velikega pesnika spremljal vse življenje. Toda vse kaže, za Spomenko Hribar Kristus ni bil nikoli zanimiv. Kakor je bil zanimiv Marx, kar je element za izmeritev atmosfere neke generacije, ki bi sicer hotela biti evropsko odprta.

A.R.

razstave

Spominske razstave ob 10-letnici smrti Rudolfa Saksida v Gorici

Menda bo res, da umetnike še najbolj cenimo takrat, ko so že mrtvi. Če pa preteče od smrti okroglo število let, potem pa jim prirejamo razstave.

S temi bridkimi mislimi sem se napotila v Gorico, kjer je bilo 24. novembra dvojno odprtje spominskih razstav ob 10. obletnici smrti goriškega slikarja Rudolfa Saksida. Res, deset let je že minilo od tistega 6. marca 1984, ko se je naš dragi slikar »samotar« ali »pravljicar«, kot so ga poimenovali nekateri, preselil drugam.

In deset let je minilo tudi od velike, antološke razstave, ki so mu jo priredili v Kulturnem domu v Trstu ob Prešernovem prazniku, torej en sam mesec pred njegovo smrtjo. Niti ne vem, ali mu je bilo dano razumeti, kako močno je odjeknila tista razstava med ljudmi in kolikim je bilo šele takrat omogočeno, da ga spoznajo. Mislim na mlajše, saj je bila podobno obsežna razstava kar tri leta prej, pa še v Gorici povrh!

Sedaj je bila pred nami dvojna prilika, da si v Gorici ogledamo kakih sedemdeset del iz različnih obdobij in v različnih tehnikah. Razstavi sta bili postavljeni v Katoliški knjigarni in v Kulturnem domu.

Ob odprtju so govorniki naglašali potrebo, da bi izšel katalog o umetniškem delu, no, mogoče bosta prav ti razstavi koga spodbudili, da se bo odločil zanj.

Saksidov umetniški opus je bogat in raznolik. Skoraj je težko prepoznati Saksidovo roko v delih iz revnih materialov (raševina, časopisni papir), ki govorijo o aktualnih problemih, ko bi ne bilo očitno, da je ta dela ustvaril človek — umetnik z izrazitim čutom za estetiko, pa naj gre za še tako cunjaste izdelke.

In kaj naj povem o marinah, kjer se je čas ustavil in nam negibnost morja vzbuja tesnobno pričakovanje kakega nemogočega prihoda? Na bregu je čoln, horizont se stika z nebom in morjem, konca preprosto ni...

Drugačen se nam kaže Saksida, kadar pusti prosto pot domišljiji in nam predstavlja podobe ljudi in živali v pravljичnosti neverjetno živih in sončnih barv. Prejšnja negibnost je le spomin, zdaj vse pred nami teče, pleše, vriska in se raduje! V teh slikah prihajata do izraza Saksidovi odliki: smisel za kompozicijo in čut za barvo.

Tudi na eni od sedanjih goriških razstav, in sicer v Kulturnem domu, sta prisotni dve sliki, ki sta me zelo prizadeli že leta '84 v Trstu. Gre za grozljive, spache podobe in pa smrt, mogoče imata naslov Mrtvaški ples. Na eni izmed slik pa je tudi punčka, tista punčka, ki smo jo že kdaj srečali pri Saksidi, na primer z balončkom v roki ali oblečeno v igračkasto nevesto. Nekateri obiskovalci, tisti, ki imajo radi turobnost, a v resnici ljubijo življenje in veselje, so najdlje obstali pred njima.

Pa tudi vse drugo na razstavi je bilo vredno pozornosti, in ko si na koncu preletel z očmi dvorano, ti je bilo, da bi se vrnil spet k prvi sliki, in še, in še, da bi se ta umetniška pripoved nikoli ne izpela.

v Trstu

Konec novembra v Gorici, te dni pa vse do 21. februarja na Opčinah: slikar Rudolf Saksida je bil ob desetletnici smrti dvakrat predstavljen na dveh različnih razstavah, ki vsaka na svoj način nudita vpogled v njegovo bogato umetniško dejavnost.

Na goriški razstavi je bilo zanimivo slediti razvoju Rudolfa Saksida od najstarejših del z marinami vse do zadnjih stvaritev, ko se je posluževal revnih, obrabljenih materialov, s katerimi je sestavljal kolaže. Med olji je bilo nekaj del, ki so nastala prav pred iztekom njegovega življenja, in odražajo mračnost in turobnost. Razstava na Opčinah, mimogrede, odprtje je sovpadalo s kulturnim praznikom, pa je obsegala povojna dela, v glavnem marine in slike iz obdobja fantastike. Prednost slednje razstave je bila v tem, da je predstavila verjetno najboljše stvaritve iz obdobja Saksidovega slikanja, ko se je posluževal govornice domišljije, da nam je posredoval svoje sanje. S tem ne mislim zmanjševati pomena goriških razstav v Katoliški knjigarni in v Kulturnem domu, pra-

vim le, da je estetsko močnejše delovala razstava v Prosvetnem domu na Opčinah.

Ob tem se poraja vprašanje, zakaj ni prišlo do skupne organizacije antološke razstave, kajti to bi bil lep korak naprej v ovrednotenju tega slikarja, ki bi si nedvomno zaslužil ugledno mesto v zgodovini likovne umetnosti. Da bi taka razstava zahtevala veliko napora, ni težko predvidevati, gotovo pa bi s tem opravili res pomembno delo.

Podobne misli je izrekel ob odprtju razstave tudi grafik Franko Vekjet. Dodala bi, da je Saksidovo življenje in odmeve v tisku o njegovem umetniškem ustvarjanju temeljito in natančno predstavila profesorica Lučana Budal v 13. snopču Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Mislim, da je to odlična osnova za nadaljnje raziskovanje in možno dopolnjevanje. Veliko je še ljudi, ki so Saksido poznali in bi mogli prispevati kak podatek. Ne smemo namreč prezreti dejstva, da bi bilo potrebno vsa Saksidova dela še le poiskati, popisati in jih nato uokviriti v širši umetniški kontekst.

Magda Jevnikar

Slovenska prosveta in Zveza slovenske katoliške prosvete

razpisujeta

XXI. tekmovanje zamejskih amaterskih odrov

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi.

Tekmovanje traja do konca leta 1995. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za vsa podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov SLOVENSKA PROSVETA, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 370-846 ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, Gorica, viale XX Settembre 85.

Slikar Franko Žerjal v Društvu slovenskih izobražencev

Aprila 1994 je izšla drobna knjiga z naslovom Križev pot, na platnicah pa sta bili imeni Ljubka Šorli in Franko Žerjal. V knjigi so bile razmišljujoče poezije goriške pesnice ob postajah križevega pota, besedilo pa so spremljale ilustracije Franka Žerjala.

Po nekaj mesecih je Društvo slovenskih izobražencev v Trstu priredilo razstavo, na kateri se je predstavil slikar Franko Žerjal s slikami, ki sestavljajo njegov križev pot. Že znane ilustracije iz knjige so v originalu spregovorile s pravo umetniško silo in učinkovale res prepričljivo.

»Križev pot« me je v letu 1994 kar nekajkrat zasledoval. Najprej sem se srečala s to umetniško upodobitvijo Kristusovega trpljenja v Bretanji v Franciji, kjer so številne kamnite arhitekture kalvarij najznačilnejša umetnost tistih krajev, nato sem bila v Ljubljani v Narodni galeriji, kjer so razstavili križev pot Antona Cebeja po skrbnem restavratskem posegu. Ob tej priliki so bili vodeni ogledi križevega pota, Ferdinand Šerbelj pa je izdal knjigo ne le o Cebejevem delu, ampak tudi o razvoju pasionske motivike, nastajanju križevega

pota nasploh in o križevih potih v Sloveniji. In zdaj, prav konec leta, me je presenetil še Franko Žerjal s svojo razstavo v Trstu.

Kaj je mogoče odkriti novega v že tako izkoriščenih motiviki? Žerjala seveda niso zanimala vprašanja, ki so v preteklih stoletjih zaposlovala umetnike: dva žeblja ali trije? Je Jezus na križu izrekel stavek »Dopolnjeno je« ali »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?«

Slovenska družina ima na mizi mladiko

Je bila krona iz trnjev ali ne? Je treba bolj poudariti Kristusovo trpljenje ali njegovo vstajenjsko sporočilo?

Včasih je prevladoval Kristus kot vladar, od 13. stol. naprej pa podoba trpečega človeka. V nemških deželah je v 15. in 16. stoletju izstopala grobstvo in surovost v prikazovanju mučenja in trpljenja; in tako dalje, vsak čas je ne-

koliko po svoje doživljal pasijon, seveda v mejah zgodovinskih gotovosti.

Danes ima umetnik za sabo poldrugo tisočletje trajajočo tradicijo. Znotraj nje se giblje svobodno le glede na to, kako bo gledalcu posredoval svoje videnje Kristusovega trpljenja, kaj bo poudaril in s katerimi tehničnimi pripomočki si bo pomagal.

Če skušam odgovoriti na vprašanje, kako je te probleme rešil Franko Žerjal, moram ugotoviti, da se je odločil za figuralno slikarstvo, kar nedvomno ustreza namenu križevega pota. Vendar ga bolj kot realistične podrobnosti zanima vtis, ki ga slika ustvari, zato je figuralno naslikal le osrednji lik, vse ostalo pa podredil samovolji barvnih gmot, ki nekako spominjajo na dogajanje sredi vrtinca in poudarjajo barvnost kot najvažnejši element in sliki. Žerjal ni šel v skrajnost poudarjanja Kristusovega trpljenja, nasprotno, njegov izraz je izraz tistega, ki ve, da ima sleherna postaja svoj smisel. Kompozicija je preprosta, zreducirana na bistveno, skratka na sporočilo, ki ga ima vsaka postaja.

Magda Jevnikar

Peter Štih: Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem

Ko bi me kdo na koncu leta 1994 ali pa na začetku tega leta vprašal, katera domoznanska objava se mi je v izteklem letu najbolj vtisnila v spomin, ne bi mnogo pomišljal in bi se kljub pravi obilici lepih in koristnih izdaj izrekel za Štihovo knjigo o goriških grofih in njihovih ministerialih ter militih v Istri in na Kranjskem. Ne primeri se redko, da zgodovinar že s svojim knjižnim prvencem ali daljšo razpravo ustvari temeljno delo, ki služi generacijam raziskovalcev pa tudi ljubiteljem kot izhodišče za poznavanje določenega problema in časa. Delo Petra Štiha, štiriinidesetletnega docenta za slovensko srednjeveško zgodovino na Ljubljanski Filozofski fakulteti, nedvomno sodi med take osnove pa ne morda zato, ker se pri nas zadnja desetletja o srednjem veku razmeroma malo piše, pač pa zaradi vsestranosti, ki se razpenja med vsebinskimi in metodološkimi problemi.

Peter Štih je tolminski rojak, gimnazij je končal v Tolminu, univerzitetni študij pa v Ljubljani. Raziskovalno je pričel delovati že kot študent in prav energično najavil svoje zanimanje za slovensko srednjeveško zgodovino ne le z objavami v Zgodovinskem časopisu pač pa že s prvo razpravo, ki jo je objavil leta 1981 Goriški letnik. Po končanem šolanju na univerzi je postal asistent z očitnim namenom, da se usposobi za univerzitetnega učitelja zlasti za tista razdobja slovenske zgodovine, kjer je primanjkovalo in še vedno primanjkuje raziskovalnih moči. V tem pripravljalnem času je bila zagotovo najbolj modra odločitev, da se udeleži podiplomskega študija na znanem dunajskem Inštitutu za avstrijske zgodovinske raziskave, v šoli, kjer bodoče znanstvenike še posebej urijo v pomožnih zgodovinskih vedah, v branju starih pisav, v poznavanju listinskega gradiva in seveda v jezikih, v katerih so dokumenti pisani. Štih je šolanje leta 1992 opravil in postal tako eden izmed redkih slovenskih zgodovinarjev in arhivistov, ki svojo formalno izobrazbo potrjujejo tudi z diplomom omenjenega dunajskega inštituta. Sredi leta 1993 je na

Ljubljanski univerzi uspešno branil doktorsko disertacijo.

Ni dvoma, da je vsebino Štihovega raziskovalnega dela določalo njegovo rojstvo. Zanimali so ga slovenska naselitev na zahodnih mejah, formiranje slovenske etnične meje, deželni teritoriji, problematika madžarskih vpadov v severno Italijo v 10. stoletju, problemi Karantanije. Ko se je pomikal v novejšo zgodovino po letu 1000 je seveda v Posočju naletel na oglejske patriarhe in kasneje goriške grofe. O njih je našel dovolj objavljenega gradiva, a vendar ne dovolj, da bi bila podoba jasnejša. V resnici so se na bolj sodoben način bavili z goriškimi grofi avstrijski zgodovinarji, ki so po drugi svetovni vojni objavili nekaj pomembnih študij in objav virov. Njihovo zanimanje pa je bilo usmerjeno predvsem na tiste posesti goriških grofov, ki so obsegale predele današnje avstrijske države. Italijanski znanstveniki v zadnjih desetletjih se z goriško srednjeveško zgodovino niso posebno ukvarjali. Pri Slovencih pa so zadnje vidnejše raziskave zastale sredi petdesetih let, ko je prof. Milko Kos objavil svoje primorske urbarje. Štih se je zato odločil, da se povrne k grofom in je svoje zanimanje osredotočil zlasti na posesti goriških grofov v predelih Istre in Kranjske, posebno Bele krajine. Pri taki odločitvi se je resno zavedal, da bi moral na podoben način raziskati goriške grofe pravzaprav njim podložne nesvobodne plemiče — ministeriale v Furlaniji, na Krasu in v Posočju.

V prvem delu knjige nam avtor prikaže nastanek, vzpon in končno propad dinastije nemških fevdalcev, ki se od 12. stoletja dalje kliče po kraju Gorica. Rodbina se je v drugi polovici 13. stoletja razdelila na tirolski in goriški del. Tirolska veja je izumrla že v drugi generaciji. Goriška pa leta 1500, ko so posesti goriških dobili Habsburžani, še pred tem se je od goriške ločila istrska veja, ki pa je trajala le eno generacijo in je izumrla leta 1374. V tem štiri stoletja dolgem razdobju so goriški grofje ustvarili ozemeljski obseg kasnejše goriške dežele. Sodelovali so pri ustvarjanju deželnega središča, mesta Gorice. Bili so branik nemške države v odnosu do posebnih razmer na Apeninskem polotoku, skrbeli so za ravnovesje, da ne bi beneška država, zlasti po propadanju posvetne oblasti oglejskih patriarhov pregloboko segla v državni prostor nemškega cesarstva in navse-

zadnje so goriški grofje nastopali kot odvetniki oglejske Cerkve. V štirih stoletjih so grofje pridobivali in izgubljali posesti v Posočju, v Furlaniji, po Istri, Kranjskem in Koroškem ter Tirolskem. Veliko posest so lahko hranili in branili tudi s pomočjo nižjega plemstva, ministerialov in militov. Prav njim je Štih namenil pretežni del knjige, saj ni le opisal posesti goriških ministerialov v Istri in na Kranjskem v obliki zelo natančnega kataloga, razpravljal je tudi o njihovem pravnem položaju, govoril o njih izvoru, jezikovni pripadnosti, o vlogi v upravi, o vojaškem pomenu in sploh o upravi na ozemlju goriških grofov, v tistih upravnih službah, kjer je bila vloga ministerialov najbolj opazna.

Knjigi je dodal obsežen seznam literature, genealoške preglednice in zemljevide.

Štihova knjiga je znanstveno delo najvišje kakovosti. Sestavljeno je na obsežni literaturi, predvsem pa na virih, katerih večji del je objavljen. Prav v tem je vrednost rezultatov, grajeni so na podlagi neznanega listinskega gradiva. Le še Franc Kos je pri Slovencih z raziskovanjem dunajskih arhivov uspel prinesiti k zgodovini Gorice in Goriške toliko novih spoznanj. Delo Petra Štiha so kmalu opazili tudi Italijani in zato ne čudi, če najdemo njegove izsledke tudi v nedavno objavljenem zborniku o srednjeveški Gorici. Za objavo ga je pripravil prof. Sergio Tavano. Štihova knjiga je temeljita in temeljna, k temu dodamo še ugotovitev akademika Boga Grafenauerja, da predstavlja vzorec, »po katerem je mogoče poglobiti tudi drugod na Slovenskem raziskovanje oblikovanja dežel v poznem srednjem veku«. Le še zaključni podatek: knjigo je izdal Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani.

Branko Marušič

Ob zadnji domoznanski knjigi Pavleta Merkuja

Ban... Berginc... Blažina... Bogatec... Čuk... In še dalje: Avber... Kontovel... Devin... Gabrovica... Samatorca... Koliko stari so ti priimki in ta krajevna imena? Odkod izvirajo? So njihovi koreni slovenski, romanski, keltski? In če gre za priimke: kje jih je poleg Tržaškega najti po Sloveniji, če že ne po Hrvaški? Saj smo mnogi Kraševci potomci uskokov, ki so pred stoletji pri-

bežali sem pred Turki, kar dokazujejo priimki kot Radovič, Zidarič in podobni.

Kogar zanimajo takšna vprašanja — in širše zgodovinske reference, ki se skrivajo za njimi —, bo lahko svojo radovednost bogato potešil v knjigi, ki jo je profesor Pavle Merku pravkar izdal v italijanščini in ki se s svojim dolgim naslovom predstavlja takole: »*Il «Libro di perticazioni» del Notaro Giusto Ravizza (1525): il testo e l'analisi dei nomi personali, di istituzioni e di luoghi*«. Ali slovensko: »Knjiga meritev notarja Giusta Ravizze (1525): besedilo ter analiza osebnih imen, ustanov in krajev.«

Knjiga je na prvi pogled ozko specialistična, a to je vendar strokovnost, ki se tiče naših imen in naših tal, naše preteklosti in, ker rastemo iz preteklosti, tudi naše sedanjosti. Metaforično povedano je to izkop humusa, iz katerega tukajšnji Slovenec raste.

Kaj je torej meril tisti notar Ravizza, ki je naveden v naslovu knjige, tam v prvih desetletjih po odkritju Amerike? Meril je vinograde po našem Krasu, vinograde, kakor je navedeno na prvi strani kodeksa, ki so jih v tržaški občini imeli prebivalci Šempolaja, Zgonika, Devina, Proseka ter Kontovela: ta imena so se pod njegovim peresom seveda zapisala kot San Pelagio, Zgonich, S. Croce, Prosecho e Contovello.«

Zakaj je prišlo do tega kar obsežnega merjenja, nam pove bežen vpogled v tedanjo krajevno zgodovino.

22. aprila 1491 — torej leto preden je Kolumb šel odkrit Ameriko — je cesar Friderik izdal diplomo, ki je prepovedala nadaljno sajenje vinogradov. 8. oktobra 1507 je sledil odlok, ki je priznaval kmetom pravico, da so gojili že obstoječe vinograde. Tako je l. 1525 tržaška občina sklenila registracijo in merjenje vseh vinogradov, zasebnih in cerkvenih, na območju med Sesljanom in Barkovljami. To delo je med septembrom in novembrom 1525 opravil z dvema pomočnikoma notar Giusto Ravizza. Zadevni zapisnik se je skoraj v celoti ohranil v papirnatem kodeksu v diplomatskem arhivu tržaške občinske knjižnice. Z dovolj jasno pisavo je notar Ravizza na 85 straneh registriral kar 777 meritvenih zapisnikov, kajpak v tedanjem uradnem jeziku, v latinščini.

Zapisniki so sestavljeni po takšnem razporedu: ime lastnika vinograda, opis zemljišča, notoričnost kraja, lokacija zemljišča, opis, meja opisanega zemljišča z omembo sosedov ali naravnih meja, številčna enota merjenja.

Gradivo je bilo torej nujno posejano z imeni lastnikov vinogradov njihovih sosedov ter zadevnih krajev: za raziskovalca, kakršen je Pavle Merku, torej prava imenoslovsko žetev.

S kakšno raziskovalsko strastjo seveda združeno z velikim filološkim znanjem, se je spravljal na to gradivo, dokazuje ta skoraj 250 strani obsegajoča knjiga.

Študija je razdeljena na dva dela: prvi del, ki obsega skoraj polovico knjige, vsebuje prepis omenjenega kodeksa v njegovem latinskem izvirniku. Seveda je ta izvirnik dostopen bralcu, ki zna vsaj malo latinsko, saj se ponavlja skoraj zmerom isti obrazec po že označenem vrstnem redu. Notar je pri svojem zapisovanju birokratsko pust. Zapisuje obrazec za obrazcem, ne da bi kdaj v to njegovo birokratsčino dahnilo kaj življenjskega. Vendar mu moramo biti hvaležni za vso tisto nabirko imen — po veliki večini slovenskih —, ki jih je na svojem potovanju po tržaški obali nabral.

Zanimivejši je vsekakor drugi del knjige, ki vsebuje analizo samostalnih oblik iz kodeksa, najprej priimkov, potem cerkvenih ustanov in končno krajev. Priimki so obdelani s strogim filološkim prijemom, a vendar je znanstveno sporočilo dostopno tudi laičnemu bralcu. Branje ne bi moglo biti bolj poučno, večkrat odkriteljsko, včasih celo zabavno. Tako na primer bralec zve, da priimek Furlan kaže na sloveniziranega Furlana, kakor priimek Hrovat kaže na poslovenjenega Hrvata ali Švab in Tavčar na sloveniziranega Nemca. Zve, da drugi priimki izvirajo iz opravi ali služb, kakor na primer Snidar, iz oprave z zemljo in živalmi kakor Čuk, Golob, Lastovica, Petelin, Sulcich, iz vrstnih števkov kakor na primer Tretjach in Sedmach. Ko bi ta kratek zapis dopuščal, bi lahko postregli s podobnimi primeri glede krajevnih imen. Naj se omejimo na dva primera: ime Dutovlje je nemškega izvora, Grljan izvira iz rimskega plemiškega imena Agrinianus, Prosek je slovanskega izvora in pomeni posekano območje.

Seveda med temi priimki izpred 400 let najdemo nekatere, ki nam zvenijo povsem novo, ker so pač izginili. A mnogi so še priimki naših sodobnikov, znancev in prijateljev, kar kaže na našo nacionalno kontinuiteto na tukajšnjih tleh.

Skratka: ne samo znanstveno, ampak tudi narodotvorno dragocena publikacija. Izdala jo je založba Devin, natisnila pa tiskarna Graphart.

A.R.

Podeljena priznanja Mladi oder 94

Na Prešernovi proslavi Slovenske prosvete v Peterlinovi dvorani so v ponedeljek, 13. februarja, podelili že dvajsetič priznanja **Mladi oder** gledališkim skupinam in odrom, ki so v preteklem letu pripravili gledališki nastop. Priznanja v **tretji kategoriji** za šole so prejeli:

Osnovna šola Alojz Gradnik iz Števerjana za igrice »Prebujanje v gozdu« in »Jezušček in mali angelček«, ki ju je napisala Franka Ferletič, zrežirali pa Anka Černic in Iva Tabaj; Srednja šola Fran Erjavec iz Rojana za recital ob 100-letnici pesnika Iga Grudna in za predstavo igre Lučke Susič »Torta za mamo«.

Priznanja **druge kategorije** za skupine, ki delujejo v okviru prosvetnih društev, so prejeli:

Mladinski odsek prosvetnega društva Hrast iz Doberdoba za igro »Štiri fantje muzikantje«, ki sta jo zrežirali Mara Gergolet in Marta Ferletič; Mladinski odsek prosvetnega društva Štandrež za igro »Veliki paket«, ki jo je zrežirala Majda Paulin; Mladinski odsek prosvetnega društva Sedej iz Števerjana za igrice »Zgodba o Miklavžu« v režiji Franke Padovan in Kristine Corsi; Kulturno društvo Sobotin iz Št. Mavra za igrice »Pri zobozdravniku« v režiji Irene Ferlat; Prosvetno društvo Hrast iz Doberdoba in Oder 90 za scenski koncert »Al' maraš kaj zame?«, ki sta ga naštu-dirala Hilarij Lavrenčič in Franko Žerjal; Igralska skupina Tamara Petaros z Opčin za recital »Obisk pri botri Justi« iz knjige Alojza Rebule Gorje zelenemu drevesu in za igro Lučke Susič »Angelski telefon«; Gledališki krožek Slovenskega kulturnega kluba za recitale ob prazniku slovenske kulture (5.2.), ob stoletnici pesnika Iga Grudna (26.2.) in ob 90-letnici pesnika Edvarda Kocbeka (8.10.); Prosvetno društvo Cerovlje-Mavhinje za dramski prizor »Uporni plameni« v režiji Maje Lapornik.

Priznanja **Mladi oder prve kategorije** za prave igralske družine so prejeli: Oder 90 iz Gorice za igro »Divji lovec« Frana Saleškega Finžgarja v režiji Kazimira Černica; Dramski odsek prosvetnega društva Štandrež za igri Gergesa Feydeauja »Odklapanje« v režiji Emila Aberška in »Človek brez smeha« v režiji Janeza Starine; Amaterski oder Jaka Štoka s Proseka in Kontovela za veseloigro »13« v režiji Draga Gorupa; Dramska skupina kulturnega društva Igo Gruden iz Nabrežine za igro »Ko žene ni...« v režiji Maje Lapornik.

Govor na proslavi v Peterlinovi dvorani 13. februarja 1995

Bruna Pertot

Kjer sta dva — ali so trije zbrani v imenu kulture — tam je kultura sredi med njimi: od drobnega izdelka malega šolarčka do samega vrha umetniškega snovanja. In — kjer sta dva ali so trije zbrani v imenu slovenske kulture — tam je Prešeren sredi med njimi, ne glede na datume in praznične dneve. V vsakem trenutku bivanja smo lahko deležni utripa vesoljnega duha, ki snuje v nas (in k temu smo poklicani prav vsi — brez izjeme), le prisluhniti je treba ter se ponižno odzvati klicu: »Tukaj sem, narekuj, moja roka je tu, da ti služi«.

In glej: izpod človeške roke čarobne idrske čipke, vezenine narodnih noš, lectova srca, dragocena vrhunska vina (ker vse to je tudi kultura) in še umetniško izklesani kelihi, arhitektura, ki prehaja v najvišjo pesem, prepletanje glasov v glasbi. Ni mogoče na tem mestu naštet vsega, kar je naš narodni genij tako izvirno in samoniklo ustvaril skozi stoletja. Tu jaz vidim en sam praznik, eno samo bogastvo in eno samo razkošje, morda mi je bil prav zato občutek naše vselej preveč poudarjene majhnosti popolnoma tuj.

Toda podlaga vsemu našemu stvariteljskemu izrazu je vendarle beseda: brez nje ne more nič obstajati. Naj bo misel, ki jo človek spočne, še tako velika in genialna, če se ne pretoči v besedo, je za narod izgubljena — je ni. Morda bo človek prihodnosti zares ustvaril nove simbole ter jim zaupal svojo umetnost, svojo zna-

nost ter teologijo, skratka vse: vendar ne bo to nič drugega kot nov kodeks, nova posoda za besedo, ker ta nas bo spremljala vse — do konca. Smo otroci besede. Bog sam ob stvarjenju ni risal ali pel — govoril je. Adam ni hodil po štirih ter grgal nejasnih guturalnih zvokov — s Stvarnikom je govoril — uporabljal je besedo: — »Tvoj glas sem slišal v vrtu in sem se zbal.«

Samo beseda ujame to, kar vre iz nas — beseda je tista posoda, ki nosi v sebi vse, kar smo bili in kar smo, kar smo imeli in kar imamo. Zato je zame praznik slovenske kulture predvsem praznik slovenske besede. Prav je, da tej besedi prirejamo praznik vsaj enkrat v letu — saj je potem neprazničnih dni kar tristoštiriinšestdeset — dni, ko to besedo srečujemo ponižano in pogosto skrotovičeno, pohabljen — skoraj neprepoznavno, ker trpi nasilje zaradi samovoljnega naglaševanja, zaradi zmaličenih in sproti izmišljenih sklonov in zulufafsko grajenih stavkov — preziranja muzikaličnih e-jev in o-jev — zaradi česa vsega — kaj bi naštevali! In vsakič nam je, kot bi nas kdo s komolcem v oko: enkrat, dvakrat, desetkrat na dan.

Naša beseda! Naš zborni jezik — tisti, ki je Ivan Cankar o njem zapisal takole: »ali slovenska beseda je beseda praznika, petja in vriskanja. Iz zemlje same zveni kakor velikonočno potrkavanje.« Vsi smo poklicani, da poskrbimo, da bo to potrkavanje še naprej zvenelo ubrano in pravilno: od učitelja do šolarčka, od tehnika in znanstvenika do novinarja in napovedovalca, od duhovnika do politika, do vsakogar, ki mu je bila dana milost, da je sedel v svoji šoli in se hranil z materino besedo, ki mu je bila po božji previdnosti odločena. Lahko bi mu to ne bilo dano. Sredstev nam za to delo in to skrb ne manjka. Nikoli v preteklosti jih ni bilo toliko kot danes. Samo zajeti je treba.

Le tako bomo mogli še dalje rasti iz tistega drevesa, ki je bilo na samem začetku rasti cepljeno v žlahtno sorto krščanske kulture in se je potem razrastlo v mogočno in razvejano krošnjo. Ena glavnih in rodnih vej tega drevesa je naš veliki France iz Vrbe na Gorenjskem. Njegova je bila kultura dajanja in kultura ustvarjanja. Mi smo veje, vejice in listi tistega daljnega krščan-

skega cepa in rasti nam je v družbi — pogosto tudi v senci — drugače rastočih in drugače šelestečih vej, ki rastejo iz prvotne necepljene podlage. Živeti nam je pogosto v medsebojnem klestenju vej in lomljenju vej, ko se nad nami razbesni vihar. Nič hudega, ne bojmo se! Raznolikost je bila in je v božjem načrtu — viharji tudi! Vendar se kljub drugačnosti in kljub viharjem, ki nas razdvajajo, moramo zavedati tega: eno edino nas nepreklicno veže: dediščina besede. Če se tej odpovemo, ne ostane nič več.

Če se bo zgodilo, da nekje na pragu tretjega tisočletja izginemo, se nam to ne bo zgodilo, ker nas je kdo premalo zaščitil, tudi ne, ker nam je kratil gmočna sredstva, ki nam po vsej pravici pripadajo — zgodilo se bo, ker je v nas premalo bioenergije, ki bi napolnila naše domove z otroki, ki jih imamo premalo ali jih kratko in malo nimamo. Ne sodim. Še na um bi mi ne prišlo. Vendar mi pamet pravi, da je tako.

Ko je Ben Gurion gradil čudež judovske države, se je v še nerojeni novi domovini rojevalo neverjetno veliko število otrok — otrok staršev, ki so zelo pogosto imeli za seboj preteklost koncentracijskih taborišč. Toda vedeli so: kdo bo živel na zemlji, ki so jo posedli, kdo bo sadil oljke in pomarančevce, kdo branil deželo, če ljudi ne bo? Ljudje niso drevesa — če jih nihče ne sadi, ne rastejo.

Če pa se to ne zgodi — da bi izginili namreč — in »ak' naklonijo življenje nam bogovi«, bedimo in čujmo nad besedo — njej je zaupano, kar smo bili in kar smo, kar smo imeli in kar imamo — vse dokler bo na zemlji dovolj nosilcev te besede.

Nocoj smo zbrani prav v imenu te besede, ki je te dni povzdignjena na posebno častno mesto, kamor jo je z ljubeznijo in spoštovanjem in z mojstrskim navdihom povzdignil profesor in pisatelj Alojz Rebula — letošnji Prešernov nagrajenec. Gospod profesor, hvala Vam za vse to bogastvo in lepoto naše besede!

Izid 23. literarnega natečaja

Komisija 23. literarnega natečaja Mladike iz Trsta, ki jo sestavljajo Martin Jevnikar, Alojz Rebula, Diomira Fabjan Bajc, Ester Sferco in Marij Maver, se je sestala dne 8. februarja in pregledala 106 prispevkov v prozi in poeziji, ki so prišli iz zamejstva, Slovenije in zdomstva. Ugotovila je, da lahko podeli vse razpisane nagrade, in sicer tri za prozo in tri za poezijo, poleg tega pa je priporočila nekaj del v odkup in natis.

PROZA

Prvo nagrado je dobilo delo »Postaja pesek«, ki je prišlo pod psevdonimom »Peščeno«. V prispevku je močno podano doživetje avstralskega okolja v naravnem in človeškem scenariju, v veččem in slikovitem jeziku. Avtorica je **Katarina Mahnič** iz Melbourn v Avstraliji.

Drugo nagrado je dobilo delo »Numerus clausus«, ki je prispelo pod psevdonimom »Osnutek«. Avtor je podal s spretno kompozicijo in elegantnim jezikom motiv iz pokomunistične Slovenije, ki navezuje na nove odnose med ljudmi različnih nazorov. Avtor je **Andrej Arko** iz Brestovice pri Komnu.

Tretjo nagrado prejme delo z naslovom »Božične razglednice s Floride«, ki so prispale pod psevdonimom »MAL«. Avtorica je izrazila v kultiviranem jeziku predbožično razpoloženje na bogati Floridi sredi hrupnega ameriškega vrveža, ki ga ona dojeva iz izbrane etične distance. Avtorica je **Irma M. Ozbalt** iz Kanade.

POEZIJA

Prvo nagrado prejme ciklus pesmi »Bezgov cvet«, ki je prispel pod psevdonimom »Pegaz«. Avtor je podal z veliko tenkočutnostjo vrsto razpoloženj s finim človeškim in kozmičnim občutjem in to izraženo v ubrani pesniški meri. Avtor je **Željko Perović** iz Šoštanja.

Drugo nagrado prejme ciklus pesmi »Sonce odhaja«, ki je prispel pod psevdonimom »MJZ«. Iz širšega ciklusa izstopa vrsta pesmi, ki s pretresljivim občutjem izražajo tragedijo urbanizacije, ki jemlje nekdanji obraz ljubljani Dolenjski. Iz pesmi diha moderno tragično občutje človeka, ki doživlja okrog sebe ekološko katastrofo. Avtorica je **Mihaela Jarc Zajc** iz Višnje gore.

Tretjo nagrado je prejel ciklus pesmi, ki je prispel pod psevdonimom »Marko Medved«. Pesnik izraža v strastnem jobovskem razgovarjanju z Bogom med molitvijo in kletvijo v sicer bolj abstraktnem jeziku pretresljiva občutja v zvezi s smislom življenja in sveta. Avtor je **Branko Miklavc** iz Vrha nad Želimljami pri Ljubljani.

Komisija priporoča za objavo še naslednja dela: »Kolovrat strahu« (Ted Kramolc, Toronto); »Tako je pri nas« (Jože Cukale, Bangladeš); »Vodnjak pozebe« (Nada Matičič, Ljubljana); »Čudež« (Marjan Tomšič, Koper); »Ljubezenska« (Andrej Makuc, Ravograd); »Gospod Šegula« (Bea Baboš Logar, Radenci); »Obisk« (Janez Švanjcer, Maribor). Za poezijo priporoča ciklus pesmi Sama Resnika iz Maribora.

Trst, 8. februarja 1995

SLOVENSKA AGENCIJA ZA BOLJŠO VOLJO

Slovenci pišejo kraljici

Od Slovenca, ki živi v Angliji, prijatelja Mladike, je Čuk prejel pismo, ki ga je omenjenemu Slovencu uspelo dobiti od agenta Intelligence Servicea, ki ima stike z angleškim dvorom. Gre nič manj kot za pismo, naslovljeno kraljici Elizabeti II.

Spoštovano veličanstvo,
draga Betka II.,

ne zamerite, če vas Slovenci, ki se Vam drzno pisati, takole imenujemo, kakor če bi bili z vami krave pasli. Toda kaj hočete, veličanstvo: kako ne bi iz branja časopisov sočustvovali z vašo usodo, ko pa vam je krona, ki jo nosite na glavi, težja, kakor če bi si poveznili kotel za žganjekuho? Saj je v vaši hiši ena sama žalost: zdaj slikajo vašo snaho Diano nago na plaži, zdaj prestrežejo kakšno telefonsko svinjarjenje njenega moža, zdaj hoče kakšen časopis republiko namesto kraljevi-

ne. Ena sama žalost, res, da Bog pomagaj. In kako bi iz sočutnih slovenskih src ne prišla spontano domača, prisrčna, sosedska »Betka« namesto mrzle uradne »Elizabete«?

Saj navsezadnje za Slovence Angleži niste na luni: mi smo prevajali vašega Shakespeara, vi pa ste nam 1945 vrnili nekaj vlakov domobrancev, sodelovanje je bilo v obojestransko spoznavanje in korist.

Toda zakaj Vam pišemo, veličanstvo Betka II.?

Glejte, Slovence je, posebno ob spominu na tiste stike 1945, obšla množična ljubezen do vsega angleškega. Vi bi se zjokali od veselja, srce bi vam delalo tika-taka, ko bi se sprehodili po Sloveniji. V zamejstvu na primer Slovenec, ki hoče veljati za nekaj boljšega, pošilja svoje otroke v *International School*, v Sloveniji pa ni, da bi človek govoril. Obrnite se kamor koli, pa boste povsod videli Engeneering, Energoinvest, Inferiority Machine, Servus complexity in podobno. Ko da celo drevesa v Tivoliju rastejo iz angleščine! Slovenci bodo kmalu hodili in spali po angleško.

Zato naš predlog, veličanstvo: zakaj bi ostali pri sicer hvalevredni, a polovičarski jezikovni akciji? Zakaj naj bi Slovenci po angleško samo hodili in spali? Zakaj si ne bi želeli še tesnejše zveze z vami? Recimo kakor Kanada, ki je sicer neodvisna, da ne more biti bolj, a je vaš dominion. Sprejmite Slovenijo kot vaš dominion, veličanstvo! Mi bi se recimo počutili v kakšnem Sussexu doma kakor na Dolenjskem, Vi pa doma na Dolenjskem kakor v Sussexu! Skupno znamko — vaš nežni obrazek — bi imeli na pismih, skupno hodi-li na medveda v Kočevski Rog...

God save the Queen!

Skupina angleško čutečih Slovencev.

tipo-lito
graphart

TRST

Drevored D'Annunzio 27/E

Tel. 040/772151

JACOBUS GALLUS CARNIOLUS
1550 ♦ 1591
GALLUSOVO ZVOČNO BOGASTVO
moteli za enega, dva, tri in štiri zборе
LA RICCHEZZA SONORA DEL GALLUS
mottetti a uno, due, tre e quattro cori
THE SOUND RICHNESS OF GALLUS
motets for one, two, three and four choirs
TRŽAŠKI SLOVENSKI ZBORI
CORI SLOVENI TRIESTINI
SLOVENE CHOIRS FROM TRIESTE

za smeh in dobro voljo

Natakar prinese gostu zrezek:
— Gospod natakar, ta zrezek smrdi po žganju!

Natakar stopi nekoliko stran in vpraša:

— Ali še smrdi?

— O—

— V to mesto sem prišel kot majhen deček brez čevljev na nogah in brez prebite pare v žepu, pa me zdaj poglej!

— Toda vedno sem mislil, da si bil tu rojen!

— Saj ravno to ti pravkar pripovedujem!

— O—

— Tvoja žena vozi kot strela, kaj ne?

— Da! Vedno v drevo.

— O—

— Janez, reci mi kaj nežnega in sladkega.

— Puding moj.

— Zob ste mi izpulili v petih sekundah in za to hočete 50.000 lir?

— Če želite, vam ga lahko pulim dve uri.

— O—

— Tvoje spričevalo je tako slabo, da ne bo nič s kolesom, ki sem ti ga obljubil. Le kaj si počel vse leto?

— Učil sem se voziti kolo.

— O—

Mama je Petru podarila uro za rojstni dan:

— Krasno, pa še nepropustna za vodo je! Lahko se bom kopal z uro na roki!

— Ja, pa posodo boš lahko tudi pomival.

— O—

— Koliko ljudi dela v tej delavnici?

— Z delovodjo sedem!

— Se pravi, brez delovodje šest.

— Ne. Kadar njega ni, ne dela nihče.

— Janez, če bi imel tri avtomobile, ali bi enega dal meni?

— Seveda bi!

— Kaj pa če bi imel tri tisoč tolarjev? Bi dal meni tisočaka?

— Ne, to pa ne!

— Zakaj ne? Avto ja, tisočaka pa ne?

— Zato ker tri tisoč tolarjev imam, avta pa ne!

— O—

V gostilni Jure vpraša prijatelja:

— Le kaj te tako teži in jezi, da ti tako piješ?

— To, da ima moja uboga žena tako zapitega moža.

— O—

— Gospod, rad bi vas zaprosil za roko vaše hčere.

— Ali ste že videli mojo ženo?

— Sem, gospod. Ampak vseeno bi rajši hčerko!

pisma

Buenos Aires, 31. oktobra 1994

Spoštovani :

Petošolci slovenskega srednješolskega tečaja v Argentini se Vam zahvaljujemo za lep sprejem in vso vašo pozornost, ki smo jo bili deležni, ko smo potovali po Sloveniji letos v mesecih juliju in avgustu.

Za nas je bilo to potovanje v Slovenijo silno pomembno, saj smo spoznali domovino svojih staršev ali starih staršev, kateri so nam ze od otroških let pripovedovali o njenih lepotah in zanimivostih.

To potovanje nam bo ostalo v najlepšem spominu, zato se vam iz vsega srca zahvaljujemo, ker ste pripomogli, da so bila naša doživetja enkratna.

Lepo vas pozdravlja in se Vam zahvaljuje

RAST XXIII

Benina Golob, Zornik Aleksander, Domijan Vopce, Farjant, Tereza, Sonja Gorban, Adriano Vlah, Gibe, Lucija, Vukob, Vukobac, Lukin, Loris, Raul, Jell, Škvarica, Vencuša, Franci, Samso, Stanka, Andrija, Nataša, Zabelj, Andrej, Grilj, CPD, NATJA, GEC, Joško, Lusk, BAHIAN, FIVEK, Ivana, Hrovat, Loma, Albrint, Martin, Ivanov

listnica uprave

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Dom Lipa - F. Cerar, Ontario, Kanada 6.720 lir; Mirjana Parovel, Trst 2.000 lir; Oskar Simčič, Gorica 15.000 lir; Anica Trento Lombardo, Trst 15.000 lir; Lojzka Sosič Čevdek, Trst 25.000 lir; Lučka in Sandi De Luisa, Trst 15.000 lir; Mitja Petaros, Trst 65.000 lir; Julka Štrancar, Trst 30.000 lir; Aleksander Furlan, Trst 15.000 lir; Justina Slavec Petaros, Boršt, Trst 5.000 lir; Mirjam in Adrijan Pahor, Devin, Trst 15.000 lir; p. Anton Legiša, Trst 30.000 lir; Nadja Černic, Sovodnje, Gorica 15.000 lir; Livija Furlan Cotič, Sesljan, Trst 15.000 lir; Lojze Burjes, Wickliffe, ZDA 44.920 lir; Stojan Kertelj, New York, ZDA 108.200 lir; Martin Globočnik, Denver, ZDA 109.000 lir; Maksimilijan Jezernik, Rim 65.000 lir; Štefan Falež, Rim 65.000 lir; Venceslav Legiša, Mavhinje, Trst 15.000 lir; Irena Vrtovec, Gorica 15.000 lir; Nataša Sosič Fabjan, Opčine, Trst 5.000 lir; Jože Kanduc, Bari 20.000 lir; Neva Fonzari, Tržič 50.000 lir; Benjamin Černic, Sovodnje, Gorica 15.000 lir; Olga Ban, Trst 20.000 lir; Antek Terčon, Sesljan, Trst 15.000 lir; Zvonko Simčič, Števerjan, Gorica 30.000 lir.

DAROVI V SPOMIN:

Prof. Jelka Šah iz Trsta daruje 50.000 lir za tiskovni sklad v spomin na ljubljene moža Maksa.